

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**AMASYA HÖYÜKLERİNİN KÜLTÜR TURİZMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ VE TURİSTİK ÜRÜN
OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ: OLUZ HÖYÜK
ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ceren Azat

Turizm Rehberliği Anabilim Dalı

İZMİR

2022

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**AMASYA HÖYÜKLERİNİN KÜLTÜR TURİZMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ VE TURİSTİK ÜRÜN
OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ: OLUZ HÖYÜK
ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ceren Azat

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serap ÖZDÖL KUTLU

Turizm Rehberliği Anabilim Dalı
Rekreasyon ve Turist Rehberliği Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **Amasya Höyüklerinin Kültür Turizmi Açısından İncelenmesi ve Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi: Oluz Höyük Örneği** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ceren AZAT

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Amasya ilinde yer alan ve araştırılmaya devam edilen “Oluz Höyük”, kültürel turizm kavramı kapsamında incelenmiştir. Araştırma konusunu seçmem, danışmanım Doç. Dr. Serap Özdöl Kutlu ile yüksek lisans ders döneminde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sayesinde olmuştur. “Erken Zerdüşt Dini” üzerine araştırmalarını gerçekleştirdiğim ödev konusunu derinleştirdiğim süreçte “Oluz Höyük” kazısı ve höyüğün kazı başkanı olan, araştırmalarından çokça yararlandığım Prof. Dr. Şevket Dönmez ile tanıştım. Ders dönemi süresince yayınlarını takip ettiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Şevket Dönmez ile tez çalışmasına başladıktan sonra bulgular elde ettiğim süreçte tanışma imkanı buldum. Kendisi kazı ile ilgili tüm bilgilerini ve çalışmalarını benimle paylaşarak, kazı ve Oluz Höyük hakkında araştırmalarımı detaylandırmamda katkı sağlamıştır. Değerli hocam Doç. Dr. Serap Özdöl Kutlu’nun kazı ve höyük ile ilgili çalışmalarım üzerine gerçekleştirdiğimiz fikir alışverişini esnasında çalışmamı derinleştirmem ve içselleştirmem konusunda katkı sağlamıştır. Bu çalışmada değerli bilgilerini ve görüşlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Şevket Dönmez ve çalışmamı başından itibaren titizlikle inceleyen ve destekleyen Doç. Dr. Serap Özdöl Kutlu’ya teşekkürlerimi sunarım.

Amasya, 2022

Ceren AZAT

ÖZET

Günümüzde Amasya şehrine turistik amaçlı ziyaretlerin çoğu, kentin Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti dönemi gibi yakın dönem mimarilerine yapılan ziyaretleri içermektedir. Gerçekleştirilen ziyaretlerin; cami, han, bimarhane, bedesten, hamam gibi geç döneme ait önemli eserlerin tarihi ve kültürel değerleri kapsamında gerçekleştirilmesi bölge ve ülke turizminde önemli bir yere sahiptir, fakat bölgenin tarihi ve kültürel değerleri sadece bunlarla sınırlı değildir. Bölge erken dönem yerleşimlerine ve bu yerleşimlere ait eserlere de ev sahipliği yapmaktadır. Bu eserlerin kültür turizminde yerlerini almaları bölge ve ülke turizmine katkı sağlayacak ve bölgede bulunan diğer höyüklerin kazılması amacıyla gelecekteki çalışmalara öncülük edecektir. Oluz Höyük ve Amasya'da bulunan diğer höyüklerin de kültür turizmine kazandırılmaları, bölgesel olduğu kadar ulusal çapta da kültürel ve ekonomik katkı sağlayacaktır. Bu çalışma ile Amasya'nın Öntarih sit alanlarını tarihi ve kültürel açıdan inceleyerek, kentin erken dönemlerdeki konumu ve önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Turizmi, Amasya, Oluz Höyük, Hitit, Kubaba (Matar Kubileya), Frigler, Persler, Apadana, Ateşgede, Mecusilik

ABSTRACT

Today, most of the touristic visits to Amasya include visits to recent architectures such as the city Seljuk State and Ottoman Period. Making visits to historical and cultural values of important late period works such as mosques, inns, bimarhanes, covered bazaars and baths has an important place in the tourism of the region and the country, but the historical and cultural values of the region are not limited to these. The region is also home to early period settlements and artifacts from these settlements. The inclusion of these artifacts in cultural tourism will contribute to the tourism of the region and the country and will lead the future studies in order to excavate other mounds in the region.

Bringing Oluz Höyük and other mounds in Amasya into cultural tourism will contribute not only to the regional but also to the national scale cultural and economic. On the occasion of this study, by examining the prehistoric sites of Amasya in terms of history and culture, the position and importance of the city in the early periods were tried to be revealed.

Keywords: Cultural Tourism, Amasya, Oluz Höyük, Hittite, Kubaba (Matar Kubileya), Frigs, Persians, Apadana, Atashkadeh, Zoroastrianism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER TABLOSU	vii
GİRİŞ	1
Çalışmanın Konusu	2
Çalışmanın Amacı	2
Çalışmanın Önemi.....	3
Çalışmanın Yöntemi.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
KÜLTÜR TURİZMİ VE HÖYÜKLER.....	4
1.1. Kültür Turizmi Nedir?.....	4
1.2. Dünyada Kültür Turizmi.....	6
1.3. Kültür Turizminin Türkiye Turizmindeki Yeri.....	7
1.4. Kültür Turizminde “Höyük” Kavramı ve Höyüklerin Yeri	8
1.5. Türkiye Kültür Turizmi’nde Yer Alan Önemli Höyükler	10
1.5.1. Troya.....	10
1.5.2. Çatalhöyük	12
1.5.3. Alacahöyük.....	14
1.5.4. Göbeklitepe	15
İKİNCİ BÖLÜM	18
AMASYA İLİ COĞRAFYASI, TARİHİ VE TURİZMİ	18

2.1. Amasya İli Coğrafyası.....	18
2.2. Amasya İli Tarihi	19
2.3. Amasya İli Turizmi	23
2.3.1. K�lt�r Turizmi Kapsamında Amasya.....	23
������ B���M	26
AMASYA İLİ H����LERİ VE OLUZ H����K	26
3.1. Amasya İli H����kleri	26
3.1.1. Do�antepe H�����	26
3.1.2. Kanatpınar (Devret) H�����	27
3.1.3. Oluz H����K	28
3.2. Tun� �a�'da Oluz H����K.....	31
3.2.1. Tun� �a�'nın Siyasi Yapısı	31
3.2.2. Tun� �a�'nda Ekonomik Yapı	33
3.2.3. Tun� �a�'nın Dini Yapısı	34
3.2.4. Tun� �a�'nın Sosyal Yapısı.....	35
3.2.5. Tun� �a�'nda Oluz H����K.....	37
3.3. Demir �a�'da Oluz H����K.....	39
3.3.1. Demir �a�'nın Siyasi Yapısı	39
3.3.2. Demir �a�'nın Ekonomik Yapısı.....	45
3.3.3. Demir �a�'nın Dini Yapısı	47
3.3.4. Demir �a�'nın Sosyal Yapısı.....	50
3.3.5. Demir �a�'nda Oluz H����K.....	51
������ B���M	55
TURİSTİK ����N OLARAK OLUZ H����K.....	55
4.1. Hitit D�nemi Kalıntıları.....	55

4.2. Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı.....	57
4.3. Pers Dönemi Kült Yolu	60
4.4. Pers Dönemine Ait Apadana	63
4.5. Ateşgede ve Zerdüşt Dini Kutsal Alanı	64
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA	78
TEŞEKKÜR	87
ÖZGEÇMİŞ.....	88

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1. Kaynak: Meydan Uygur, Baykan (2007).....	5
Şekil 2. Höyük Katmanları, Troya Örneği. Kaynak: https://www.troyexcavations.com/troia-antik-kenti-yerlesim-tarihi/	9
Şekil 3. Helenistik-Roma Dönemi Troya Kutsal Alanı. Kaynak: Aslan (2013).	11
Şekil 4. Çatalhöyük Yerleşiminde Yaşam Alanı Canlandırması. Kaynak: http://www.catalhoyuk.com/site/architecture	13
Şekil 5. Alacahöyük Sfenksli Kapı. Kaynak: http://www.alacahoyuk.com/Blog/	15
Şekil 6. Göbeklitepe kazı planı ve yuvarlak planlı yapılardan üç tanesinin ayağa kaldırılmış hali. Kaynak: Özdöl (2011).....	16
Şekil 7. Amasya ili konumu. Kaynak: Şenol (2017).....	18
Şekil 8. Tunç Fırtına Tanrısı Heykelciği. Doğanstepe Höyüğü.	26
Kaynak: Yurtsever Beyazıt (2014).....	26
Şekil 9. Oluz Höyük Konumu. Kaynak: Dönmez (2013b)	28
Şekil 11. Oluz Höyük Konumu. Kaynak: Dönmez (2013b)	29
Şekil 12. Oluz Höyük. Kaynak: Dönmez & Yurtsever Beyazıt (2014)	30
Şekil 13. Hava Fotoğrafı, A Açması, Kuzeydoğudan, Oluz Höyük. Kaynak: Dönmez (2015).....	37
Şekil 14. Ahameniş İmparatorluğu Yayılım Alanı. Kaynak: Dönmez (2018).....	41
Şekil 15. Pers Kralı Kserkses'in Yunanistan Seferi Olası Güzergahı. Kaynak: Dönmez (2015).....	43
Şekil 16. Ateş Kültü'ne Ait Yerleşim Bulguları (M.Ö. 5-4. Yüzyıllar). Kaynak: Dönmez (2015).....	49
Şekil 17. Hitit Dönemi Taş Mühür (a)	55
Şekil 18. Hitit Dönemi Taş mühür (b)	55
Şekil 19. Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)	58
Şekil 20. Pers Krallığı Dönemi Kült Yolu, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)	61

Şekil 21. Pers Dönemine Ait Apadana Taş Sütun Kaideleri, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)	63
Şekil 22. Ateşgede ve Kutsal Alan, Oluz Höyük, <i>Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)</i>	65
Şekil 23. Ateşgede Kutsal Alanı ve Kutsal Ateş Çukuru, Oluz Höyük, <i>Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)</i>	66
Şekil 24. Ateşgede ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı. Kaynak: Dönmez (2018).....	67
Şekil 25. Ateşgede ve Zerdüşt Dini Kutsal Alanı (Yukarıdan Görünüm). Kaynak: Dönmez & Saba (2021)	68

GİRİŞ

Amasya, MÖ 5000 yıllarına kadar dayanan tarihi ve doğal güzellikleri ile önemli bir turizm kentidir. Kral Kaya Mezarları, Aynalı Mağara, Ferhat Su Yolu, Darüşşifa, Amasya Evleri gibi tarihi eserleri, Borabay ve Yedikuğular Kuş Cenneti gibi gölleri, Gözlek, Terziköy ve Arkutbey gibi kaplıcaları Amasya turizmine olduğu kadar Türkiye turizmine de önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Fakat Amasya kenti her zaman bu turistik çekiciliklerden daha fazlasına sahip olmuştur.

Çağlar boyunca pek çok topluluk, devlet ve medeniyete ev sahipliği yapan Amasya'da Hititler, Frigler, Kimmer, İskitler, Medler, Persler, Pontuslar, Romalılar, Bizanslılar yaşamış ve son olarak da Türkler hüküm sürmektedir (Dönmez, 2014). Dolayısıyla Amasya tarihi yapıları, kültür birikimi ve günümüze kadar ulaşmış sanat eserleri ile her dönemden eserler bulunabilecek bir kenttir.

Amasya'nın bu kültürel zenginliklere sahip olmasındaki etkenlerden biri şüphesiz, kentin bölgeleri birbirine bağlayan antik yolların kavşak noktasında bulunmasıdır. Kent bu özelliği ile çeşitli kültürlerle tanışmış, onlara kapılarını açmış ve hoşgörülü bir yaklaşımla bu kültürlerin devamlılığını sağlamıştır.

Bir uygarlık; su kaynağına yakın, verimli topraklara ve elverişli kaynaklara sahip bölgeye gelerek, burada kent merkezi kurar ve yerleşik düzene geçmek amacıyla buraya kendi halkını yerleştirir. Halk ise kültür çeşitliliği içinde kendi inanışlarını ve kültürlerini oluşturan diğer öğeleri gerçekleştirebilmek amacıyla bölgede yapılar inşa eder ve günlük hayatlarını devam ettirirler. Bu durum ise çeşitli toplumların bu kentte kalıcı eserler bırakabilmelerini sağlayabilmiştir. Belirli bir süre sonra ise kentte yaşayanların çeşitli sebeplerle bu yerleşim merkezini terk etmeleri gerekir. Bunun üzerine farklı uygarlıkların, toplumların bu yerleşim yerine gelerek bölgenin imkanları sebebiyle burayı kendi kent merkezi haline getirme çabası, eskisinin üzerine yeni bir merkez kurulmasına sebep olur ve bu bağlamda yerleşim yerinde kültür katmanları oluşmaya başlar. Bu kültür katmanlarının üst üste birikmesi yoluyla "höyük" adı verilen yığma tepeler meydana gelir. Höyükler bir kentin kültürel çeşitliliğine şahitlik etmesi açısından kültür turizminde önemli bir yere sahiptir.

Bir destinasyona kültürel etkinlik amacıyla gelen ziyaretçi, yörenin kültürünü tanımak için farklı pek çok turistik faaliyette bulunmaya eğilimli olmaktadır. Kültür

turizmi için gelenler, ziyaretleri esnasında birden fazla destinasyonu ziyaret etmektedirler ve bu turizm türünü seçenlerin büyük bir kısmı yüksek gelir seviyesindedir. Bu durum, kültür turizmi sayesinde bölgenin turizm gelirinin artmasına katkı sağlayacaktır. Amasya'ya gerçekleştirilen turistik ziyaretlerin çeşitlenmesine yardımcı olmasının yanı sıra bölgeyi önceden ziyaret etmiş turistleri de kenti yeniden ziyaret etmeye teşvik edecektir.

Günümüzde turizm sektörüne kazandırılmış arkeolojik sit alanlarının genelinde araştırmaların tamamlandığını söylememiz mümkün değil, bunun sebebi ülkemizin ilk çağlardan beri pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasıdır. Bu bağlamda bakıldığında her sit alanının araştırılmaya başlandığı an itibariyle ilgi çekici hale gelmektedir.

Höyükler ise daha kazılmadan bile alan incelemelerinin başlaması ile bize kendilerini tanıtmaya başlarlar. Kazılmaları ile birlikte de bizi bildiklerimizin bile ötesine taşırlar. Bu ilgi çekici değerleri turistik ürün haline getirmek; höyüklerin önemini vurgulamak ve bölgenin tarihini tanıtmak açısından önemli olmasının yanı sıra ülke ve bölge turizmine hem kültürel hem de ekonomik fayda sağlayacaktır. Bu çalışmada ise höyüklerin turistik ürün olarak kültür turizminde yer almasının önemi açıklanmaya ve Oluz Höyük örneği ile turistik ürünlerin değeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Konusu

Amasya ilinde araştırma yapılmış ve kazılabilmiş höyüklerini tarihsel açıdan incelemek, bu höyüklerin tarihi ve kültürel değerlerini ortaya koyarak Oluz Höyük örneği ışığında höyüklerin kültür turizmine kazandırılmalarının önemini ifade etmektir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı; höyüklerin kültür turizmi kapsamında yeteri kadar incelenmemesi, höyüklerin kültür turizm alanında turistik ürün olarak nasıl yer verilebileceği ve turistik bir ürün olarak höyüklerin ziyaretçilerin ilgisini nasıl çekebileceği konularında literatürdeki eksikliği gidermektir.

Çalışmanın Önemi

Literatürde gerçekleştirilen kültür turizmi alanındaki araştırmalar; kültür turizminin yönetimi ve geliştirilmesi üzerine genel bağlamda incelemeler gerçekleştirilmiş fakat tarihi ve kültürel sit alanları içerisinde yer alan höyüklerin ziyaretçileri nasıl etkileyebilecekleri ve bu çekiciliklerin nasıl geliştirilebilecekleri konusunda yeterli önemi gösterememişlerdir. Bu çalışma ışığında; höyüklerin, turizm sektörü bağlamında gerçekleştirilen kültür turizmi içerisinde turistik ürün olarak yer verilmesinin önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Kültür turizmi alanında Amasya ili höyüklerini inceleyeceğimiz bu çalışmada; kazılmış ve araştırılmış höyükler kapsamında öncelikle bu höyüklerin tarihi ve kültürel değerleri ortaya konulmuş, bu tarihi ve kültürel değerler ışığında ise literatürde yapılmış kültür turizminin önemini incelemiş çalışmaların yardımlarıyla höyüklerin kültür turizmi içerisindeki önemini ifade edilmeye ve son olarak bu höyüklerin gelecekte kültür turizminde yer alabilmeleri için turistik bir ürün olarak nasıl geliştirilebileceklerini açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, literatürde yer alan kültür turizmi ve höyük kavramları incelenerek Oluz Höyük örneği yoluyla turistik ürün kavramı irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR TURİZMİ VE HÖYÜKLER

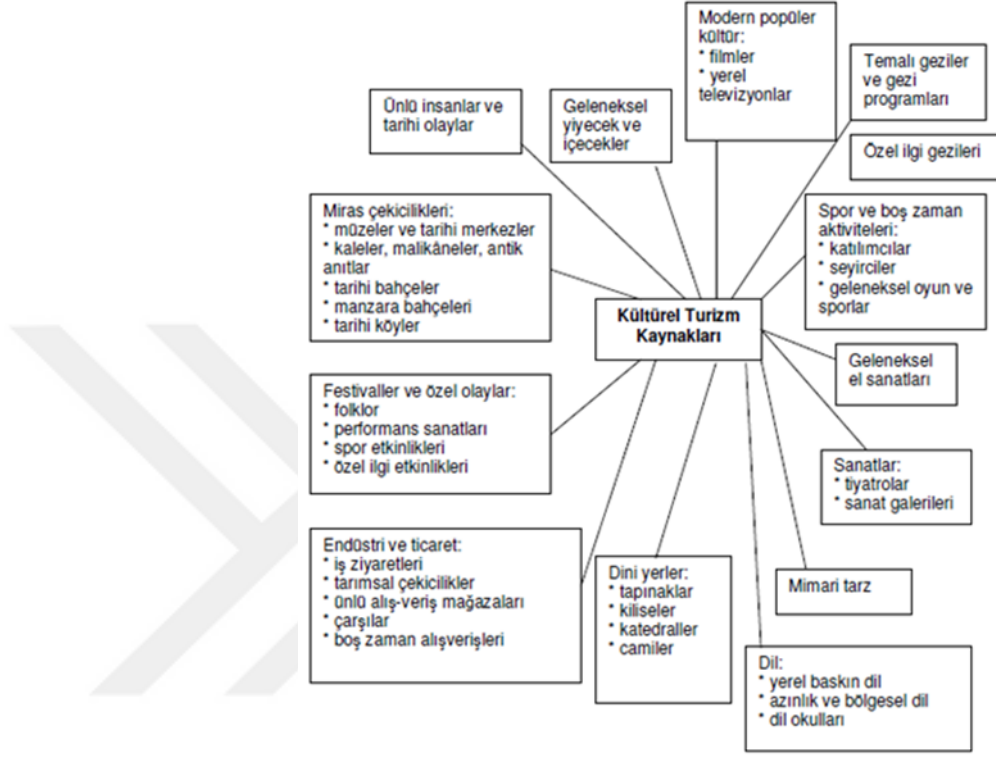
1.1. Kültür Turizmi Nedir?

Seyahat etmek; insanların öğrenme, araştırma ve sanatsal etkinlik gibi pek çok alanda başarı, tanıma ve deneyim seviyelerini artırmaya yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda bakıldığında turizm, güvenilir ulaşım ve konforlu otellerin ötesinde gerçekleştirilen bir sektördür ve bu sayede bir ülkenin sahip olduğu değerleri tüm alanlarda değerlendirebilmeyi gerektirir. Eğitim, bilim, sağlık, kongre ve kültür kavramları bu alanların başında gelmektedir. Bir ülkenin turistlere sunduğu kanallar, kültürel faktörleri olarak kabul edilebilir. Bunlar eğlence, yiyecek, içecek, misafirperverlik, mimari, bir ülkenin ürettiği el yapımı ürünler ve bir ülkenin yaşam biçiminin diğer tüm özellikleri bunların arasında sayılabilmektedir (Goeldner & Ritchie, 2009, s. 268).

Kültür turizmini anlayabilmek için “kültür” kavramından bahsetmek de bu noktada önemlidir. Bilim insanları kültürü, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerinin oluşturduğu bir bütün olarak tanımlasalar da; buna ek olarak, toplumda mevcut olan her tür bilgi, ilgi, alışkanlık, değer yargıları, genel tutumlar, görüşler, düşünceler ve tüm davranış biçimlerini de bu tanıma dahil etmenin önemini savunmaktadırlar. Kültür kavramının farklı alanlarda sahip olduğu özellikler sayesinde; pek çok turist, çeşitli toplumlara ait kültürel değerleri yakından deneyimleme isteği ile seyahat etmektedir. Turistlerin farklı kültürleri tanıyarak öğrenme isteğiyle katıldıkları faaliyetler ve etkinliklerle birlikte, bu deneyimlerin bütününe kapsayan konaklama ve seyahatler “kültür turizmi” olarak adlandırılabilir (Meydan Uygur & Baykan, 2007, 33).

İnsan, doğası gereği merak eden bir canlıdır. Bunun sonucunda; kendi kültürleri dışında var olan eski medeniyetlere ve kültürlerle karşı ortaya çıkan merak duygusu ve ilgisinin yanı sıra bu medeniyet ve kültürlerin izlerine tanıklık etme isteği duymaktadırlar. Bu sebeple turistler, farklı kültür ve kültürel çekiciliklere sahip birçok yöre ve bölgeyi görme arzusuyla ziyaret etmektedir. Turistler asıl olarak gittikleri

yörenin veya bölgenin kültürel çekiciliklerini görmek amacıyla seyahat etmektedirler. Kültür ve diğer turizm kaynakları da bir araya gelerek ülkelere farklı pek çok alanda kazanç sağlamaktadır(Meydan Uygur & Baykan, 2007, 33).

Şekil 1. Kaynak: Meydan Uygur, Baykan (2007)

Turistler tarafından ziyaret edilen bölgenin sahip olduğu bu kültürel varlıklar, turizm sektörünün gelişimi için önemli olan kaynaklardır. Bu kaynaklar, ziyaret edilen bölgenin kültürü hakkında bilgi vermektedir. Bu sebeple bu varlıkların korunması ve değerlerini kaybetmeden geliştirme çalışmaları yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu kültürel varlıkların her yıl ziyaret edilmesi sonucunda da bu varlıklara ev sahipliği yapan yöre her yıl önemli miktarda gelir sağlamaktadır (Meydan Uygur, Baykan, 2007, 34). Elde edilen gelir sayesinde sahip olunan kültürel varlıkların korunması ve geliştirilmesi de bu yöreye yapılan seyahatlerin devamlılığını sağlayarak, sürdürülebilir turizm anlayışına da katkı sağlayacaktır.

Dünya turizm örgütü kültür turizminin tanımını; insanların şehir turları, sanat gezileri, festival ve diğer kültürel etkinlik ziyaretleri, tarihi eser gezileri gibi kültürel motivasyonlarla yaptıkları hareketler olarak sınırlandırmıştır. Bu turizm türünde modern ve rahat bir tatilden ziyade, orijinal kültürlerin deneyimlenmesi ön plana

çıkılmaktadır(MacDonald & Jolliffe, 2003, s. 508). Kültür turizmi genel anlamda; destinasyonun kültürel, doğal ve tarihi değerlerine odaklanır ve geçmişe olan temel ilgiyi bunun ötesine taőır. Kültür turizmi, gerçekleştirildiği bölgenin ve alanın eőtirlilięini büyük çapta kapsar; buna ek olarak, doğal güzelliklerin, endüstriyel geliőtlimlerin, insanların ve tarihi simgelerin kültürel miraslarının keőtfedilmesine yardımcı olur (Boyd, 2002, s. 211).

Şüphesiz ki; bir kültürel ve tarihi çekim merkezini diğerlerinden önemli kılan özellikleri, biricik ve kendine özgü oluőtudur. Her ziyaretçi çekim merkezinin karakteristik ve dikkat çekici imgelemelerini araőtırır. Sonuç olarak her çekim merkezi, ona özel ilgisi olan ziyaretçileri çeken duygusal eőtizlięinin ne olduğunu öğrenmeye çaba harcamalıdır (Bonn, Joseph-Mathews, Dai, Hayes, & Cave, 2007, s. 346).

1.2. Dünyada Kültür Turizmi

Kültür turizmi, insanların birbirlerinin yaőtam ve d őt nce őekilleri hakkında bilgi sahibi oldukları seyahatlerin her yönünü kapsamaktadır. Bu nedenle turizm, kültürel iliőtikleri ve uluslararası iőtbirlięini desteklemeyi amaçlayan önemli bir araç olarak görülür. Bunun aksine, bir ülke için kültürel faaliyetlerin geliştirilmesi, ziyaretçileri çekmek için kaynakları artırmanın bir yoludur. Pek çok ülke için turizm “kültürel iliőtikiler” politikasıyla iliőtikilendirilerek geliőtirilebildięi d őt n lmektedir. Sadece bilgi ve anlayıőtı değil, aynı zamanda seyahat pazarındaki yabancılar arasında ulusun olumlu imajını tanıtmak için de kullanılır (Goeldner & Ritchie, 2009, s. 268).

Kültür turizmi, 1970'lerin sonlarında turizm pazarlamacıları ve turizm araştırmacıları tarafından, insanların bir varıőt noktasının kültürü veya mirasını daha iyi anlamak için özel olarak seyahat ettiğinin farkına vardıklarında belirgin bir ürün kategorisi olarak tanınmaya baőtladı. Baőtlangıta, standart kum, g neőt ve deniz tatili dıőtında pek çok iyi eğitimli, daha varlıklı turist tarafından takip edildiği d őt n len özel, niőt bir etkinlik olarak kabul ediliyordu. Ancak 1990'lardaki kitle pazarının parçalanmasından bu yana, kültür turizmi üst düzey ve kitlesel bir pazar faaliyeti olarak tanınmaya baőtladı. Kaynağa ve varıőt noktasına bağlı olarak, uluslararası seyahat severlerin yüzde 35 ile 70'i artık kültürel turist olarak kabul edilmektedir (McKrecher & Cros, 2002, s. 1).

Dünya turizm pazarı, potansiyel ziyaretçi için çok sayıda mevcut niş piyasanın bulunduğu bir pazara dönüşmüştür. Tatil mekanları geleneksel üç S’lik güneş, deniz ve kumun ötesine geçerek daha geniş ve çok daha çeşitli bir pazar teklifine ulaşmaktadır. Bu bağlamda, tüm bu seçeneklerle karşı karşıya kalan modern ziyaretçinin, seyahat ve turizm sektöründe özel niş ve spesiyallerle ilgilenen çok daha sofistike bir varlık haline gelmiş olması şaşırtıcı değildir (Bonn vd., 2007, s. 345).

Son yıllarda turizm, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında çok yüksek bir artış oranı gösteren en önemli ekonomik sektörlerden biri haline geldi. Yeni iletişim teknolojilerinden güç alan küreselleşme, halkın ve şirketlerin hareketliliğinin artması ile gelişmesini teşvik etti ve turizmden de etkilendi ve bu da pek çok ülke ve bölgenin turizm faaliyetlerinde yer almasının mümkün olduğunu ortaya koydu (Tatarusanu & Iatu, 2018, s. 24).

1.3. Kültür Turizminin Türkiye Turizmindeki Yeri

İnsanlığın ve medeniyetlerin doğduğu yerin merkezinde yer almakta olan Türkiye, tarih severler için pek çok fırsat sunmaktadır. Hititler, Lidyalılar ve Urartular gibi Antik Anadolu Medeniyetleri Orta Anadolu’da izlerini bıraktılar ve bu izlerin kalıntıları müzelerde ve antik kent kazılarında görülebilmektedir. Antik Yunanlılar, binlerce yıllık tarihle çevrili kıyı şeridinde, Güney ve Batı Türkiye’de büyüdü ve yaşadılar. Bir asır öncesine kadar hüküm sürmüş olan geniş coğrafyalara yayılma gösteren Müslüman Osmanlılardan izler taşımaktadır (Nedea, Andrei, & Pop, 2011, s. 350).

Çeşitli açılardan bakıldığında Türkiye, kültürel yönden oldukça zengin bir ülkedir. Coğrafi konum olarak da farklı medeniyetlerin geçiş noktası olarak köprü görevi görmüş, buna ek olarak bu medeniyetlere hoşgörülü bir yaklaşım ile ev sahipliği yaparak zengin kültürel miras ve varlıklara sahiptir. Fakat bu kültürel zenginliklerin etkili şekilde kullanıldığı görüşü tartışma konusudur. “Türkiye Turizm Stratejisi 2023” çalışmasında da belirtildiği gibi; Türkiye’nin turizm sektöründeki gelişimi doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerleri koruma ve kullanıma uygunlukları gözetilmeli ve bu kapsamda turistik faaliyetler geliştirilerek, ülkeye olan turist talebinin artırılması desteklenmelidir. Ülkede kültür kenti olarak kültürel varlıklara sahip yerler belirlenmiş

ve buna ek olarak bu bölgelerin sahip oldukları tarihi ve kültürel varlıklarının restorasyonu yapılarak, kültürel etkinlik yapmaya uygun yapılar inşa edilmesi, yöresel etkinliklerle yerel kültürün korunması ve bu yerlerin kültür turizmine açılarak kültürel varlıkların uluslararası düzeyde tanıtılması büyük önem taşımaktadır (Meydan Uygur & Baykan, 2007, 45).

Türkiye'yi ziyaret edenlerin önemli sayılarda sürekli olarak cazip gelmesinin anahtarı, zengin ve çeşitli turizm kaynaklarının pazarlama ve planlamanın dikkatli bir koordinasyonudur. Son yirmi yıldır turizm, hem kıyı hem de ülke içinde çok sayıda Türk kentinin ekonomileri için son derece önemli bir sektör haline geldi. Turizm gelirleri, turist sayısı, konaklama tesisi sayısı ve seyahat acentelerinin sayısı 1983 ile 2005 yılları arasında önemli ölçüde arttı (Nedea, vd., 2011, s. 356).

Benzersiz, pozitif ve unutulmaz kültürel deneyimler sunulursa, Türkiye'deki kültür kaynakları, Türkiye'deki turizm sektörü için rekabet avantajının bir kaynağı olabilir. Bu tür kültürel deneyimlerin sürdürülebilir hale getirmek için yalnızca sürekli olarak yenilikçi ve gelişmiş olması değil, aynı zamanda bir varış noktası içindeki diğer turizm ve konaklama deneyimleriyle de bağlantılı olması gerekir (Okumuş, F., Avcı, U., Kılıç, İ. & Walls, A. R., 2012, s.653).

1.4. Kültür Turizminde “Höyük” Kavramı ve Höyüklerin Yeri

Kültür turizmin “höyük” kavramının nasıl işlendiğini anlayabilmek için öncelikle höyük kavramının açıklamasını yapmak yerinde olacaktır. Mezopotamya'da ve İran'da olduğu gibi Anadolu'da da evler, Tarih Öncesi Çağlar boyunca kerpiçten yapıldığı için kültür katlarının zamanla üst üste yığılması ile topraktan büyük tepeler oluşmaktaydı. Bu tepelere Mezopotamya'da “Teli”, İran'da Türkçe' den geçen bir sözle “Tepe” denmektedir. Anadolu'daki bu tür yerleşimlere Türk halkı “höyük” adını vermişlerdir. Üst üste gelen uygarlık katlarıyla bu tepeler, yükseldikçe hem coğrafi hem askeri açılarından yaşamaya daha elverişli olmaktaydı (Akurgal, 2020, s. 25).

Yerleşim için ilk seçilen yeri mutlaka bir ırmak veya dere kenarı olmalı ve çevresi de tarıma elverişli olmalıydı. Bu sebeple ilk yerleşim yeri deprem, yangın, salgın hastalık veya savaş sonunda yıkılıp barınılmaz duruma geldiğinde, bölgenin yerleşime en müsait yeri burası olduğu için başka bölgeye gidilmiyor, kerpiçten

yapılmış evlerin yıkıntıları kolayca düzleştirilip eski yerleşim yeri yeniden iskan ediliyordu. Bu sayede oluşan höyükler, genellikle yassı biçimli tepelerdir (Akurgal, 2020, s.25).

Şekil 2. Höyük Katmanları, Troya Örneği. Kaynak:

<https://www.troyexcavations.com/troia-antik-kenti-yerlesim-tarihi/>

Çeşitli medeniyetlerin, tahrip olmuş yerleşim yerlerini yeniden iskan etmesiyle oluşan höyükler, farklı kültürlerle de ev sahipliği yapması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Höyüklerin yapı katmanları çoğaldıkça, daha çok ve farklı kültürlerin buraya yerleştiğine tanıklık etmiş oluyoruz. Bu sebeple yapı katmanlarına aynı zamanda kültür katmanları da denilmektedir. Kültür katmanları iskan edildiği medeniyetten ve toplumdan izler barındırır ve bu kültür katmanları gün yüzüne çıkarıldıkça bölgenin geçmiş toplumlar ve günümüzde bölgeyi iskan eden toplumun kültür yapıları arasındaki

bağı görmeye de yardımcı olabilmektedir. Bu durum, kültür varlıklarına ve değerlerine önem veren insanların bölgeye olan merakını ve bölgeyi ziyaret etme heveslerini artıracaktır. Bu durumun sonucu olarak kültürlerin aktarımından ve çeşitlenmesinden meydana gelen höyükler, kültür turizminin ana temasını kendi içinde barındırması sayesinde, kültür turizminde önemli bir yer edinmeyi hak eden kültür değerleridir.

Kültür turizmi, kültür mirasının sunumunun nasıl planlandığı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Gelişmiş dünyada, kültürel miras yönetimi daha olgun hale geldikçe ve geleneksel olarak koruma planlamasında ele alınanlar dışındaki kullanımların ve kullanıcıların farkında olduğu için etkisi daha belirgindir. Ancak bu farkındalık her zaman kolay bir ilişkiye yol açmayabilir, zira turizm ve korumanın farklı ihtiyaçlarından kaynaklanan gerginlikler ortaya çıkabilir. Durum, uygun bir kültür mirası yönetim yasası yürürlüğe girmeden önce kitle turizmin meydana geldiği gelişmekte olan ülkelerde özellikle kritik önem taşıyor. Turizm kontrol altına alınmadığı sürece, aşırı kullanım, kültürel malların kötüye kullanımı, hediyelik eşya ve yasadışı eser ticaretinden ciddi hasarlar meydana gelebilir (McKercher & du Cros, 2002, 58).

1.5. Türkiye Kültür Turizmi'nde Yer Alan Önemli Höyükler

Pek çok önemli medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapan Türkiye'nin kültür turizmindeki önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Bu medeniyetlere de Türkiye'yi kendilerine yurt yapabilmelerinde yardımcı olan önemli kültürel varlıklardan biri höyüklerdir. Aşağıda kazılıp gün yüzüne çıkarılmalarıyla birlikte tüm dünyada ilgi çekici özellikleriyle kültür turizminde Türkiye'yi temsil etmiş ve etmeye devam etmekte olan belli başlı höyüklerden örnekler yer almaktadır.

1.5.1. Troya

Çanakkale il merkezinde 30 kilometre mesafede bulunan antik Troya kenti, Kazdağı eteklerinde Çanakkale Boğazı'nın Ege denizi ile buluştuğu konumda, Hisarlık kasabası yakınında yer almaktadır. Antik kent, Helenistik çağa ait önemli yapıları, tarih ve edebiyat alanlarının önde gelen isimlerine ev sahipliği yapmış, dünyaca ünlü Truva Savaşı ve yurt dışına kaçırılmış hazinesiyle ve mitolojik zenginliğiyle Anadolu'nun en önemli antik kentlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Dülgaroğlu & Atay, 2019,

s.150). Troya kalesinin bulunması ve kısa süre sonra kazılmaya başlanması arkeolojik çalışmalara ışık tutmuştur. İlk olarak Schliemann tarafından kazılan kent arkeolojik hedefler 'de doğrultusunda kazılmamıştır. Schliemann, Homeros'un destanına konu olan kenti ve Priamos'un Troyası'nı bulma arzusundaydı ve 1870'te bu amaçla ilk kazıyı gerçekleştirdi. İkinci kültür katmanındaki yangın tabakasını ortaya çıkaran Schliemann, Truva Savaşı'nın izlerini bulduğunu ve ele geçirdiği sanat eserlerini ise Priamos'un hazineleri sandı (Akurgal,2020, s. 231). Schliemann'ın sistematik olmayan kazısı, kültür katmanlarının birbiri içerisine girerek karışmasına sebep olsa da sonraki sistematik kazılar sayesinde bu kültür katmanlarının yerleri doğru bir şekilde ortaya çıkarılabildi.

Şekil 3. Helenistik-Roma Dönemi Troya Kutsal Alanı. Kaynak: Aslan (2013)

Troya'da sistematik kazılar sonucu ortaya çıkarılan dokuz kültür katmanı, yerleşimin kesintisiz bir şekilde 3000 yılın üzerinde iskan edildiğine işaret etmekte, Anadolu'nun sahip olduğu bu coğrafyadaki eski uygarlıkların izlerini hissedebilmemize

yardımcı olmuştur. Troya’da en erken yerleşim M.Ö. 3000 – 2500 yılları ile Erken Bronz Çağı’na işaret etmektedir. O dönemlerden beri kesintisiz biçimde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan Troya’nın kültür katmanları, Roma Dönemi (M.Ö. 85 – M.S. 8. YY) ile sona ermektedir (Dülgaroğlu & Atay, 2019, s. 150).

Troya sahip olduğu bu kültürel zenginlikler vasıtasıyla günümüzde ülkemiz, büyük ölçüde yerli ve yabancı ziyaretçiye ev sahipliği yapabilmektedir. Troya Antik Kenti, Türkiye’nin önemli turistik marka kimliğine sahip kültürel varlıklarından biridir. Truva Savaşı ve Homeros’un eseri olan “İlyada”nın dünyada bilinen klasiklerden olması da bu sonucun ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. Ayrıca Troya Antik Kenti’nin yüksek marka bilinirliği sayesinde, 2018 yılının Türkiye’de “Troya Yılı” ilan edilmesine katkı sağlamıştır (Dülgaroğlu & Atay, 2019, s. 150).

1.5.2. Çatalhöyük

Konya İli’nin Çumra İlçesi’ne bağlı Küçükköy Mahallesi’ne 2 km. uzaklıkta bulunan Çatalhöyük’ün Neolitik çağdan itibaren iskan edildiği bilinmektedir. Höyük, farklı yükseltili iki tepenin çatal şeklini andırması sebebiyle “Çatalhöyük” adını almıştır (Uyanık & Berk, 2016, s. 8). Kent özelliklerine sahip olan bu ilk yerleşim yeri, 1951 yılında arkeolog James Mellart tarafından keşfedilerek, 1961 yılında kazısı yapılmaya başlanmıştır. 1963 yılındaki kazı sırasında ortaya çıkarılan Çatalhöyük şehir planı, dünyanın en eski şehir planı haritası olarak bilinmektedir (Halaç, Ulaş & Karaçor, 2020, s. 1509). İlk toplu yaşam, ilk ev mimarisi, kutsal yapılar ve bunlara ait buluntular Çatalhöyük kazıları ile ortaya çıkarılmıştır (Tapur, 2009, s. 479).

Şekil 4. Çatalhöyük Yerleşiminde Yaşam Alanı Canlandırması. Kaynak:
<http://www.catalhoyuk.com/site/architecture>

M.Ö. 7400 ile M.Ö. 6000 yılları arasında iskan edilen Çatalhöyük, geniş bir arazide kurulmuş olup kentin 8000 kişiye ev sahipliği yaptığı tahmin edilmektedir. Höyük yerleşiminin 18 kültür katından meydana geldiği bilinmektedir. Bu sayede üst üste kurulan yerleşimlerle yükselen kent 21 metrelik bir tepe oluşturmaktadır. Çatalhöyük'ün önemli bir yerleşim olarak bilinmesinin sebepleri olarak; farklı ve çok sayıda kültüre şahitlik etmiş olmasıyla birlikte bu büyüklüğe ve sürekliliğe sahip kalıcı bir yerleşim olması gösterilebilir. 2,5 milyon yıl önce başlamış olan Pleistosen Dönemi'nin devamında günümüzden 12 bin yıl öncesine tarihlendirilen Holosen Dönemi ile birlikte insanlar yerleşik hayata geçerek tarım yapmaya başlamışlardır. İnsanlığın medeniyetin doğuşu ile ilişkilendirdiği bu faaliyetlerin ilk ortaya çıkışı bu döneme denk gelmektedir. İklim koşullarının değişimi, nüfusun artışı, ekolojik ve

ekonomik sebeplerin yanı sıra sosyal etkenler de bu değişim ve gelişimlerin önemli sebepleri arasındadır (Bulut, Tuncer, 2019, s. 286).

Çatalhöyük, medeniyet tarihinde sahip olduğu ilkler ile yalnızca Türkiye değil dünya için de marka değeri olan bir yerleşimdir. Çatalhöyük'ün 1958'deki keşfi ile "İlk Tarım ve Yerleşik Hayat" izleri ünvanı Mezopotamya bölgesinden Anadolu coğrafyasına taşınmış ve yapılan kazılar ile de değerine değer katmıştır. Medeniyet tarihinin pek çok ilkine sahip olan ve Çatalhöyük'ün de içinde bulunduğu Neolitik Dönem, arkeolog Gordon Childe tarafından "Neolitik Devrim" olarak da adlandırılmıştır (Uyanık & Berk, 2016, s. 11).

Çatalhöyük' te bin yıllar öncesinden günümüze kalan kültür hazineleri insanlığın geçmişine ışık tutmuş ve tutmaya devam etmiştir. 2012 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınan Çatalhöyük, taşıdığı kültür izleri ile tarım, kendine özgü sosyal hukuku, mimari ve sanatı yerleşik bir düzende gerçekleştirerek ilk sistemli topluma ev sahipliği yapan bir kenttir (Halaç, Ulaş & Karaçor, 2020, s. 1511). UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alması ile dünyaya kendini emin adımlarla tanıtabilen Çatalhöyük bunun sonucu olarak kültür turizmine katılan turistlerinde ilgi odağında olmuş, daha çok araştırılıp, daha çok incelenmesine yardımcı olmuştur.

1.5.3. Alacahöyük

Kent, konum olarak Orta Anadolu'da bulunan Alaca bölgesinin 15 km. kuzeybatısında Çorum ilinde yer almaktadır. Arkeologların araştırmaları sonucunda bölge, dört farklı kültür döneminden kalan 14 kültür ya da yerleşim katından oluşmaktadır (Şeren, Öğretmen Aydın & Babacan, 2017, s. 73). M.Ö. 4. Bin yıllara, Kalkolitik Çağ'a, kadar eskiye giden tarihiyle Alacahöyük kenti doruk noktasına Erken Bronz Çağı'nda erişmiştir (Akurgal, 2020, s. 436).

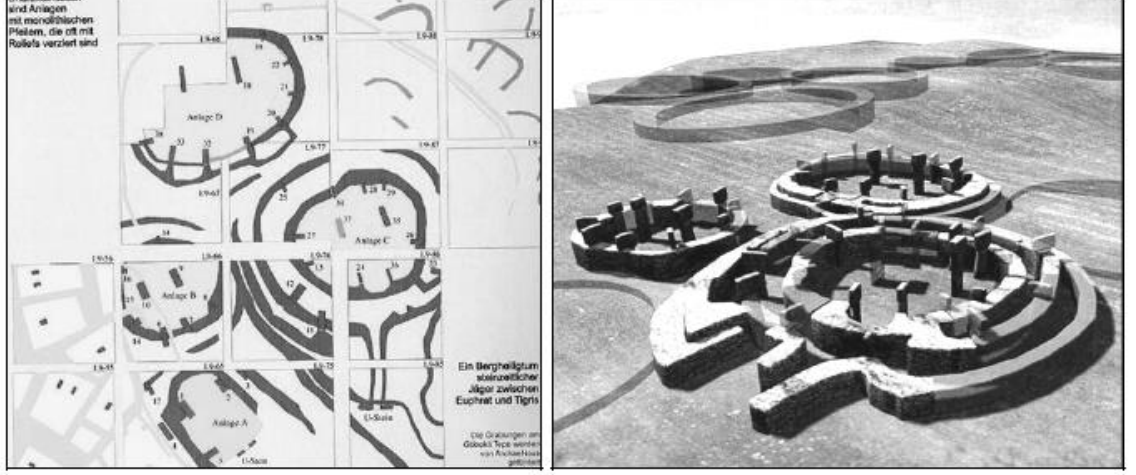
Şekil 5. Alacahöyük Sfenksli Kapı. Kaynak: <http://www.alacahoyuk.com/Blog/>

Atatürk tarafından şahsen 1935'te başlatılması istenen kazılar, arkeolog Remzi Oğuz Arık ve Hamit Koşay tarafından yapılmış ve antik dönemin en önemli sanat hazinelerinin gün ışığına çıkmasına vesile olmuşlardır. Bu değerli altın, gümüş, bronz ve ilgi çekici kült sembolleri günümüzde Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Kentte Hitit Çağı'nda aynı derecede parlak geçmiştir. Günümüzde ayakta kalan kalıntılar ve kültürel değerler Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir (Akurgal, 2020, s. 436). Bu bilgiler kentin tarihin önemli kültürü olan Hitit kültürüne ait izleri taşıyan kent, bölgeye gelen ziyaretçiler tarafından merakla ve ilgiyle ziyaret etmektedir.

1.5.4. Göbeklitepe

Göbeklitepe, dünyadaki en büyüleyici Neolitik bölgelerden biridir. Çanak-çömleksiz döneme dayanan yapay bir höyüktür. Yerleşim alanı olarak kullanılmıyordu; yuvarlak megalitik kümeler şeklinde çeşitli tapınaklardan oluşuyordu. Bölge, Türkiye'nin Şanlıurfa ilinin yaklaşık 15 km kuzeydoğusunda, uzaktan bakıldığında görülebilecek geniş bir dağ aralığının en yüksek noktasında yer almaktadır. Uzak bir

yerden görülebilen bir yer işareti gibi konumlanmaktadır. On beş metre yüksekliğe kadar olan muazzam katman konumu, yaklaşık dokuz hektarlık bir alanda birkaç bin yıl boyunca birikmiştir. Bugün bile, mekan ilgi çekiciliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir (Schmidt, 2010, s. 239).

Şekil 6. Göbeklitepe kazı planı ve yuvarlak planlı yapılardan üç tanesinin ayağa kaldırılmış hali. Kaynak: Özdöl (2011)

Arkeologlar, sitedeki ilk insanlık tarihinin önemli bir parçalarını bu alanda ortaya çıkardılar ve bu durumda tarım sürecinin başlamasında tamamen yeni bir anlayışa katkıda bulunmuştur. Dikkat çekici bir şekilde, hiçbir konut binası bulunmamaktadır. Ancak, anıtsal dini mimarinin en az iki aşaması ortaya çıkmıştır. Bu katmanların en etkileyici olanıdır. Sayısız taş ekipman ve geniş formatlı, normal şekilli bloklarla bezeli olan tepe, 1995 yılından beri Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından Şanlıurfa'daki Arkeoloji Müzesi ile işbirliği içinde yapılan kazılar sayesinde ortaya çıkarılmıştır (Schmidt, 2010, s. 239).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın müze ve ören yeri istatistiklerine bakıldığında, kültür turizmi kapsamında Göbeklitepe'nin tanınırlığı son zamanlarda artmış ve yerleşme pek çok resmi ve özel kuruluş tarafından tanıtılmaya başlanmıştır. Halbuki destinasyon ilk keşfedildiği dönemden itibaren bölgeyi bilimsel açıdan inceleyen

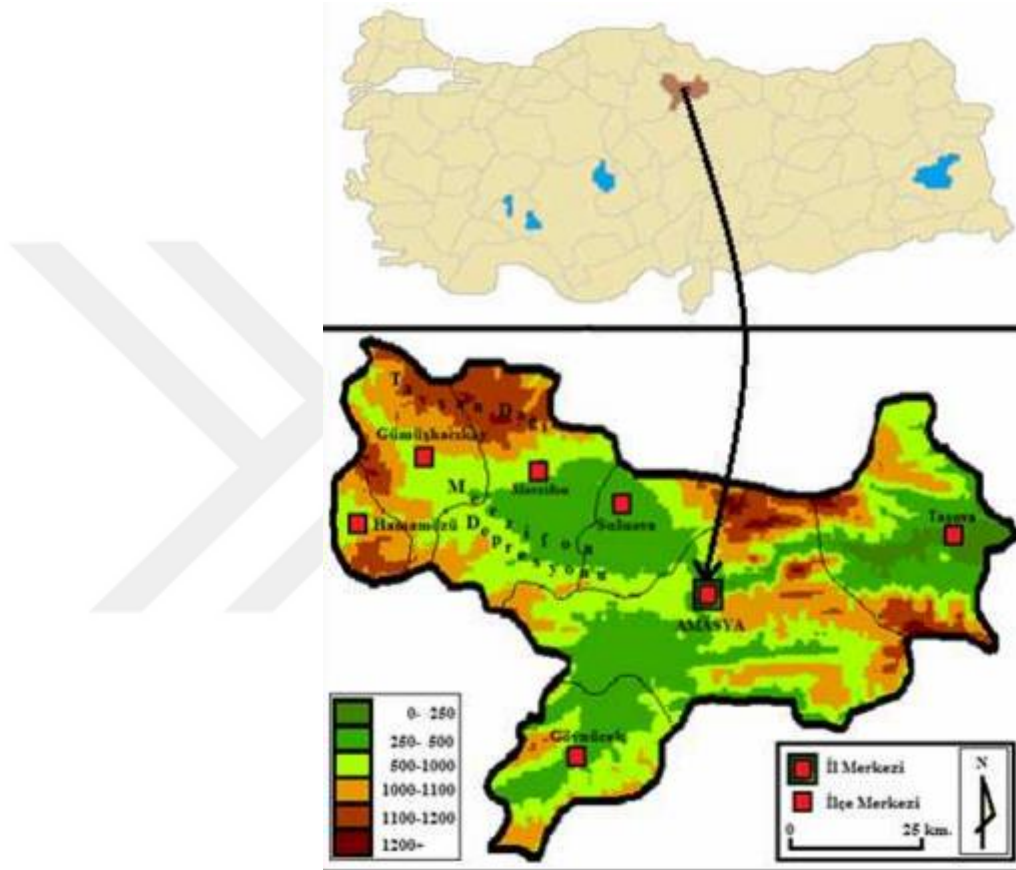
herkes için merak konusu olmuştur. Göbeklitepe'nin 2018 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesiyle birlikte, 2019 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Göbeklitepe Yılı” ilan edilmiş ve bu bağlamda pek çok reklam ve tanıtım kampanyaları düzenlenerek Göbeklitepe'nin herkes için akılda kalıcı olması sağlanmıştır ( zd l Kutlu & Türksoy, 2021, s. 306).

İKİNCİ BÖLÜM

AMASYA İLİ COĞRAFYASI, TARİHİ VE TURİZMİ

2.1. Amasya İli Coğrafyası

Şekil 7. Amasya ili konumu. Kaynak: Şenol (2017)

Orta Karadeniz bölgesinde ve Yeşilırmak Havzası'nda bulunan Amasya, 34°57'06"-36°31'53" doğu boylamları ile 41°04'54"-40°16'16" kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1.150 m. Amasya ilinin, il merkezinin ortalama deniz seviyesi yüksekliği 412 m.'dir. Deniz seviyesinden en yüksek noktası Akdağ Tepesi iken en düşük noktası ise Taşova- Hasan Uğurlu Barajı'nın su toplama alanının başladığı yerdir (Özbey, 2010, 3).

Amasya ilinin; kuzeyinde Samsun, batısında Çorum, güneyinde Yozgat ve güneydoğusunda Tokat illeri bulunmaktadır. Amasya ili, Yeşilırmak nehrinin doğu-batı

doğrultusu alındığı kesimde bu nehrin iki kıyısında kurulmuştur. Merzifon, Taşova, Gümüşhacıköy, Hamamözü, Suluova ve Göynücek olmak üzere altı adet ilçeye sahiptir. Denize kıyısı bulunmaması sebebiyle, İç Anadolu Bölgesi'nin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini barındırır. Amasya ve çevresinde, genel olarak donların yaşandığı kısa ve çok soğuk olmayan kış mevsimleri görülürken, yaz mevsiminin sıcak geçtiği görülmektedir (Zengin, Öztürk & Salah, 2014, 5). Genel olarak Karadeniz iklimi- Kara iklimi arasında bir geçiş iklimi yaşanmaktadır. Yaz sezonu Kara İklimi kadar kurak, Karadeniz İklimi kadar da yağışlı değildir. Kış sezonu ise Karadeniz İklimi kadar ılıman, Kara İklimi kadar sert değildir. Bölgede Karadeniz Ardı İklimi etki gösterir (Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı, 2008, 18).

Çorum'a 92 km. Samsun'a 131 km. ve Tokat'a 114 km. uzaklıkta konumlanan Amasya, Ankara'ya 336 km. ve İstanbul'a 671 km. uzaklıkta yer almaktadır. İlçelerin il merkezine uzaklığı ise şu şekildedir; Göynücek 46 km., Hamamözü 90 km., Taşova 48 km., Gümüşhacıköy 68 km., Suluova 27 km. ve Merzifon 46 km. Amasya ili kayalarla ve dağlarla korunaklı bir coğrafi konuma sahip oluşu ve engebeli coğrafi yapısının merkezinde bir vadiye sahip olması sebebiyle tarih boyunca pek çok krallığa ve şehzadelere ev sahipliği yapmıştır (Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı, 2008, 16).

Amasya, konum itibarıyla Kapadokya'dan başlayarak Hattuşaş üzerinden Amasya'ya varan bir turizm güzergahı açmaya elverişli destinasyon oluşturulabilecek işleve sahiptir. Ek olarak; Konya, Kapadokya, Taşova üzerinden Çarşamba, Ünye ve Fatsa'ya gidilebilen, Samsun'dan özellikle Ladik'e gelen turistlerin çekim merkezi olma potansiyeli bulunmaktadır. Amasya'nın konumu yardımıyla doğuya ve batıya köprü görevi gören konumu sayesinde çevresindeki şehirler için destinasyon oluşturma potansiyeline sahiptir (Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı, 2008, 17).

2.2. Amasya İli Tarihi

Günümüzden yaklaşık 3500 yıl öncesine tarihlendirilebilen Amasya'nın tam olarak hangi tarihte ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Kent merkezi dışında il sınırları içerisinde büyük küçük pek çok höyükle karakterize olan Öntarih yerleşimine rastlanmıştır (Dönmez, 2014a, 9).

Anadolu kentlerinin Asurlu tüccarlarla ticari ilişkiler içerisine girmesi, M.Ö. 2. Binyılda Anadolu Tunç Çağı'nı sonlandıran önemli gelişmeler arasında bulunmaktadır. “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” olarak adlandırılan bu dönemde Anadolu, Yukarı Mezopotamya'nın kullandığı çivi yazısı ile tanışmıştır. Başta ticaret amacıyla kullanılan bu gelişme daha sonra çeşitli alanlarda kullanılmaya başlanarak Anadolu'nun yazılı tarihsel dönemini başlatmıştır. Koloni çağı sona erse dahi etkileri görülmeye devam etmiş ve bu durum sonucunda İç Anadolu'nun dağınık yerli halkının birliğini sağlayarak merkezi bir otorite oluşturan Hitit Devleti ortaya çıkmıştır. Hitit birliğine bağlı kentler arasında bulunan Amasya, çevre kentlerden vergileri toplayarak birliğin merkezi Hattuşaş'a göndermekten sorumlu olan bir kentti (Özbey, 2010, 7).

Hitit Kralı IV. Tuthaliya döneminde batıdan gelen Deniz Kavimleri sebebiyle bu saldırılar karşısında savunmasız kalan Hitit Devleti hızla bu kavimlerin hakimiyetine girmiştir. Bu süreçte Hititler Amasya'yı terk ederek Malatya çevresine yerleşmeye başlamışlardır. Boğazlar üzerinden gelen Deniz Kavimleri arasında bulunan Frigler de Hitit Devletini yıkarak kendilerine Gordion merkezli Frig Devletini kurmuş ve Hitit kentlerini ele geçirmişlerdir. Bu gelişme ile Amasya ve çevresi de Frig Devleti egemenliğine girmiş bulunmaktadır (Özbey, 2010, 8).

M.Ö. 695 yılında Kafkaslar'dan Anadolu'ya akın eden İskit ve Kimmerler Frig hakimiyetine son vermiş ve bu yayılım politikası sonucunda Amasya da Kimmer istilasına uğramıştır. Bu dönemde doğudan gelen Pers akınları ile zor durumda olan İskit ve Kimmerler daha fazla dayanamayarak Anadolu'daki hakimiyetlerini kaybetmişlerdir. Amasya'yı da ele geçiren Perslerin bölgeye kesin hakimiyeti II. Ardaşir dönemini bulmuştur. Perslerin Asurlardan alarak geliştirdikleri “Satraplık Sistemi” ile geniş alanlarda hakimiyet sağlama imkanları olmuştur. Satraplık merkezlerinin başına atanan Satraplar bölge için gereken kararları verme yetkisine sahiptir fakat her yılın sonunda merkeze belirli miktarda vergi gönderme sorumlulukları vardır. Geniş çaplı bölge hakimiyetine sahip Persler imparatorluğu 20 satraplık merkezine bölmüşlerdir ve Amasya 19. Satraplık merkezi olarak konumlandırılmıştır (Yaşar, 1986, 146).

Satraplıkların öncülüğünde bölgede Pontus Krallığı oluşturulmuştur. Bu süreçte Makedonya Kralı Büyük İskender Anadolu'ya hakim olarak Persleri yenilgiye

uğratmıştır. İskender ayaklanma ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla işgal ettikleri bölgelerde hiçbir Pers birliği varlığının kalmamasına özen göstermiştir. Peş peşe ve hızlı işgaller sonucunda Sinop, Zonguldak ve Kastamonu çevresine gelen İskender, bu bölgelerin elçilerinin topraklarına girmediği müddetçe emirlerini yerine getirecekleri konusunda bilgi alması üzerine ilerlemesini durdurmuş, bölgeyi ele geçirerek güneye yönelmiştir. Amasya’da bulunan Pers Satrap, İskender’in egemenliğini tanımayarak Helenleşme yolunda olan Pontus Krallığı’nın egemenliğinde yaşamıştır. Anadolu’yu etkisi altına almış alan İskender’in Amasya ve çevresinde egemenliği söz konusu olmamıştır. M.Ö. 330’da çöken Pers İmparatorluğu’na ait Karadeniz ve Kappadokia Satrapları bu bölgelerde birlikler kurmuşlar, kısa süre sonra İskender’in ölümü ile birlikte bölgede Pontus Devleti kurulmuştur. M.Ö. 291 yılında Amasya, Pontus Devleti’nin başkenti olarak parlak bir dönem geçirme fırsatı elde etmiştir (Özbey, 2010, 10).

Batı’dan yaklaşmakta olan Roma sebebiyle kendisini pek çok karışıklığın içerisinde bulan Pontus Devleti, Roma’nın Bithynia Kralı’nı kışkırttığını öğrenmesi sonucu saldırıyı beklemeden kendisi saldırarak bölgeyi ele geçirmiştir. Bu başarının ardından Karia ve Lykia bölgelerini de ele geçiren Pontus Kralı Mithradates, yeni başkenti Pergamon olan Pontus İmparatorluğu’nu meydana getirmiştir. Fakat en büyük amacı Anadolu’da Romalıları barındırmamak olan Mithradates, bu amaç doğrultusunda harekete geçerek Roma üzerine saldırıya geçmiştir. Bu durum sonucunda çok şiddetli ve uzun süreli geçecek olan “Mithradates Savaşları” başlamış oldu. Bu savaşlardan elde ettiği galibiyet ile Pontus Krallığı’nın önemli kentleri Amisos, Hesakleia, Sinope ve Amesseia Roma hakimiyetine geçmiştir. Bu dönemde Pontus ve Bithynia arasında yol ağı kurulmuş ve bu yol ile güçlü ticari ilişkiler kurulmuş oldu (Özbey, 2010, 13).

Mithradates yenilgiyi kabul etmeyerek pek çok girişimde bulundu fakat her şeye rağmen yenilgi elde etmesi sonucunda kendi hayatına son vermiştir. Bu olayların akabinde Pompeius, Amasya’yı Pontus-Bithynia merkezine bağlamıştır. M.Ö. 7 yılına Roma’ya bağlı küçük bir yerel krallık olarak varlığını sürdüren Amasya, Helenistik Dönem Pers Pontus Krallığı’nın ilk başkenti olması ve ticaret yolları üzerinde yer

alması sebebiyle hem ekonomik hem mimari hem de kültürel bakımda gelişmiş bir kent olarak varlığını sürdürmüştür (Özbey, 2010, 16).

İmparator Traian ile Roma İmparatorluğu yükselme dönemindeyken Amasya, “Comana Pontica” ya da Büyük Kappadokia olarak adlandırılan eyalet içerisinde yer almıştır. İmparator Traian akabinde, imarcı ve gezgin olarak tanınan İmparator Hadrian gerçekleştirdiği gezilerden ikincisinde Amasya’ya gelerek bölgeyi gezmiş ve incelemelerde bulunarak 131 yılında Atina’ya geri dönmüştür (Özbey, 2010, 17). İmparator Theodosius’un ardından çıkan karışıklıklar sonucunda imparatorluk doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır. Byzantion başta küçük bir koloni kent olarak kurulmuş daha sonra zamanla gelişerek önemli bir kent halini almıştır. Bu gelişme sonucunda imparatorluğun doğu başkenti olmaya hak kazanmıştır. Roma İmparatorluğu’nun iki devlete ayrılması ile birlikte Doğu Roma, başkent Konstantinopolis’ten yönetilen büyük bir imparatorluk halini aldı (Gregory, 2019, 117) .

VI. yüzyılda İmparator Justinianus Karadeniz üzerinden sürdürdüğü Çin ile ticari ilişkileri sebebiyle, İran’ın Amasya’ya karşı gerçekleştirdiği tehditler sonucunda bölgeye ayrı önem veren imparator, kendi döneminde Amasya Kalesi’nin onarımını sağlamıştır. Bu gelişmeler akabinde Bizans’ta başlayan iç karışıklıklar sebebiyle oluşan idari boşluğu fırsat bilen İran Şahı II. Hüsrev, Bizans topraklarına girmiş ve batıya yaklaşmıştır. Böylece Anadolu’nun büyük bölümünü ele geçiren Sasaniler, Amasya’yı da egemenlikleri altına almışlardır. Bizans İmparatoru Heraklios, şiddetli bir savaş sonucu Amasya’yı İran Şahı’ndan geri almıştır fakat kısa bir süre sonra Anadolu’yu etkileyen Müslüman Arap akınları Amasya’yı da etkisi altına almıştır (Özbey, 2010, 18).

Emir Müslüme komutasındaki Arap ordusu saldırıları sonucu Emeviler’in eline geçen Amasya, Bizans İmparatorluğu ile yaşanan çekişmeli hakimiyet çabaları sonucunda Amasya Patriği’nin başının kesilmesi ile Bizans ordusu dağılmış ve Amasya yine Emevi hakimiyetine girmiştir. Yeniden Bizans ve Emeviler arası çatışmalar arasında kalan Amasya, Hristiyan ve Müslüman olan etnik gruplar arasında kalmış Abbasiler’in bölgeye gelerek hakimiyet kurması ile Halife Harun Reşit döneminde Bizans yenilgiye uğratarak barışa zorlandı. Bu olayların sonucunda Amasya İslam egemenliğine girmiştir (Yaşar, 1986, 246).

1071 yılında Selçuk İmparatorluğu'nun Bizans İmparatorluğu'nu Malazgirt'te yenilgiye uğratması ile Anadolu tamamen Türkler' in eline geçmiş, 1073 yılında ise Süleyman Şah Tokat, Sivas ve Amasya çevresini Danişmend Ahmet Gazi'ye vermiştir. 1175'te Danişmentliler'e son veren II. Kılıç Arslan Anadolu Eyaletleri' ni oğullarına paylaşmış ve Nizameddin Argunşaha'ya Amasya'yı vermiştir. Sultan Keyhüsrev'in Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesi ile Amasya Moğol egemenliğine girmiştir. Fakat Moğollar'ın yönetsel sorunlar yaşaması sebebiyle Hülagü Han Amasya'yı İlhanlılar'a bırakmıştır. Daha sonra Eretnalılar tarafından ele geçirilen Amasya, Vezir Kadı Burhaneddin tarafından ele geçirilmiştir (Özbey, 2010, 20).

Kadı Burhaneddin'in ölümü sonrası Amasya, I. Beyazıd tarafından Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır ve I. Beyazıd Amasya'ya gönderilen ilk Osmanlı valisi olmuştur. I. Beyazıd sonrasında; I. Mehmet, II. Murat, II. Mehmet ve II. Beyazıd Amasya'da valilik yapmışlardır (Özcan, 2015,72).

I. Dünya Savaşı ile çöküş dönemini yaşamakta olan Osmanlı Devleti sonrası, Mustafa Kemal Atatürk'ün vesilesiyle Cumhuriyet'in kuruluşu yolunda önemli kararların alındığı Amasya, Milli Mücadele döneminin önemli bir merkezi olmuştur.

2.3. Amasya İli Turizmi

2.3.1. Kültür Turizmi Kapsamında Amasya

Amasya yerleşimi, elde edilen veriler ışığında çok eski çağlardan beri gerçekleştiği bilinmektedir. Mahmatlar Höyüğü'nde yapılan incelemeler sonucunda Alacahöyük ile aynı kültüre sahip bir yerleşim olduğu ortaya çıkarılmış fakat yerleşimin ilk evrelerine ait detaylı incelemeler gerçekleştirilememiştir. Amasya il sınırı içerisinde 28 höyük, 22 tümülüs, 8 nekropol ve 5 antik kale tespit edilmiştir ve buralarda gerçekleştirilecek kazılar vasıtasıyla yerleşmenin ilk evrelerine ulaşılacaktır. İncelemeler sonucunda, şehrin ilk adının “Amasiea” olduğu ve ilk kuruluş merkezinin günümüzde kalenin konumlandığı tepe olduğu ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Hititler'in Anadolu hakimiyeti ile beraber devletin başkenti olan Hattuşaş ve Amaseia'nın yakınlığı sebebiyle kentin Hitit Birliği içerisinde önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir. Hitit devletinin yıkılması ile önemini kaybeden kent Frig akınları ile yıkılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında kent Kimmerler, Lidyalılar ve Persler

döneminde yeniden canlanmış, Pontus Krallığı'nın ise 200 yıl başkentliğini yaparak geçmişte kaybettiği değerini yeniden kazanmıştır. Bu dönemlere ait kalıntılar, günümüzde Kale'de ve kalenin çevresinde, Yeşilırmak vadisinin çeşitli yerlerinde konumlanmış 14 kaya mezarında yapılan araştırmalar ile açığa çıkarılmıştır. Roma Dönemi'nde devletin bir eyaletine başkentlik yapmış olan kentte bu dönemden geriye kalan tek kalıntı Alçak Köprü'nün kemerleridir. 395'ten itibaren Bizans dönemini yaşamaya başlamış ve bu süreçte Bizans ve Araplar arasında birkaç kez egemenlik mücadelelerine konu olmuştur. Bizans döneminden günümüze kalan kilise ise Fethiye Camisi olarak kullanılmaktadır. Sırasıyla Danişmendler, Selçuklular ve İlhanlılar tarafından ele geçirilerek Türk hakimiyetine girmiştir. Selçuklu ve İlhanlılar dönemlerine ait deprem gibi çeşitli sebeplerle zarar görmüş yapılar restore edilerek günümüzde varlıklarını devam ettirmektedirler. Bu yapılar arasında; Halifet Gazi Kümbeti, Gökmedrese Camii, Gökmedrese Kümbeti, Torumtay Türbesi, Burmalı Minare Camii, Gümüşlü Camii, Şadgeldi Türbesi, Şifahane, Sultan Mesut Türbesi, Çağlayan Köprü ve Kunç Köprü sayılabilmektedir. Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı Devleti'ne katılan kent, eyalet merkezi olarak parlak bir dönem geçirmiş ve 6'sı padişah olan 12 Osmanlı şehzadesinin valilik merkezi olmuştur. Şehzadelerin, Amasya'nın kültür kenti olmasındaki rolleri çok önemli olmuştur ve bu dönem kente pek çok tarihi yapı kazandırmıştır. Çilehane Camii, Beyazıt Paşa Camii, Yörgüç Paşa Camii, Sultan Beyazıt Camii, Mehmet Paşa Camii, Pir İlyas Türbesi, Kapağası Medresesi, Şamlar Camii, Hatuniye Camii, Yukarı Türbe, Azeriler Camii, Taşhan ve Bedesten bu önemli yapılar arasındadır. 16. Yüzyıl başlarına kadar yaşadığı parlak dönemi giderek kaybetmeye başlamış olan kent, Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün 12 Haziran 1919 tarihinde kente gelişi ve Amasya Tamimi'ni hazırlaması sebebiyle de ayrı bir tarihi önem kazanmıştır (Tuncel & Doğaner, 1989, 57).

Kentin eski çağlara kadar uzanan tarihi geçmişi ve kalıntıları ile Kültür Turizmi'ndeki önemi oldukça ilgi çekicidir. Kent hiçbir dönem kuruluş yerini değiştirmemesi ve ilk yerleşim kalıntılarının tahrip edilmesi sebebiyle bu kalıntıların günümüze ulaşamadıkları tahmin edilmektedir (Tuncel & Doğaner, 1989, 63). Kültür turizmi açısından büyük öneme sahip Selçuklu ve Osmanlı tarihi yapıları yanı sıra, iyi korunarak günümüze ulaşmış olan tarihi evleri de turizm kapsamında bakıldığında ayrı

bir değer kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Hazeranlar Konağı ve Amasya Müzesi kültür turizmi kapsamında alana önemli katkılar sağlamıştır (Tuncel & Doğaner, 1989, 65).

Titizlikle yapılan araştırmalar sonucunda Amasya'nın önemli bir medeniyet olduğu ve bu medeniyetin önemli ögelerinin yalnızca eserler değil eserlerin özünü günümüze yansıtan kültürün de rol oynadığı görülmüştür. Bu sebeple Amasya kültür turizmi bağlamında değerlendirildiğinde ev sahipliği yaptığı çeşitli kültürler sebebiyle geniş bir yelpazeye sahip olduğu ifade edilmelidir. ağlar boyunca süregelen her bir kültürün günümüzde uygulanamayacağı bilinse dahi bu kültürleri yansıtan kalıntılar ve eserler vasıtasıyla aktarımı ve yaşatılması sağlanabilmektedir. Bu kültürel değerlerin aktarımı ve yaşatılması ile yine bu değerlerin bir turizm aracı olarak değerlendirilmesi de hem bölge hem de ülke turizm içinde ayrı bir öneme sahiptir (Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı, 2008, 100).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA İLİ HÖYÜKLERİ VE OLUZ HÖYÜK

3.1. Amasya İli Höyükleri

3.1.1. Doğantepe Höyüğü

Höyük, Amasya ilinin güneybatısında, Amasya-Çorum karayolunun kuzeybatısında Doğantepe beldesinde yer almaktadır. 40 m yüksekliğinde olan höyük, büyük bölümü eski yerleşimler tarafından kullanıldığı görülen büyük bir kaya kütesine sahiptir. Bir rastlantı sonucu bulunan Hitit Tanrı (Teşup) Heykelciği ve tunç damga mühür vasıtasıyla arkeoloji alanında kendinden bahsettirmeye başlamıştır (Dönmez, 2001, 884). Dönmez (2001) bir çalışmada yapılan incelemeler sonucunda; İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Orta Demir Çağı, Geç Demir Çağı ve Helenistik Çağ'a ait çanak-çömlek parçaları ele geçirildiğinden bahsetmektedir.

Şekil 8. Tunç Fırtına Tanrısı Heykelciği. Doğantepe Höyüğü.

Kaynak: Yurtsever Beyazıt (2014)

Amasya Müzesi tarafından kısa süreli kurtarma kazısı gerçekleştirilen höyük buluntularından özellikle Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiş Hitit Dönemi eserleri

dikkate değer öneme sahiptir. Bir rastlantı sonucu ele geçirilen tunç tanrı heykelciğinin kalıpta döküm tekniği ile yapıldığı anlaşılmış ve yapım tekniği vasıtasıyla bölgedeki madencilerin ileri düzey madencilik bilgisine ve teknolojisine sahip oldukları kanısına varılmıştır. Heykelciğin Hititlerin en önemli tanrılarından olan Fırtına Tanrısı Teşup'a ait olduğu bilgisi ile birlikte Doğanstepe yerleşiminin bölgenin önemli bir kült merkezi olabileceği tahmin edilmektedir. Yerleşimin buluntuları ve büyüklüğü sebebiyle döneminin önemli yerleşimlerinden olan höyük, araştırmacılar tarafından Doğanstepe'nin Hakmis ile lokalizedilebileceği belirtilmiştir (Yurtsever Beyazıt, 2014, 85). Murat (2008)'ın da çalışmasında bahsettiği gibi; Hititlerin dini merkezi Nerik'in Kaşkalar'ın eline geçmesi ile birlikte ibadetlerin ve ritüellerin Hakmis kentinde yapılmasına karar verilmiştir. Bu durumun, Hakmis'in dini merkez olarak Hititler için önemini göstermesinin yanı sıra Doğanstepe'nin de güncel araştırmalar için aynı öneme sahip olmasına katkı sağlaması düşünülmektedir.

3.1.2. Kanatpınar (Devret) Höyüğü

Höyük; Amasya il merkezine 40 km. ve Amasya iline bağlı Suluova ilçesine 13 km. uzaklıkta, Kanatpınar Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusunda bulunan "Devret Mevkii"nde yer almaktadır. Literatürde Kanatpınar Höyüğü olarak bilinmektedir fakat bulunduğu mevkii sebebiyle Devret Höyüğü olarak da adlandırılmaktadır. Bölgede yer alan Çakırdağ'ın Suluova Ovası'na dikey şekilde uzanan bir sırtında konumlanan höyük, ova ve yol bölümünden bakıldığında görülmesi zor fakat belirli bir açıyla ve dikkatle bakıldığında görülebilecek bir konumda yer almaktadır. Konumu sebebiyle büyük oranda defineciler tarafından kaçak kazılara maruz kalmış ve bu sebeple höyük kazısı öncesi keşif çalışmalarında önemli ölçüde tahribatla karşılaşmıştır (Türker, 2014, 364). Türker (2014) yaptığı kazı çalışmalarında höyüğün doğusunda kalan vadi bölümünden tünel açmak vasıtasıyla höyüğün tahrip edilerek çöküntülerin oluşmasının yanı sıra pek çok kaçak kazı çukurunun bulunduğunu ve bu çukurların zamanla dolduğunu gözlemlemiştir.

Türker, Şarbak, Çırak ve Tırıl (2018) tarafından kazı ve tabakalandırma çalışmalarında çeşitli buluntuların yanı sıra önemli ölçüde mezar kalıntıları da ele geçirilmiştir. Kazının ilk raporlarında ölü sayısının 17 olduğu düşünülürken tahribatlı alanların incelenmesi ile birlikte birey sayısının 21 olduğu ortaya çıkmış ve bu

mezarların 15 adedi insitu olarak ele geçirilebilmiştir. Mezarların 12 adedi basit toprak, 3'ü ise küp mezar olarak ortaya çıkarılmıştır. Ele geçirilen küp mezarlar içerisindeki iskelet buluntuları küpün ezilerek hasar alması sebebiyle yeteri kadar korunamamıştır. Höyük'te ortaya çıkarılan mezarların tümü intramural gömü olarak ele geçirilmiştir ve yerleşimin çevresinde bu durumunun aksini ispatlayacak herhangi bir mezarlık alanına rastlanmamıştır. Mezar yapılarının tümünde olmasa dahi basit toprak mezarların 9'unda ve küp mezarlardan birinde ölü armağanlarına rastlanmıştır. Tabaka ve mezar buluntuları incelenerek benzerleri ile karşılaştırıldığında Kanatpınar (Devret) Höyük mezarları, Anadolu Geç Kalkolitik Çağı'na ait unsurlar bulunmasının yanı sıra ağırlıklı olarak Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilebilecek özellikler göstermiştir (Türker, Şarbak, Çırak & Tırıl, 2018, 131).

3.1.3. Oluz Höyük

Şekil 9. Oluz Höyük Hava Fotoğrafı. Kaynak: Dönmez (2013b)

Şekil 10. Oluz Höyük Konumu. Kaynak: Dönmez (2013b)

Literatürde Yassı Höyük ve Tepetarla Höyüğü olarak da adlandırılan höyük güncel olarak Oluz Höyük adıyla yer almaktadır. Oluz Höyük konum itibarıyla bugünkü Amasya ilinin Gözlek köyünün 2 km. kuzeybatısında, Oluz köyünün 5 km. doğusunda ve Amasya-Çorum karayolunun 3 km. güneyinde yer almaktadır. 280x260 m. boyutunda ve ova seviyesinden yaklaşık 15 m.yüksekliğindeki höyük, yaklaşık 50 dönümlük bir alana sahiptir (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, sf. 53).

Şekil 11. Oluz Höyük. Kaynak: Dönmez & Yurtsever Beyazıt (2014)

Literatürde höyük ile ilk tanışma Hans Henning von der Osten sayesinde olmuştur. Von der Osten, Alishar Höyük kazılarına başlamadan önce, Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgesi kapsamında gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları esnasında, Zile-Amasya yolu üzerinde yer alan Göynücek ilçesi yakınlarında tanıştığı Alman bir aile ve onların çiftliğinden bahsetmektedir. Von der Osten ve ekibi çiftlikte bir gece konaklarlar ve Alman aileden yörede bulunan arkeolojik yerleşimler ve kalıntılar hakkında bilgi edinirler. Fakat von der Osten bu ziyaret esnasında rahatsızlanır ve edinilen bilgileri değerlendirme fırsatı bulamadan Amasya'ya geçmek durumunda kalmıştır. Amasya'ya giderken Oluz köyü yakınlarında ovada bulunan höyükten bahseder ve sonucunda Oluz Höyük'ün araştırılmasına teşvik eder (von der Osten, 1927, 139). Yeşilırmak'ın önemli kollarından olan Çekerek Irmağı'nın güneyinden geçtiği Geldingen Ovası'nda konumlanan höyük, 1997-1999 yılları arasında Şevket Dönmez' in gerçekleştirdiği Amasya ili yüzey araştırmaları esnasında fark edilerek arkeoloji dünyasında tanıtılmıştır (Dönmez & Özdemir, 2010, 230).

Oluz Höyük'te 2007-2013 dönemlerinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında dokuz mimari tabaka saptanmıştır. Bu kapsamda; “0” tabakası Ortaçağ ve Yeniçağ’ a (İS 10-16. Yüzyıllar), “1” mimari tabaka Helenistik Çağ’ a (İÖ 200-47), “2A” mimari tabakası Geç Demir Çağı’ nın Geç Evresi’ ne (İÖ 300-200), “2B” mimari tabakası Geç Demir Çağı’ nın Geç Evresi’ ne (İÖ 425-300), “3” mimari tabakası Geç Demir Çağı’ nın Geç Evresi’ ne (İÖ 500-425), “4A” mimari tabakası Geç Demir Çağı’ nın Erken Evresi’ ne (İÖ 550-500), “4B” mimari tabakası Geç Demir Çağı’ nın Erken Evresi’ ne (İÖ 600-550), “5” mimari tabakası (İÖ 7. Yüzyıl) ile “6” mimari tabakası (İÖ 8. Yüzyıl) Orta Demir Çağı’ na, “7” mimari tabakası (İÖ 13. Yüzyıl) ile “8” mimari tabakası (İÖ 15-14. Yüzyıllar) Geç Tunç Çağı yani Hitit Büyük Krallık dönemine ve “9” mimari tabakası ise yaklaşık olarak Erken Tunç Çağı’ na (İÖ 4-3. Binyıllar) tarihlendirilebilmiştir (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, sf. 53).

3.2. Tunç Çağ’da Oluz Höyük

3.2.1. Tunç Çağı’nın Siyasi Yapısı

II. binyılın başlarında Tunç Çağı’nın orta evrelerine girilmektedir. Anadolu’ya önemli ölçüde göçün yaşanmadığı bu çağ, Tunç Çağı’nın ilk evresinin sonlarında belirginleşmeye başlayan sosyal ve siyasal gelişmelerin sonucunu meydana getirmekteydi. Anadolu bu devirde küçük ve büyük olarak çeşitli beylikler arasında paylaşılmaktaydı. Beyler arasında sıkça çatışmalar çıkıyor ve bunun sonucunda güçlü beylik güçsüz olan beyliği egemenliği altına alarak başarısını ve gücünü belirginleştirmeye çalışıyordu. Henüz merkezi bir otorite ortaya çıkarılabilmiş değildi. Araştırmalar sonucu adını bildiğimiz en önemli beylikler arasında; Neşa (Kaniş), Kuşşara, Puruşanda, Zalpa ve Hattuş bulunmaktadır (Sevin, 2003, 151).

Anadolu’da merkezi bir devletin kurulabileceğini ilk adımlar, Orta Anadolu’nun Kuşşara kentinden Pithana oğlu Anitta tarafından atılmıştır. Anitta; Neşa, Zalpa ve Hattuş’u ele geçirdiğinde kendisine “Büyük Kral” ünvanının verilmesini hak ettiğini düşünmekteydi. Neşa kentini kendisine başkent yaptı ve günümüzde Kültepe Höyüğü’nde bir sarayda ortaya çıkarılan tunç mızrak ucunun üzerinde “Kral Anitta’nın Sarayı” yazısı bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Kral Anitta’dan sonra onun soyundan gelen, Kuşşaralı Labarna’nın eski bir Hatti beylik merkezi olan Hattuş kentini başkent

yaparak kente Hattuša ve kendisine de Hattuşalı anlamına gelen Hattuşili adını vermesi sonucunda Hitit Devleti'nin kuruluşu kesinleşmiş olur (Sevin, 2003, 163).

Anadolu'da, Hitit Devleti'nin ortaya çıkmaya başladığı süreçte, farklı dili konuşan ve farklı kültürlere sahip birçok halk tarafından iskan edilmekteydi. Bu halklar arasında Anadolulu olduğu tahmin edilen Hattiler Kızılırmak Kavsi içerisindeki bölgede yayılım göstermişlerdir. Yeterli bilgiye sahip olunamayan dilleri, yapılan araştırmalar sonucunda bilinen hiçbir dil ailesine dahil olmadığı görülmüştür fakat Hurrice'ye benzetilmektedir. Yaklaşık aynı bölgeyi paylaşan diğer bir grup ise Hititlerdi ve dilleri Hint-Avrupa ailesine dayandırılabilmekteydi fakat Hititler' in kökenine ait ele geçirilen fazla bir bilgi bulunmamaktadır (Sevin, 2003, 165).

Hitit Devleti'nin nereden ve nasıl geldikleri soruları hala araştırılmakta ve akılda soru işaretleri bırakmaya devam etmektedir. Fakat bu sorular bir kenara bırakıldığında, ulaşılabilen kaynaklar Hitit Devleti'nin tarihinin 17. Yüzyılda başladığına işaret etmektedir. Ele geçirilen bulgular vasıtasıyla Hitit Tarihi Araştırmacıları Hitit Tarihi'ni genel olarak üç dönemde incelemektedir. *Eski Krallık*, *İmparatorluk* ve *Yeni Hitit Dönemi* olarak dönemlere ayrılabilen Hitit Tarihi, özellikle *Yeni Hitit Dönemi* olarak adlandırılan son döneminde Hitit varlığının Güney-Doğu Anadolu'da küçük prenslikler şeklinde sürdürülebildiğine işaret etmektedir (Çıvgın & Yardımcı, 2010, 55).

Çeşitli ırkların yaşadığı ve dillerin konuşulduğu Anadolu'da Hititler' in küçük bir beylikten merkezi bir devlet olma yönündeki gelişimi bölgenin mevcut yapısını etkileyen büyük sonuçların meydana geleceğini göstermekteydi. I. Hattuşili'nin Hattuša'yı başkent yapmasıyla Eski Krallık Dönemi başlatan ve Kuzey Suriye'yi ele geçirmeyi amaçlayan Eski Hitit Devleti hızlı bir gelişime ilk adımı atmıştır. Alalah (Teli Açana) ele geçirilerek planlanan hedefler için büyük bir avantaj elde edildi. Fırat Nehri'nden ilerleyerek günümüz Malatya şehrinin yakınlarından nehri geçmiş ve Batı Anadolu'da konumlanmış olan Arzawa ülkesi ele geçirilmiştir. Bu gelişmelerin yaşandığı süreç içerisinde gerçekleştirilen seferler esnasında, Hititler eski Babil yazısından geliştirdikleri Hitit yazısını öğrenmişlerdir. Bu gelişmelerin akabinde I. Hattuşili'nin torunu olan I. Murşili Dönemi'nde Halep Hitit Devleti tarafından ele geçirilerek Babil devlet sınırları içerisine sokuldu. Bu durumun sonucu olarak da Hitit Devleti'nin etkili siyasal bir güç olarak Yakın Doğu'da adını duyurduğu

gösterilebilmektedir. I. Murşili'nin entrika sonucu öldürülerek Hitit kral ailesi içerisinde çekişmeler ortaya çıkmaya başlamasıyla ülke zayıfladı ve Eski Hitit Devleti'nin genişlemesi son buldu. İstikrarı yeniden sağlayarak tahta geçiş için siyasal reform gerçekleştiren Telepinu vasıtasıyla karışıklıklar, belirli bir süre devam etmesine rağmen, son buldu (Sevin, 2003, 167).

Hitit Devleti'nin İmparatorluk evresinin başlaması, I. Şuppiluliuma'nın önemli askeri başarılar elde etmesiyle gerçekleşmektedir. Anadolu hakimiyetinin yanı sıra Suriye hakimiyetini elde eden kral imparatorluğu dönemin en önemli siyasi ve askeri gücü haline getirmiştir. Oğlu II. Murşili ise, imparatorluğun himayesini korumaya devam etmiş, küçük karışıklıkları kolayca bastırmıştır. Fakat Hititler'in Suriye topraklarına hakim olma istekleri devletin Mısır ile ilişkilerini zedelemeye başlamıştır. Gerilen ilişkiler sonucunda Mutavalli döneminde savaş ilan edilmiş ve Hititler Kadeş'te Mısır'ı yenilgiye uğratmıştır. Savaşın sonucu olarak tarihin ilk uluslararası antlaşması olan “Kadeş Barış Antlaşması” imzalanmıştır. Görkemli İmparatorluk Evresi'nin son hükümdarı olan II. Şuppiluliuma'nın da bu döneme önemli katkıları olduğu tarihi kaynaklarda ifade edilmektedir. Fakat hükümdarın ölümüyle bilinmeyen sebeplerle imparatorluğun çöktüğü anlaşılmaktadır. Bu durum akabinde Hattuşaş şehrinin yıkıldığı ve tarihi belgelerin kesintiye uğramasıyla yaklaşık olarak 200 yılı kapsayan Karanlık Çağ'ın başladığı görülmektedir (Çıvgın & Yardımcı, 2010, 55).

Ele geçirilebilen kaynaklar Hitit Devleti'nin feodal ve teokratik karakterli olduğuna işaret etmektedir. Devletin başında “Tabama” denilen kral ve “Tavananna” ünvanını taşıyan devlet ve dini konularda yasal bir yetkiye sahip olan kraliçe bulunmaktaydı. “Pankuş” adı verilen soylular meclisi vasıtasıyla kralın tek başına karar verme yetkisi sınırlandırılmıştır. Meclis gerektiğinde yanlış karar veren hükümdarı uyara bilirdi. Fakat bu kurumun sonradan kaldırıldığı anlaşılmaktadır (Sevin, 2003, 168).

3.2.2. Tunç Çağı'nda Ekonomik Yapı

Tunç Çağı'nın özellikle orta evresinin Anadolu bağlamında en önemli özelliği, Mezopotamya ile etkili ve örgütlü biçimde geliştirilen ticari ilişkiler ve bu durum sonucunda yazının ortaya çıkmasıdır. Yaklaşık olarak 20. Yüzyılın ortalarında başlayarak 18. Yüzyılın ortalarına kadar devam ettirilen bu örgütlü ticaret dönemi “Asur

Ticaret Kolonileri Çağı” veya yalnızca “Koloni Çağı” olarak adlandırılmaktadır (Sevin, 2003, 151).

Asur Ticaret Kolonileri Çağı denildiğinde, Anadolu’da bir Asur egemenlik çağının yaşandığı düşünülse de bu yanlış bir algıdır. Bu dönemin; Asur ile Anadolu’nun ticari faaliyetlerde bulunarak ve karşılıklı menfaatler sonucunda kazanımların elde edildiği uluslararası bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Mezopotamya’da konumlanmış Asur bölgesinden gelen Asurlu tüccarlar; Anadolu’ya gelerek Kültepe/Kaneş ve benzeri yerleşimlerin çevresinde pazar yerleri kurarak getirdikleri malları burada satıp, bu bölgelerde imal edilmiş malları alarak Asur bölgesine götürerek orada satmışlardır (Işık, 2020, 14).

Kültepe yerleşiminde ele geçirilen tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla, Asurlu iş insanları ticaretin sürekliliği için Orta Anadolu’da bağımsız ticaret kolonileri anlamına gelen “Karum” lar kurmuşlardır (Akurgal, 2005, 40). Anadolu ile Mezopotamya arasında obsidyen ticaretinin yapıldığı önceki dönemlere ait eski bir ticari ilişkinin varlığı bilinmektedir. Fakat obsidyen ticareti ile başlayan ve maden ticaretine evrilen bu ilişkiler tersine dönerek, Anadolu’da fazla bulunmayan ve tunç silah, alet ve süs eşyaları yapımında kullanılmak için ihtiyaç duyulan kalay madeninin Mezopotamya’dan alınması yönünde ilerleyen bir süreç halini almıştır. Kalayın yerine kullanılan arseniğin zararları gittikçe ortaya çıkmaya başlamış ve bunun sonucu olarak arseniğe muadil olabilen kalay önemli konuma gelmiştir. Görkemli yapılarda oturarak gösterişli eşyalar içinde yaşamaya alışmış olan Anadolu beyleri bu madene gereksinim duymuşlardır ve bu durumun çözümünü de Asurlu tüccarlar üstlenmiştir. Çeşitli yerlerden getirilen madenin yanı sıra Anadolulular tarafından beğenileceği düşünülen kumaşlarda getirmişler bunların karşılığında ise altın, gümüş ve değerli taşlar alarak geri götürüyorlardı (Sevin, 2003, 151).

3.2.3. Tunç Çağı’nın Dini Yapısı

Hitit Devleti’nin federal düzeni, devletin din konusunda hoşgörülü bir davranış sergilemesini desteklemiştir. Hititler, Anadolu’da daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak yabancı dinleri birbirleriyle kaynaştırma anlamına gelen *synkretism* yöntemine

başvurarak federatif bir anlayış ile inanç sistemini bütünleştirme çabasına girmişlerdir(Akurgal, 2020, 100).

Hititler ele geçirdikleri bölgeye yerleştikten sonra izledikleri hoşgörölü politika aracılığıyla, imparatorluk dönemine dek, çeşitli halkların dinlerini benimsemişler ve fethettikleri yerlerin tanrılarını şehir merkezine getirmişlerdir (Ünal, 2020). Kökeni Koloni Çağı'na dayandırılmasının yanı sıra, Eski Hitit kültürünün aslında kendinden önce var olan Anadolu uygarlıklarının kültürlerini özümseyerek bir sentez halinde sunduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte Hititlerin Suriye ve Mezopotamya ilişkileri kendini din ve ikonografide göstermektedir. Bu durum; tanrılar hiyerarşisinin betimlenmesi Mezopotamya'nın, belirli zengin mitolojik motiflerin tasviri ise Suriye'nin etkilerinin görülmesiyle örneklendirilebilir. Fakat bunun yanı sıra dış dünyadan yabancı etkilerin geldiğini görmek neredeyse imkansızdır (Sevin, 2003, 173).

Hitit tabletlerinde sıkça bahsi geçen "Hatti Ülkesinin Bin Tanrısı" ifadesi, Hititlerin çoktanrılı bir inanç sistemine sahip olduklarının göstermektedir. Çoktanrıcılık sisteminin özellikle büyük krallık döneminde hakim olduğu bilinmektedir. Hitit inanç sisteminde bahsi geçen bu ifadede çoktanrıcılık kavramı aslında belli başlı tanrı tasvirlerinin her bölgenin inanç sisteminde farklı biçimlerde yer almasıyla ortaya çıkmıştır (Çoban, 2018, 509).

III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya dönemlerinde gerçekleştirilen dini reformlar sonucunda, önceleri hayvan formunda tasvir edilen Hitit tanrıları yerini hızlı bir şekilde insan biçimli tanrılara bıraktığı gözlenmiştir. Hitit hukuksal sisteminin de dini öğretilerin etkisi altında biçimlendiği görölmektedir. Hitit hukukunda, Hitit Devleti çevresinde şekillenen diğer kültürler aksine, yıkıcı olmayan ve barışı temel alan bir anlayış çerçevesinde cezalandırma işlemi gerçekleştirildiği, ölüm cezasına fazla başvurulmadan yalnızca zarar verenin zarar görene tazminat ödemesi yoluyla adaletin sağlanması anlayışı görölmektedir (Çıvgın & Yardımcı, 2010, 58).

3.2.4. Tunç Çağı'nın Sosyal Yapısı

Orta Tunç Çağı'ndaki Anadolu kapsamında bakıldığında dönemin en önemli özelliği, Mezopotamya ile etkin ve örgütlü biçimde gerçekleştirilen ticari ilişkiler ve bu durum sonucunda da yazının ortaya çıkmasıdır. Yaklaşık 20. Yüzyılın ortalarında

başlayıp 18. Yüzyılın ortalarına kadar devam eden bu örgütlü ticaret dönemi “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” ya da yalnızca “Koloni Çağı” olarak adlandırılmaktadır (Sevin, 2003, 151).

Koloni Çağı’nın en göze çarpan sanat eserleri silindir ve damga mühürlerin yanı sıra eski taş idollerin yerini almış olan kurşun figürinlerdir. Bunlarla birlikte çanak-çömlek sanatı da oldukça gelişmiş olarak kendini göstermektedir. Parlak kırmızı renkteki kapların çoğu madeni kapların bir taklidi olarak betimlenmiştir. En çok rastlanan biçimler arasında; çaydanlık adı verilen emzikli kaplar, meyvelikler ve gagaları hayvan biçimli tasvir edilmiş testiler gösterilebilmektedir (Sevin, 2003, 157).

I. Hattuşili dönemi ile gelişme gösteren Eski Hitit kültürünün kökeni Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nın son evrelerine uzanmaktadır fakat döneme özgü çeşitli özellikler de barındırmaktadır. Eski Hitit kültürünün etkili bir biçimde temsil edildiği önemli merkezler arasında Boğazköy, Alishar, Alacahöyük, Eski yapar ve İnandıktepe yerleşimleri sayılabilmektedir. Aralarında kült merkezi olarak dikkat çeken yerleşimlerin sahip oldukları kutsal alanlar vasıtasıyla zengin ve çeşitli pek çok buluntuya rastlanmıştır (Sevin, 2003, 168).

3.2.5. Tunç Çağı'nda Oluz Höyük

Şekil 12. Hava Fotoğrafl, A Açması, Kuzeydoğudan, Oluz Höyük. Kaynak: Dönmez (2015)

2007-2010 döneminde, Oluz Höyük'n tabakalaşmasını belirleyebilmek amacıyla höyüğün doğu tarafında basamak tekniği ile kazılan, B açmasının en son tabakası olan 9. mimari tabakada sıvalı taban parçaları ve taştan döküm kalıbı parçası ile 2012 dönemi A açması 2B mimari tabakasında pişmiş toprak mühür ve mermer bir idol gün yüzüne çıkarılmış, bu durum bölgenin Erken Tunç Çağı'nda iskan edildiğini güçlü bir biçimde göstermiştir. Fakat bu kültür tabakasında bulunan bulgular Erken Tunç Çağı'na işaret etse de, derinleşme çalışmaları esnasında ele geçen küçük buluntular ışığında yoğun miktardataşlı ve milli gl tabanına ait dolguya rastlanmış olması, homojen olmadığı yönünde yorumlanmıştır (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, sf. 53).

Herhangi bir mimari tabakaya ait olmadan karışık halde ele geçen çanak-çömlek parçalarının yanı sıra kabartma boğa başı ile bezenmiş testi, Oluz Höyük'te Orta Tunç Çağının yaşandığına ait bilgiler vermektedir. İçlerinde hiçbir buluntunun bütün kap formunda ele geçmemiş olmasına karşın, elde edilen buluntuların hemen hepsi çömlekçi çarkında şekillendirilmiş, kırmızı astarlı, iyi kaliteye sahip ağız ve gövde parçaları, özellikle Kültepe ve İkiztepe'ye ait bulgular ışığında değerlendirilerek Oluz Höyük'ün Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda iskan gördüğüne işaret etmiştir (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, sf. 54). Oluz Höyük yerleşiminde yaşanan Orta Tunç Çağı'na ait bulgular bu parçalar ile sınırlıdır.

B açmasının 8. ve 7. mimari tabakalarına ait küçük buluntular ve çanak-çömlek parçaları, Oluz Höyük 'ün Geç Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğüne işaret etmektedir. 7. Mimari tabakada ortaya çıkarılan taş temelli kerpiç duvarlı yapı kalıntısı Hitit Büyük Krallık Dönemi'ne ait en önemli bulguyu gözler önüne sermiştir. Yamaç erozyonu nedeniyle büyük oranda tahrip olan yapının mekan içi kazılarında çok sayıda çanak-çömlek ve şişe parçalarının yanı sıra, 2007 döneminde taş mühür, 2008 döneminde tunç bir orak ve 2009 döneminde ise tunç bir ok ucu ele geçirilerek yerleşimin Hitit Büyük Krallık dönemine tarihlenmesine katkı sağlamıştır. 2011 ve 2012 dönemlerinde 2B mimari tabakasında iki mühür ve bir tezgah ağırlığının ele geçmesi ise Ahameniş döneminde bu yerleşimde yaşayan halkın Hitit dönemi objelerini saklayıp kullandıklarına işaret eder (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 54).

Oluz Höyük 2014 dönemi kazılarında Hitit sonrası yaşanan Karanlık Çağ'a ait olduğu düşünülen bir mimari tabaka, Hitit çöküşünün savaş veya yıkımla gerçekleşmemiş olabileceği ihtimallerinin düşünülmesine yol açmıştır. 7B mimari tabakasında bastırılmış topraktan oluşturulmuş basit bir avlu tabanı üzerinde bulunan çeşitli buluntuların ve iki farklı türde çanak-çömlek grubunun beraber ortaya çıkarılması, yangın ve tahribat izlerine rastlanmaması ve Hitit kaplarının da son kez bu mimari tabakada ele geçmesi, bu mimari tabakada bölgenin barışçıl bir dönemden geçmiş olabileceğini göstermektedir (Dönmez & Abazoğlu, 2019, sf. 239).

3.3. Demir Çağ'da Oluz Höyük

3.3.1. Demir Çağı'nın Siyasi Yapısı

III. Binyılın sonu ve II. Binyılın başında yaşandığı gibi Anadolu yeniden küçük ve büyük pek çok uygarlık arasında paylaşılarak çatışmaların merkezi olarak yer almaya başladı. II. Binyılın yarısından itibaren demir madeni, özellikle mücevher ve törensel silah yapımı amacıyla kullanılarak çeşitli alanlarda yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu maden türü, IX. Yüzyılın sonuna gelindiğinde tüm silah ve çeşitli aletlerin yapımında kullanılmasının yaygınlaşmasıyla diğer madenlere karşı üstünlük sağladığını açıkça göstermektedir. Bu gelişmeler ışığında Anadolu'da Tunç Çağı kültürünün sona erdiği ve Anadolu için yeni bir dönemin başladığı ifade edilmektedir (Sevin, 2003, 194).

Hitit Devleti'nin çöküş sürecine girmesiyle birlikte XIII. Yüzyılın son yarısında Anadolu'yu iskan etmeye başladıkları tahmin edilen Frigler Anadolu'nun siyasi yapısını, bölgeye ilk giriş yaptıkları andan itibaren, etkilemeye başlamışlardır. Köken olarak Makedonya'dan geldikleri tahmin edilmesinin yanı sıra, Anadolu'da yeni bir yurt edinme çabasına girişmişler ve dikkatli bir şekilde Hititler' in tam olarak hakimiyet sağlayamadıkları bölgeleri iskan etmeye çalışmışlardır (Bülbül, 2009, 80).

Frigler'in Anadolu'ya vardıkları dönemde, Doğu ve Batı dünyasını ilk kez karşı karşıya getirdiği bilinen ve Homeros tarafından tasvir edilen İlyada adlı eserinde bahsi geçen, Troya Savaşı ortaya çıkmıştır. Bu savaşta Anadolu'lu bir uygarlık olan Troyalılar'ın yanında yer alan Frigler, Troyalılarla beraber Akalar' a karşı mücadele vermişlerdir (Bülbül, 2009, 80).

VIII. yüzyılın ortasına ait olan Asur kaynaklarında Frigler güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmaktadırlar. Kaynaklarda en çok kral Gordios ve oğlu Midas'ın adına rastlanmaktadır. Adını Gordion'a vermiş olan Gordios hakkında detaylı bilgi edinilememektedir. Asur kaynaklarında adı Muşkili Mita olarak yer alan Midas'ın Asur kralı II. Sargon'un çağdaşı olduğu bilinmektedir. Asur karşıtı politikalar izlediği bilinen Midas, 709 yılında doğudan yaklaşan göçebe Kimmer tehdidi sebebiyle karşıt olduğu bu devletten yardım istemiş ve bu isteği üzerine Asur Devleti ile dostluk antlaşması imzalamıştır. Bu gelişmelerden hemen sonra odağını batıya çevirmiş, Yunanistan'da bulunan Delphoi kehanet merkezine hediyeler göndermiştir. Batı Anadolu'da bir Aioli kenti olan Kyme kenti kralının kızıyla evlenerek Lydia Krallığı ile yakın ilişkiler

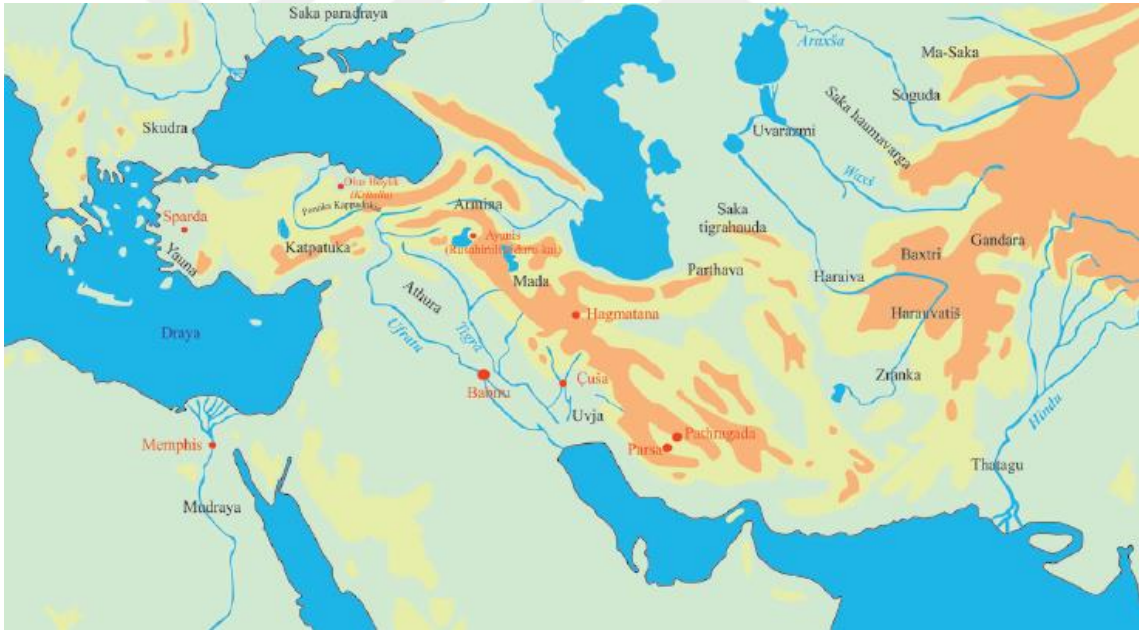
kurmuştur. VIII. Yüzyılın sonlarında ise Samos, Lindos, Olympia gibi kutsal yerlere sunduğu tunç Frig fibulaları, kaseler ve kemerler gibi çeşitli armağanlar Batı Anadolu ile kurulan iyi ilişkilerin kanıtı niteliğindedir. Bu olaylar vesilesiyle cömert kral Midas'ın adı çeşitli efsanelerde yer almaya başlamıştır. Eşek kulakları ve dokunduğu şeyleri altın yapmasına ilişkin anlatılar en tanınmış efsanelerine örnek olarak gösterilebilir (Sevin, 2003, 240).

Frig Krallığı kültürü, kral Midas vasıtasıyla güneybatıda Elmalı bölgesinden doğuda Amasya, kuzeyde Samsun, güneyde Konya ve Niğde çevresine kadar yayılım göstermiştir. Fakat bu yayılmanın yanı sıra devlet hala giderek artan Kimmer tehlikesini hissetmeye devam etmiştir. II. Sargon'un Kimmerlerle karşı karşıya geldiği savaşta ölmesiyle, Midas Asur desteğini yitirerek Kimmerler tehlikesiyle direkt temasta bulunmak zorunda kalmıştır. 696 yılında krallığın başkenti Gordion yağmalandı ve Kimmerler'e karşı elde edilmiş bu yenilgi sonucunda Midas daha fazla dayanamayarak intihar etmiştir. Fakat bu güçlükler Frig kültürünün kaybolmasına imkan vermedi. Kralın ailesi Kimmerler'in elinden kurtularak hem Gordion'da hem de Orta Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde beylikler halinde bir süre daha yaşadı ve bu durum sayesinde Frig kültürü gelenekleri de yaşatılmaya devam etti (Sevin, 2003, 241).

Kimmerler'in krallığı işgal ederek başkent Gordion'u yağmalaması, Midas'ın hayatını kaybetmesiyle Frig Krallığı'nın VII. Yüzyılın başlarında tamamen ortadan kalktığı tahmin edilmektedir. Ülkenin batıda kalan kısmı ise Lydialı topluluklarının eline geçerek Frig Krallığı'nın son izlerini de silmiştir. Bu bilgiler dışında Frig Tarihi hakkında daha fazla bilgiye rastlanamamıştır (Çıvgın & Yardımcı, 2010, 61).

Geç Demir Çağı'na gelindiğinde Anadolu'da yeni bir uygarlığın kendisi göstermeye başladığı görülmektedir. Asur ve Urartu Krallıkları'nın yok olmasıyla beraber doğuda otorite boşluğunun yaşandığı bilinmektedir. Bu süreçte Medler bölgenin yükselen gücü olma yoluna girmiştir. Med Kralı Astyages, yine bu bölgede güçlü bir şekilde varlığını göstermeye başlayan Akhaemenid ile yakın ilişki kurmak istemiş ve kızını I. Kambyzes ile evlendirmiştir. Fakat kurulmak istenen yakın ilişkiler uzun sürmemiş, babasının yerini devralan Büyük Kyros M.Ö. 559 yılında Astyages'i mağlup etmiş ve Med Krallığı'nı ortadan kaldırmıştır. Bu durum ile İran'ın iç bölgelerinden başlayarak Anadolu'nun doğu bölümlerine kadar uzanacak olan Pers İmparatorluğu'nun

temelleri atılmıştır. Bu gelişmeler esnasında Batı Anadolu'nun belli bir bölümünü eline geçirmiş olan Lydia Krallığı, doğuda kendisi gibi yayılmacı bir politika izleyen Persler'den rahatsız olmaya başlamıştır. Bu görüş sonucunda, Lydia Kralı Kroisos ile Pers Kralı Kyros'u Pteria'da karşı karşıya gelmiştir. Çetin geçen savaş sonunda çekilme kararı alan Kroisos Sardeis'e doğru geri dönerken, Kyros ise bu çekilmeyi takip ederek Lydia Krallığı'nın başkentine kadar ilerlemiş ve M.Ö. 547/546 yılında Lydia Krallığı'na son vermiştir. Bu gelişmeler akabinde Pers Kralı Kyros Batı Anadolu kentlerini ele geçirmek amacıyla ordu komutanı görevlendirerek bu bölgedeki Pers hakimiyetini benimsetmeye çalışmıştır. Lydia Krallığı'nın düşmesi ve Batı Anadolu kentlerinin tek tek ele geçirilmesi ile Anadolu neredeyse tamamen Pers egemenliğine girdi ve böylece Anadolu'da uzun bir dönem boyunca devam edecek olan Pers Dönemi başlamış oldu(Tosun, 2022, 282).

Şekil 13. Ahameniş İmparatorluğu Yayılım Alanı. Kaynak: Dönmez (2018)

Anadolu'ya hakim olmasıyla birlikte yönetim alanı oldukça artan Pers İmparatorluğu, bölgeler arasında çeşitli yerleşimlerde idari merkez oluşturma gereksinimi duymuştur. Bu merkezlere ise “Satrap” adını verdikleri yöneticiler atamışlardır. Bazı yerleşimlerde gerek duyuldukça dönemsel olarak, yerel hanedanlıktan

güvenilir temsilciler de bunlara eklenmiştir. Batı Anadolu’da belirli olarak Daskyleion ve Sardeis merkezli satraplıkların, Karia ve Lykia’da ise yerel beylerin Sardeis merkezli alt satraplıklara sahip olduğu bilinmektedir. Kayseri civarında bulunan Mazaka merkezli Kappadokia Satraplığı’nın Orta Anadolu’da, Tarsos merkezli vasal kralların yönettiği Kilikia Satraplığı’nın Güney Anadolu’da ve konumu net bilinmeyen bir satraplığın Doğu Anadolu’da konumlanmış olduğu ele geçirilebilen kaynaklar vasıtasıyla anlaşılabilmiştir (Tosun, 2022, 397).

Orta Anadolu ve çevresi, Doğu ve Batı Anadolu’nun geçiş güzergahı olması sebebiyle Pers İmparatorluğu için büyük öneme sahip olmuştur. Susa ve Sardeis arasındaki Kral Yolu’nun bağlantı noktası olan bölge, imparatorluk için vergi gelirleri, ticaret ağı ve satraplık sisteminin işleyişindeki denetimi kolaylaştırması açısından oldukça önemlidir. Herodotos (1973)’tan elde edilen bilgilere göre, Persler’ e üstün gelebilmesi ve Persler’i tam olarak yok edebilmesi için Lydia Kralı Kroisos’un Kappadokia’yı ele geçirmesi önemli bir durumdur. Herodotos (1973) verdiği başka bir bilgi ise, Pers İmparatoru I. Kserkses Yunanistan seferine çıktığı süreçte Kappadokia Bölgesi’nde bulunan “Kritalla¹” olarak adlandırılan kentte ordularını toplamış ve bu yerleşim merkezinden hareket edilmiştir (Tosun, 2022, 392).

¹Son araştırmalar ışığında bu yerleşim yerinin Oluz Höyük olabileceği de düşünülmektedir. Bkz. Dönmez, 2016: 66.

Şekil 14. Pers Kralı Kserkses'in Yunanistan Seferi Olası Güzergahı. Kaynak: Dönmez (2015)

Anadolu'nun doğu bölümü için toplanma merkezi olarak belirlenen Kritalla'nın, merkezi bir konum ve ordu karargahı için elverişli bir araziye sahip olmak gibi birtakım özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu özelliklerin yanı sıra; Persler tarafından iyi bilinen, siyasi, kültürel ve dinsel anlamda kendilerine yakın hissettikleri insanların yaşadığı bir yer olması da bu seçimde etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca Anadolu'da geniş topraklarda hüküm süren büyük kralın ve onun çeşitli uluslardan meydana gelmiş büyük ordusunu misafir edecek önemli gelire, altyapıya ve hammadde kaynaklarına sahip varlıklı ve güçlü bir kent olduğu anlaşılabilmektedir(Dönmez, 2015, 75). Bu bilgiler ışığında, farklı dönemlerde olsa dahi, hem Lydia Kralı Kroisos hem de Pers İmparatoru I. Kserkses için Kappadokia bölgesinin stratejik konumu önemli bir yere sahip olmuştur (Tosun, 2022, 392).

Orta Anadolu’da bulunan Kappadokia Satraplığı genel olarak Pers kökenli kişiler tarafından yönetilirken, Orta Anadolu’nun güney bölümünde yer alan Kilikia Satraplığı genelde vasal krallar tarafından yönetilmiştir. Stratejik ve siyasi açıdan önemli bir konuma sahip Orta Anadolu bölgesi ve çevresi özellikle Pers İmparatoru II. Artakserkes’in Kappadokia Satraplığı’na ordu komutanı olan Datames’i getirmesi ile yaşanan gelişmeler önemli bir yere sahiptir. Datames M.Ö. 373’te kendi adına sikke bastırması ve M.Ö. 366-360 yılları arasında ise “Satrap Ayaklanması”nda önemli rol oynayarak ön plana çıkan bir kişilik olmuştur. Bu durum ise Batı Anadolu’da olduğu gibi Orta Anadolu için de yönetsel zaafların olduğunu ortaya koymuştur (Tosun, 2022, 393).

Pers İmparatorluğu, kuruluşundan yıkılışına kadar olan süreç boyunca oldukça etkin bir gözlemci tutumu sergilemiş ve çıkarları doğrultusunda akıllıca politikalar yönetebilmeyi başarmış bir uygarlık olmuştur. Kuruluş sürecinde İran’a hakim olan Medler’ in zayıf noktalarını titizlikle inceleyerek tespit etmiş ve Medler’ in komşuları ile ilişkilerini etkili bir biçimde gözlemlemiş, doğru şartların oluşmasını bekleyerek gereken durumda evlilik gibi antlaşmalar vasıtasıyla varlığını daha da sağlamlaştırmıştır. Medler’e son vermesiyle Pers İmparatorluğu’nun gelişim sürecine katkı sağlamış olan Kral Kyros, imparatorluğun kısa zamanda geniş alanlara hükmedebilmesine imkan sağlayan bir siyaset izlemiştir. Bu bölgeleri elde tutmak elde etmek kadar değerli olması sebebiyle “Satraplık Sistemi”ni geliştirerek işlevsel bir yönetim mekanizması uygulamıştır. Esas olarak Asur temelli olduğu düşünülen bu uygulama Pers İmparatorluğu elinde gelişip güncellenerek bölgesel ve kültürel farklılıkların göz önünde bulundurulması ile daha da işlevsel hale getirilmiştir (Sönmez Okulmuş, 2021, 243).

Doğu Anadolu Bölgesi’nde konumlanan Urartu Devleti ile ilgili bilgilere Asur kayıtlarından ulaşılabildiği gibi, Perslere ait bilgilere de ulaşılabilecek ilk yazılı kaynaklar Asur metinleri olmuştur. Perslerin Asurlara Medlerden daha uzak bir bölgede konumlanması sebebiyle kaynaklarda Perslerden daha çok Medlerden bahsedilmektedir. Asur Kralı III. Salmanassar’a ait Siyah Obelisk ise, Med ve Pers adlarının geçtiği ilk kayıt niteliğindedir. İran’ın Şiraz kentinin kuzeydoğusunda bulunan Persepolis, Antik Güneybatı Asya’nın başkentliğini yapan merkezlerden biridir. Zengin kültürel

kaynaklara ev sahipliği eden Persepolis şehri, çok fazla keşif akınına maruz kalması sebebiyle ileri düzeyde sömürü ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun sonucu olarak Persepolis'a ait uygarlık kalıntıları, İran'dan ziyade British Müzesi ve Louvre Müzesi gibi farklı ülkelerin müzelerinde yer almaktadır (Sönmez Okulmuş, 2021, 228).

3.3.2. Demir Çağı'nın Ekonomik Yapısı

Aynı topraklarda kendilerinden önce Hitit ve Hurriler'in kültüründen çok farklı bir kültür geliştiren Frigler'in toplumları ve toplum yapısı hakkında pek fazla bilgi ele geçirilememiştir. Yapılan araştırmalar kapsamında, erken dönemlerinde savaşçı bir toplum yapısı olduğu tahmin edilmektedir. Genel olarak köylü ülkesiydi ve doğal kaynaklar açısından da oldukça zengindi. Temel ekonomi kaynağı tarım ve hayvancılık üzerine gelişmiştir. Frigler'de tarımın önemi, inanç sisteminde yer alan Kybele'ye tapınımdan anlaşılabilir (Bülbül, 2009,86). Toprak bereketi sebebiyle günlük hayatta ne kadar önemli olduğunu göstermiştir ve bu sayede tapınmaya değer bir işlevi olduğu düşünülmüştür. Yaşamın ve geçimin öz kaynağının tarım olduğunu bilen Frigler, tahıl üretimine önem vererek tarım yapılan alanlara zarar verenlere çeşitli cezalandırma sistemleri uygulamışlardır. Elbirliği ve yardımlaşma yoluyla iş geliştirme sistemi anlamına gelebilen imeceyi tarımda etkin şekilde kullanan toplumlara Frigler' in öncülük ettiği düşünülmektedir. Kendini bağıcılık konusunda da geliştiren Frigler, Aşağı Sakarya ve Menderes ovalarında verimli bağlar kurarak şarap tanrısı olan Dionysos için bağ bozum şenlikleri düzenledikleri görülmektedir (Bülbül, 2009, 87).

Frigler'in ardından imparatorluğu satraplıklara ayırarak yönetmeyi tercih eden Pers İmparatorluğu dönemine bakıldığında; yönetilen halkın temel sorumluluğu, bağlılıkları ve sadakatlerini göstermek amacıyla haraç ve vermek olduğu görülmektedir. Bu satraplık bölgelerinin aslen yönetsel anlamdan ziyade, haraç vermekle yükümlü olan halkın bir düzen içinde vergi sisteminin geliştirilmesini amaçladığı düşünülmüş ve Dareios'un *dahyava*² halkları ve Herodotos (1973)'un satraplık listelerinde bu yükümlülükler ifade edilmiştir. Satraplar, topladıkları vergi ve haraçları merkezde

²I. Dareios'a ait olduğu bilinen kitabede, disiplinli bir organizasyon kurmayı hedefleyen I. Dareios dahyava sistemini oluşturarak kitabede bu idari sisteme mensup halkların sorumluluklarına değinmiştir ve Kent (1950) ise eserinde bu kitabede bulunan ifadeleri çevirerek açıklamıştır. Bkz. Kent, 1950, sf. 141.

bulunan kralın payını, üst düzey görevli memurlar aracılığıyla yılda bir kez Susa veya Persepolis'te bulunan kraliyet hazinesine göndermekten sorumlulardır. Haraçlardan kalanlar ise askeri birliklere ve satrap emrinde görevli olan memurlara maaş olarak dağıtılırdı. Toplanan vergi ve haraçlar, merkezde krala gönderilene kadar satraplık merkezinde sağlamlaştırılmış surlar ile çevrili ve garnizon komutanları tarafından korunan hazine dairelerinde korunmalıydı. Bu harç ve vergiler, farklı bölgelerde çeşitli isimler ile adlandırılan haznedarlar tarafından korunmakta ve onların da alt kademelerinde çeşitli maliye çalışanları bulunmaktaydı. Her satraplık, satraplıkta bulunan devlet hazineleri için aynı koruma kurallarını uygulamak ve sorumlularını bulundurmak zorundaydı. Haraçların önemli bölümünü, değerli metallerin yanı sıra elde edilen mahsul ve hayvansal ürünler oluşturmaktaydı (Sarıkaya, 2016, 80). Strabon (2000)'un verdiği bilgilere göre; satraplık sistemi içerisinde olan Kappadokialılar vergilerini Phrygialılar, Hellespontlular, Asya Thrakları ve Mariandiniler ile birlikte ikinci daireye ödemekteydiler. 360 gümüş talent nakit vergi ile her yıl 1500 at, 2000 katır ve 5000 küçükbaş hayvan şeklinde ödeme yapmaktalardı (Dönmez, 2013b,104). Bu haraçlar satraplık bölgesindeki satrapın emrinde bulunan hizmetlilere, garnizonlara ve buraya gelen askerlere maaş veya temel ihtiyaçların karşılanması yoluyla yeniden dağıtılırdı (Sarıkaya, 2016, 80). Mali işlemler için, imparatorluk merkezi dışında, güvenilir sistemler uygulanarak satraplıklar görevlendirilmiş ve satraplığın sorumlu olduğu görevlileri de yine bu sistem içinde kapsayan etkili ve dinamik bir uygulama esas alınmıştır.

Tarımsal üretim yerel yöntemlerle devam etmekte ve imparatorluk üretim kaynaklarını çok sıkı bir şekilde denetlemekteydi. Halkın vergi ve hizmet yükü oldukça fazla bulunmaktaydı. Yerel garnizonun ihtiyaçları için gerçekleştirilen faaliyetlerin yanı sıra satraplık sarayının yiyeceğinin de karşılanması gerekmekteydi. Pers Kralının suya ulaşımı da denetim altında tutma çabaları ise diğer bir önemli noktadır. Heredotos (1973), Dareios'un yakın çevrede bir ırmağın önünü keserek, tıkararak çevresinde yaşayan insanlardan bu su için haraç vermeleri koşuluyla ırmağa yol açtığını belirtmektedir (Kuhrt, 2019, 427). Satraplıklar kapsamında vergi ve haraç uygulamaları için düzenli ve etkili bir sistem kurmalarının yanı sıra yerel halk için düzenlenen haraç uygulamaları zorlayıcı koşulların oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

3.3.3. Demir Çağı'nın Dini Yapısı

Frigler Anadolu'ya girdikleri dönemde Orta Asya'da bulunan Türk uluslarının ortak inancı Natürizm ve belirli hayvanlara odaklı Totemizm inançlarına bağlılık bulunmaktaydı. Frigler'in de doğaya yükledikleri dini işlevler sayesinde bölgeye uyum sağlamaları zor olmamıştır (Birecikli, 2010, 219).

Frigler'in inanç sistemi çok tanrılı bir yapıya sahiptir. Güneş Tanrısı Sabazios ve Ay Tanrısı Men özellikle ön planda olan tanrılardandır. Ancak bunların yanı sıra Frigler denildiğinde akla öncelikle Matar Kubile olarak da anılan tanrıça Kybele gelmektedir. Frigler için Kybele'nin, doğa tanrıçası olmanın ötesinde doğanın bizzat kendisi olduğuna inanılmaktaydı (Birecikli, 2010, 220). Kutsal hayvanları yırtıcı bir kuş ve aslan olan tanrıça, Attis isimli bir sevgiliye sahipti ve tanrıça Attis'e kavuştuğunda ilkbahar olur doğaya yeni bir yaşamın gelmesini simgeler, ondan ayrılıp onu yitirdiğinde ise doğanın kış uykusuna yattığına inanılmaktaydı (Sevin, 2003, 248).

Kybele kutsal alanları genel olarak, doğayla iç içe olabilmek maksadıyla, kayaların üzerine yapılmaktaydı. Tanrıça'nın en büyük tapınım merkezi Pessinus'ta bulunmaktaydı. Frigler, tüm devlet ve ülkelerini Pessinus Kybele'nin mülkü sayarak tanrıçayı ne kadar benimsediklerini göstermişlerdir. Bu durum sonucunda; aslında çeşitli ve çok köklü bir Anadolu tanrıçası olmasına rağmen Kybele tarihi kaynaklarda Frig tanrıçası olarak anılmaktadır. Tanrıçanın tapınımı Roma İmparatorluk Çağı'na kadar sürdüğü bilinmektedir (Birecikli, 2010, 220).

Frigler' den sonra Anadolu'da geniş bir alana hakim olan Persler'in dini hakkında bilgi sahibi olunabilen kayıtlar I. Dareios dönemi ile başlamaktadır. Bu kayıtlara göre Pers Devleti'nin yeni düzenlemelerinin Zerdüşt adını taşıyan bir düşünürün etkisi ile gerçekleştiği ifade edilmiştir. (Alıcı, 2018, 246) Zerdüştlüğün kurucusu olarak bilinen Zerdüşt'ün ise ne zaman, nerede ve nasıl yaşadığı hakkında kesin bilgiler elde edilememektedir. Sözlü anlatım ile aktarımı sağlanan Mazdeizm veya Zerdüşt dini olarak adlandırılan bu inanç sistemine ait de sınırlı sayıda bilgi elde edilebilmektedir. Mecusilikinancının, Med veya Uvarazmi'de ortaya çıktığı ve Anadolu topraklarına M.Ö. 6. Yüzyılın başlarında Med Krallığı'nın batıya yönelmesi girdiği

düşünülmekte, inancın kurucusu Zerdüş'tün ise M.Ö. 628-551 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir (Dönmez, 2018, 201).

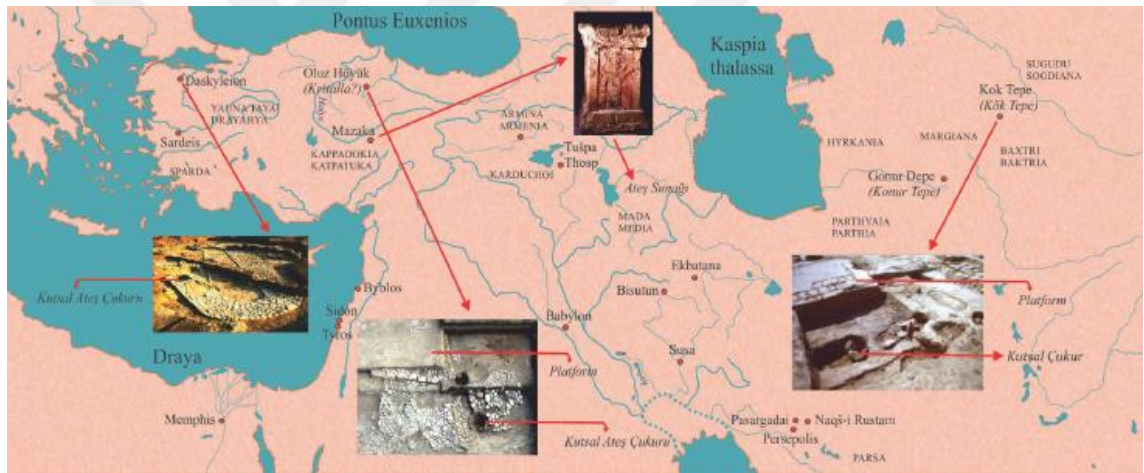
Hayatı hakkında detaylı bilgi edinilemeyen Zerdüş'tün adının eski Pers dilinde “Deveci/ Deve Sahibi/ Sarı Deve Sahibi” gibi çeşitli anlamlara geldiği tahmin edilmektedir. Zerdüş'tün annesinin adının Daughdhova ve babasının adının ise Porouchaspa olduğu bilinmektedir. Zerdüş't yirmili yaşlarına geldiğinde İran'dan ayrılarak on yıl boyunca gerçeği bulmak amacıyla dolaşmıştır. Gerçeği bulma süreci, Ahuramazda'nın varlığını hissederek vahyin gelmeye başlaması ile sonuçlandığı düşünülmektedir. Sonrasında İran'a dönerek öğretilerini anlatmaya, yaymaya başlamış ve iyi/kötü ilişkisini dinsel temelde ayıran ilk kişi olmuştur(Dönmez, 2018, 201).

Mecusilik inancında en büyük tanrı Ahuramazda'dır ve tanrıların en yücəsi, evrenin ve canlıların yaratıcısı olan Ahuramazda ayrıca kralın iktidarını sağlayan ve onu düşmanlarından koruduğuna inanılır. İyilik ve kötülük ilkeleri üzerine kurulan bu inanç sisteminde iyilik ilkesini Ahuramazda, kötülük ilkesini ise Angramanyu temsil etmektedir. Bedenini ve zihnini temiz tutup kötülükle savaşanlar sonsuzluk dünyasına, günahkarlar ise cehennemde işkenceye katlanacaklardır. Kıyamet gününde ölümler yeniden dirilecek, o gün Ahuramazda, Angramanyu'ya galip gelecek ve bu inancı kabul edenler sonsuz mutlu bir yaşam süreceklerdir (Sevin, 1982, 329).

Pers Devleti'nin tek tanrısı Ahuramazda değildi. Güneş'e (Mithra), Ay'a (Mah), Toprak'a (Zam), Ateş'e (Atar), Su'ya (Apam Napat) ve Rüzgar'a (Vahyu) tapınım gerçekleştirmişler fakat Dareios dönemi ve onun akabindeki iki ardılının döneminde de Ahuramazda haricinde bir tanrıdan söz edilmemiştir. Bu durum resmi devlet dini ile halkın dini arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir (Sevin, 1982, 330).

Dini uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlayan ve ayinlerin başında yer alan Moglar ve dinin kutsal kitabı olan Avesta hakkında detaylı bilgilere sahip olmamakla birlikte inanç sisteminin önemli parçası olan bu öğelere ait bilgilere ele geçirilen birkaç metin vasıtasıyla ulaşılabilmektedir. Bu duruma dinin sözel aktarım yoluyla sürdürülmesi de sebep olarak gösterilebilmektedir. Erken Zerdüş't Dini, sözel dönemden kitaplaşma dönemine geçerken en önemli sorunu yazısız bir kültürden gelen Moglar konusunda yaşamış olmalıdırlar. Med kökenli olan bu ruhban sınıf yazısız geçmişe sahip bir kültür mensubu olmaları sebebiyle kutsal metinleri uzun süre zihinlerinde tutmak durumunda

kalmışlardır. Fakat kültürel şartlar vesilesiyle yazı ile tanışarak M.Ö. 4 yüzyılın başında kutsal sözlerin Moglar tarafından kaleme alınarak çoğaltıldığı düşünülmektedir. İlk Avesta'nın özellikle III. Dareios döneminde kaleme alındığı, 120 bin boğa derisine altın suyuyla yazılıp çoğaltıldığı ve bu belgelerin imparatorluğun merkezi Persepolis'te koruma altına alındığı bilinmektedir. Fakat M.Ö. 330'da Büyük İskender'in Persepolis'i yakıp yıkması sonucunda kutsal metinler yok olmuş ve bunun yanı sıra Avesta' yı ezbere bilen Moglarında bu yıkımda katledildiği tahmin edilmektedir. Kaleme alınan metinlerle birlikte kutsal metnin tüm detaylarına hakim olan ruhban sınıfın yok edilmesi Erken Zerdüş Dini'ne oldukça büyük ölçüde zarar vermiş olmaktadır. Parth Krallığı ve Sasaniler döneminde bu yıkım telafi edilmeye çalışılsa da yok olanlar tam anlamıyla yerine konulamadığı anlaşılmıştır (Dönmez, 2018, 204).

Şekil 15. Ateş Kültü'ne Ait Yerleşim Bulguları (M.Ö. 5-4. Yüzyıllar). Kaynak: Dönmez (2015)

Pers dini olarak karakterize olan Mecusilik inancı kendisini Anadolu'da en çok "Ateş Kültü" ile göstermiştir. Bu inanç sistemi, sunaklar üzerinde sönmeyen temizliğin temsilcisi sayılan ateşi yakarak ritüeller gerçekleştirmiştir ve bu kült özellikle Kappadokia bölgesinde önemli hale gelmiştir. Bunun sebebi olarak ise; Persler'in bölgenin doğasını kendi ülkelerinin doğasına benzetmeleri ve yörede bulunan volkanik dağ (Argaios) gösterilmektedir (Sevin, 1982, 330).

İnanç sisteminin ilerleyen süreçlerde devlete yansması da kaçınılmaz bir durumdur. İmparatorluğun merkezinde yer alan Pers Kralı, büyük tanrı Ahuramazda tarafından Pers ülkesinin başına getirilmiş, yeryüzünün çeşitli ülkelerinin ve halklarının hakimi kılınmış olduğu düşünülmektedir. Hiçbir kralın Pers ülkesine tanrının desteği olmadan hükmedemeyeceğine ve kralın Ahuramazda tarafından yaratılarak bütün insanlığa mutluluk getiren tanrının cömert bir parçası sıfatıyla yeryüzünde bulunduğuna inanılıyordu. Bu durumdan yola çıkarak ise herkesin Pers kralına saygı, itaat ve özellikle haraç borçlu olduğu ifade edilmektedir (Kuhrt, 2019, 304).

3.3.4. Demir Çağı'nın Sosyal Yapısı

Frigler'in Hint-Avrupa kökenli bir dil kullandığı ve Fenike'den alınmış olan bir harf yazısına sahip oldukları bilinmektedir. Henüz tam olarak anlaşılamasa da belirli ölçüde okunabilen Frig diline ait yazıtlara genel olarak kaya anıtlarında rastlanmaktadır. Frigler'in VIII. Yüzyılın son yarısından itibaren kullanmaya başladığı ve bu alfabenin ise batıda bulunan komşuları Lydia ve Helenlerin alfabelerine önemli ölçüde benzediği gözlemlenmiştir (Birecikli, 2010, 219). Yazının yalnızca kral tarafından icra edilmediği ve devletin varlığını sürdürdüğü tüm yüzyıllar boyunca bütün Frig kentlerinde halk tarafından da sıkça kullanılması, Frigler'in kültür seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Akurgal, 2020, 185).

Frigler kendilerine özgü geliştirdikleri en önemli sanat dalının mobilyacılık olduğu bilinmektedir. Bu sanat dalında uzmanlaşmalarındaki en önemli etkenin, bölgenin orman yönünden zengin oluşu gösterilebilmektedir. Gordion Tümülüslerinde ele geçirilen mobilyalar Frigler' in marangozluktaki ustalıklarını kanıtlar niteliktedir. Metal bir çivi kullanılmadan, ağaç çiviler ve geçmeler vasıtasıyla tutturulmuş masalar, tabureler ve sehpalar aynı zamanda Frig kültürüne özgü geometrik oyma ve kakmalarla süslenmiştir. Mobilyanın yapımında sadece eşyanın işlevine uygun ağaç seçimi yapılmamış aynı zamanda estetik bir bakış açısıyla ağacın rengi ve kokusu da yapılan seçimi etkileyen nitelikler arasında bulunduğu görülmüştür (Sevin, 2003, 256). Mobilya uzmanlıklarının yanı sıra maden işçiliği ve dokumacılıkta sergiledikleri ustalıkları vesilesiyle Helenlerin beğenisini kazanarak Helen ustalar tarafından taklit edildikleri

gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra Frigler müzik alanında da Helenlere esin kaynağı olmuşlardır(Akurgal, 2020, 185).

Frig hakimiyetinin son bulması ile Anadolu’da hızlı bir şekilde yayılım gösteren Pers hakimiyeti ile kültürel değişimlerin de hızlı yayılımına imkan sağlamıştır. Geniş bir bölgeyi hakimiyeti altına alması ile Pers İmparatorluğu bu bölgeleri kolay yönetebilmek amacıyla satraplık adı verilen bölgelere ayırmıştır. Satrapların ikamet ettiği satraplık merkezindeki başkent konutları Pers Büyük Kralının sarayı örnek alınarak yapılmaktadır. Pers Kralı sarayının küçük bir modeli olarak tasarlanan satrap saraylarında da hazine daireleri, arşivler, kaleler, garnizonlar, muhafızlar, çiftlikler ve kendilerine ait özel av parkları yer almaktaydı. Satrap kendi özel parkında av yapar ve bu konutta ziyafetler vermekteydi. Satraplıklarda kraliyet kültürü ve kraliyet ateşi gözetilir, bayram günleri kutlanır ve dini sorumluluklar icra edilirdi (Kaya, 2018, 166).

Persler arasında kullanılan dil eski Persçe olarak bilinmesine rağmen, bu dili küçük bir prensliğin imparatorluk dönemine yükseliş sırasında yalnızca az sayıda kişi tarafından kullanıldığı ve halk arasında yaygın bir kullanımı olmadığı tahmin edilmektedir. Öte yandan İ.Ö. 1 binyıl başlangıcından itibaren Arami dili bu bölgelerde yaygın hale gelmiş, Arami dili ve yazısı ticari alanda ve konuşma dili olarak kendini kabul ettirmiştir. Anadolu’da bulunan tüm Pers yazıtlarının Arami dilinde olması bu bilgileri kanıtlar niteliktedir. Bu durumda yanı sıra, Persler özellikle anavatanlarında kendi çiviyazılarını kullanmışlar, fakat yalnızca taş anıtlar üzerinde kullanılması sebebiyle geniş kitlelere yayılmasına engel olmuştur. Bu noktada Persler Ön Asya’da çivi yazısını kullanan son ulus olmuştur (Sevin, 1982, 331).

3.3.5. Demir Çağı’nda Oluz Höyük

6. ve 5. mimari tabakalardaki kazılar sınırlı alanlarda gerçekleşmesi sebebiyle, Erken ve Orta Demir Çağı’na ait detaylı bulgular elde edilememiştir. Yine de 6. mimari tabakada ele geçen çanak-çömlek kalıntıları genel hatları ile Orta Demir Çağı’na ait olan Klasik Frig kültürünü yansıttığı görülmüştür.

M.Ö. 9. Yüzyıldan itibaren siyasi olarak güçlenen Frigler ana bölgeleri olan Kızılırmak’ın batısından yola çıkmış, doğuya ve güneye yönelerek kültürel temelleri hedefleyen bir Frigleştirme politikası yürütmüşlerdir. Bu durumun sonucu olarak

Çevrelerinde bulunan ve özellikle Hitit sonrası bölgeye gelen halkları etkileyerek, zgn kimliklerini oluşturamadan, baskın kültür olarak kendini göstermiş ve bu halkları Frigleştirmiştir. Bu bilgiler ışığında 4. mimari tabaka dönemi yaşanırken Oluz Höyük, Kaşka lkesi’nde Frig kültürü etkisi altında olan bir Geç Demir ağı yerleşimiydi. 4. mimari tabakanın yaşandığı 100 yıllık sürecin yarısından sonra tarihsel olarak Ahameniş egemenliği varlığı bilinmesine rağmen, mimari ve çanak-çömlekteki benzeşiklik ve srekliplik yerleşik halkın Frig karakterinden hemen kopamadığına işaret etmektedir(Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 58).

Oluz Höyük 4. mimari tabaka çalışmaları esnasında, büyük bir kısmı taştan inşa edilmiş ana kısmı taş temelli kerpiç duvarlı olan, 4A mimari tabakasında yapıda genişletme amaçlı eklemeler yapılması sebebiyle 4A ve 4B olarak iki evreli incelenebilen ve taban kısmında iri taşların kullanıldığı dikdörtgen planlı bir mekan ortaya çıkarılmıştır. Deprem sonucu yıkıldığı düşünülen ve iç mekanı duvarlarından düşmüş taşlarla dolmuş olan yapının içinde taştan şekillendirilmiş bir Kubaba (Matar Kubileya) heykelciğinin alt kısmının ele geçmesi, yapının kutsal bir mekan yani tapınak oluşunu gözler önüne sermiştir. st kısmı eksik olan Kubaba heykelciğinin, ayakları örten uzun bir elbisenin etek kısmı ele geçirilmiş ve eteğin sol kısmı dikey, sağ kısmı yatay yivlerle bezelidir. Heykelciğin yanı sıra yapının temel seviyesini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen derinleşme çalışmaları esnasında delinmiş koyun parmak kemikleri ve aşık kemiği ele geçmiş; bu durum ise, mimari tabakanın yaşandığı dönemden uzun bir süre sonra Roma Dönemi’nde Romalı yazar Apuleius tarafından eserinde bahsettiği, Kybele ile özdeşleştirilen, “Dea Syria” ayinlerinde zikir benzeri kendilerini kamçılama ritüeli gerçekleştirmelerini akla getirmiş ve Oluz Höyük’ta tapınak çevresinde de böyle bir ritüelin gerçekleştirilmiş olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir (Dönmez, 2014, 295).

İ.Ö. 500-425 yılları arasında yaşandığı anlaşılmış olan 3. mimari tabakada özellikle çanak-çömlek bağlamındaki değerlendirmeye göre geometrik bezemenin yanı sıra bitkisel ve fiğrl bezemelerin artmaya başlaması çanak-çömlek atölyelerinin Anadolu’da ortaya çıkan yeni kültürel öğelerden etkilenmeye başladığına işaret etmektedir (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 59).

2B mimari tabakası (M.Ö. 425-200) Oluz Höyük'te gerçekleşen köklü değişimlerin ve yeni anlayışların gözlemlenebildiği bir tabaka olmuştur. Bu değişimlerin temelinde, bölgeye Pers kökenli bir topluluğun ya da zümrenin gelmesinin olduğu düşünülmektedir. 2. Mimari tabakada detaylarının tam belirlenemediği fakat varlığının ve etkilerinin gözlemlenebildiği ve Oluz Höyük'e çok yakın bir çevrede varolan bir sulak alan veya küçük bir göl bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu durum ise Perslerin su alanları çevresinde av hayvanlarının bulunduğu doğal ortama sahip paradeisos oluşturmak amacıyla, çevre yerleşimlerin aksine, Oluz Höyük'ü tercih etme sebepleri arasında gösterilebilmektedir (Dönmez, 2015, 92).

Bölgeye gelmeleri ile birlikte pek çok alanda yöreyi etkileyen Persler, yerleşimi kültürel açıdan etkileyecek Mecusilik inancı ile tanıştırmıştır. Güney Azerbaycan veya Horasan'da ortaya çıktığı ve yaklaşık M.Ö. 6. yüzyılın başlarında Anadolu topraklarına girdiği düşünülen Zerdüşt dininin kurucusu olan Zerdüşt'ün nerede doğduğu ya da ne zaman yaşadığı tam bilinmemesinin yanı sıra M.Ö. 800-550 yılları arasında olabileceği ortak kanılar arasındadır. Zerdüşt, İran'dan yirmili yaşlarında ayrılarak gerçeği bulma çabasıyla on yıl boyunca dolaşmıştır. Bu süreç, Ahuramazda'nın varlığını hissetmesi ve vahiyin gelmeye başlaması ile son bulmuştur. Vahiy ve öğretileri yaymak amacıyla İran'a geri dönen Zerdüşt, dinde tanrı heykellerine ve figürlerine tapınımı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Dini ritüellerde ateşin kutsallaştırılması ve heykellerin yerine temel unsur olarak kullanılmaya başlanması da bu durumun sonucu olarak düşünülmektedir. Hiç söndürülmeyen kutsal ateş "Ateşgede" adı verilen tapınakta yanmakta, "Magi" adı verilen din görevlileri tarafından kontrol edilmekteydi ve bu görevliler ayinlerini bu ateşin etrafında gerçekleştirerek ilahiler okumaktaydılar (Dönmez, 2018, 201). Strabon (2000), Kappadokia'da bulunan *Pyraetheia* olarak da adlandırılan ateşgedelerde ebedi ateşin yandığını belirtmiş, kutsal ateşi sunaklarda sürekli yanar durumda tutan Magiler'in bu alana her gün girerek, kutsal ateşi nefesleri ile kirletmemek amacıyla yanaklarına kadar uzanan ve dudaklarını örten keçe başlıklar takmış vaziyette, asalarını ateşin önünde tutup bir süre ilahi okuduğunu ifade etmiştir (Dönmez, 2018, 207). Dinin bütün pratiklerine ve kutsal kitap olan "Avesta"nın tüm bilgisine vakıf olan Magiler, Büyük İskender' in Persleri alt ederek Mecusilik inancına ait belgeleri yok etmesi ile birlikte dinin sözcüleri olmuş ve sözel geleneği

devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu durumun sonucu olarak ise ateşgedeler, Mecusilik inancının somut sayılabilecek detaylarının elde edilebilmesi sebebiyle arkeolojik ve tarihi anlamda önemlidirler (Dönmez, 2018, 201). Oluz Höyük 2B mimari tabakasında ortaya çıkarılma sürecinde bulunan Ateşgede ise bu dinin ve ritüellerinin erken dönemine ve ateş kültüne ait bulgulara ışık tutması sebebiyle ön plana çıkmaktadır. 2013 döneminde Kutsal Ateş Çukuru'nun bulunması ile başlayan çalışma süreci, 2017 döneminde bu çukurun Ateşgede ve Kutsal Alan'a ait olduğunun görülmesi ile anlam kazanmıştır. Kutsal alan sella, taş platform ve taş döşemeli mekandan meydana gelirken; Ateşgede ise sıra taş ile oluşturulmuş Kutsal Ateş Çukuru ve kaba yontu taş döşemeli bir selladan meydana gelmektedir. Kutsal ateş çukurunun mimarisini oluşturan taşlar arasında bulunan taş kandil kaidenin işlevsiz duruma gelse dahi atılmayıp tapınağın bir parçası olarak yerini alması, yine bu inancın ateş ile ilişkili tüm öğelerine sunulan kutsallığı ifade etmektedir (Dönmez, 2018, 206).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİSTİK ÜRÜN OLARAK OLUZ HÖYÜK

4.1. Hitit Dönemi Kalıntıları

Oluz Höyük B Açması'na ait 8. ve 7. Mimari tabakalarda Hitit Büyük Krallık Dönemine tarihlendirilebilecek; mimari öğeler, çanak-çömlek parçaları ve çeşitli küçük buluntular ele geçmiştir. Taş temelli ve kerpiç duvarlı bir yapı kalıntısı 7. Mimari Tabaka'da ortaya çıkarılmış ve bu kalıntı Oluz Höyük için Hitit Dönemi'ne ait ortaya çıkarılan tek mimari bulgu olma özelliğini taşımaktadır. Yapı kalıntısının Doğu kısmı yamaç erozyonu nedeniyle tahrip olmuştur. Yapı kalıntısının dolgu toprağı ve mekan içi kazıları incelendiğinde elde edilen pek çok sayıda hızlı çarkta şekillendirilmiş çanak-çömlek ile şişe parçaları vasıtasıyla yapı ve bu mimari katman Geç Tunç Çağı'na, Hitit Büyük Krallık Dönemi'ne tarihlenebilmiştir. Çanak-çömlek parçalarının bulunmasının yanı sıra; 2007 kazı döneminde taş mühür, 2008 kazı döneminde tunç bir orak ve 2009 döneminde tunç bir ok ucu ele geçmiştir. 2011 ve 2012 kazı dönemlerinde 2B mimari tabakası kültür dolgusu incelendiğinde; Ahameniş (Pers) dönemini yaşamakta olan höyük sakinlerine ait biri taş biri pişmiş toprak 2 mühür ve hilal biçimli pişmiş toprak tezgah ağırlığı, höyüğü iskan eden halk tarafından Hitit dönemi objelerinin saklanarak kullanıldığını ortaya koymuştur (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 54).

Şekil 16.Hitit Dönemi Taş Mühür (a)

Şekil 17. Hitit Dönemi Taş mühür (b)

Kaynak: (Dönmez, 2010d, 239)

2014 kazı dönemi çalışmaları kapsamında Karanlık Çağ'a ait olduğu düşünülen yeni bir tabaka, Yeşilirmak Havzası'ndaki Hakmis Krallığı'nda Hitit çöküşünün bir savaş veya yıkım yoluyla olmadığı kanısını ortaya koymaya başlamıştır. 7B mimari tabakasında bir avlu tabanında bulunan Hitit Krallığı'nın son yıllarına ait iki çeşit çanak-çömlek grubunun beraber bulunması, kültürel bir değişimin kaplar üzerindeki yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Eski ve yeni kültüre ait çanak-çömleklerin bir arada ortaya çıkarılması, bunun yanı sıra mimari tabakada yangın veya tahribat izlerine rastlanmamış olması, Hitit halkına ait kapların son kez rastlandığı bu mimari tabakanın barışçıl bir şekilde yaşanmış olduğunu göstermektedir. Oluz Höyük hususunda ele alındığında 7B mimari tabakası "Hitit kültürünün Çöküş Dönemi" olarak düşünülebilmektedir (Dönmez & Abazoğlu, 2019, 239).

Oluz Höyük 2014 kazı döneminde ek olarak 7B ve 7A mimari tabakaları arasındabulunan kültür dolgusunda dikkat çekici iki buluntu ele geçmiştir. İlk buluntu, mızrak ucu görünümünde ve ergimesi kolay olan kurşun madenin ilkel şartlarda şekillendirildiğini gösteren bir silaha benzemektedir. Diğer buluntu ise; kilden üretilmiş, küre biçimli, koyu gri yüzeyi sebebiyle yine ilkel şartlarda pişirildiği gözlemlenen bir boncuktur. Hitit coğrafyası içinde bulunan, mimarisi, çanak-çömleği, mühürleri ve metal eserleriyle önemli bir Hitit yerleşmesi olduğu tahmin edilen Oluz Höyük'ün M.Ö. 12-11. Yüzyıllara tarihlenebilen kültür dolgusunda ele geçen bu iki buluntu, yerleşimin sahip olduğu kültürden daha geri bir kültürün ortaya çıkardığı ürünler olarak değerlendirilebilmektedir. Bu kapsamda dönemin şartları göz önüne alınarak Hitit Krallığı'nın siyasi otoritesinin yıkıldığı zaman diliminde Kaşka halkı tarafından işgallere maruz kalan Kuzey-Orta Anadolu'da bulunan Hitit kültürüne yabancı olan bulguların Kaşka kültürü ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Kazı çalışmalarının 2015 dönemi içerisinde ortaya çıkardığı, 7A mimari tabakasına ait olan, yamaç erozyonu sebebiyle yok olan yapının basit kerpiç duvarı ile güney bitişiğinde yer alan ocak kalıntısı Hitit sonrası Kaşka yerleşimine ait olduğu tahmin edilmektedir. Bu iki kalıntının önemi, Hitit sonrası ilk yerleşime yani Karanlık Çağ'a tarihlenebilen mimari bulgular olmasıdır (Dönmez & Abazoğlu, 2019, 244).

Oluz Höyük kazıları sistematik olarak başlamadan önce Amasya yöresinin Hitit Dönemi'ne ait bulguları büyük oranda Doğanstepe Höyüğü'nden elde edilebilmekteydi.

Oluz Höyük'e kuş uçuşu 5 km. kuzeyde konumlanan Doğan-tepe' de, rastlantı sonucu bulunan Hitit Büyük Krallık Dönemi'ne tarihlenebilen tunç tanrı heykelciğinin (Teşup) ve tunç damga mührün ele geçmesi ile yerleşimin dönemin karakteristik özelliklerini yansıtan bulgulara sahip oluşu dikkat çekicidir. Birbirlerine yakın konumları ile dikkat çeken Oluz Höyük ve Doğan-tepe' de gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen bulgular vasıtasıyla yakın gelecekte Amasya ili sınırları içerisinde Hitit dönemine ait belirsizliklerin azalarak boşlukların doldurulabileceği düşünülmektedir (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 54).

4.2. Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı

Oluz Höyük yerleşiminin 4. Mimari Tabakasında İ. Ö. 600-500 dönemi yaşanırken, yerleşim Kaşka Ülkesi himayesinde fakat Frig kültürü etkisinde olan Geç Demir Çağı yerleşimi konumundaydı. 4. Mimari Tabaka ele geçirilen; kaba yontu taşlar ve çamur harç ile inşa edilen kareye yakın dikdörtgen planlı Kubaba (Matar Kubileya) tapınağı, tapınaktaki cella içerisinde bulunan kültür dolgusunda tapınağa ait taş Kubaba Heykelciği, Geç Frig özelliği yansıtan bezemesiz ya da boya bezekli çanak-çömlekler ve baskı yüzeyinde aslan-ceylan mücadelesi betimlenen fildişi damga mühür incelendiğinde mimari tabakanın Frig karakterine sahip olduğunu tartışmasız biçimde gözler önüne sermiştir. İ.Ö. 546 yılında gerçekleşmiş olan Pteria Savaşı, ardından Sardeis'in Büyük Kyros tarafından ele geçirilmesi, Anadolu'nun Ahameniş Hanedanlığı vesilesiyle Pers egemenliği altına girmesi ve son olarak Kappadokia (Katpatuka) Satraplığı'nın kurulması ile Oluz Höyük yerleşiminin siyasi ve kültürel alanlardaki jeostratejik konumunu önemli ölçüde etkilemiş olabileceği tahmin edilmektedir. Oluz Höyük yerleşiminde 4. Mimari Tabaka yaklaşık 100 yıllık bir süreci kapsamaktadır, bu sürecin ikinci yarısı kaynaklar özelinde incelendiğinde Ahameniş (Pers) egemenliği dönemi olarak gösterilmesine karşın, mimari ve çanak-çömlekteki homojenlik ve devamlılık göz önüne alındığında yerleşimin Frig kimliğinin yansımalarının devam etmekte olduğunu ortaya koymaktadır (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 56).

Şekil 18. Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)

Deprem sonucunda yıkıldığı tahmin edilen sonrasında üst yapısı sökülerek alması ile iç mekanın yüksek duvarlardan düşen taşlarla dolan yapının içerisinde, taştan şekillendirilerek meydana getirilen Kubaba (Matar Kubileya) heykelciğinin alt bölümü ele geçirilmiştir. Ayakta durur pozisyonda tasvir edilen Kubaba'nın üst kısmı noksandır. Alt kısmı ise uzun bir elbisenin etek kısmının ayakları örtecek uzunlukta betimlenmiş olduğu görülmektedir. Elbise detaylarının kazı tekniği ile oluşturulduğu, etek kısmının sol bölümleri dikey sağ bölümleri yatay yivler işlenerek betimlenmiştir.

Heykelciğin eksik olan üst kısmı; etek bölümü benzerleri incelenerek, heykel ve kabartmaların Oluz Höyük heykelciği ile stil benzerliği göstermesiyle Boğazköy ve

Ankara – Bahçelievler Kubabalarına yakınlığı vasıtasıyla tasvir edilerek benzer olabilecekleri kanısına varılmıştır (Dönmez, 2014b, 295).

Kızılırmak'ın batısı ve güneybatısına konumlandırılabilen Gerçek Phryg Ülkesi'nde bugüne kadar üç boyutlu Matar Kubileya heykel veya heykelciklerine rastlanmamıştır. Bu bulguya ek olarak heykel veya heykelciklerin yalnızca Kızılırmak Kavsi içerisinde ele geçmiş olması, Kubaba ile ilgili heykel veya heykelciklerin belirli bir coğrafyada dağılmış olduğunu göstermektedir. Boğazköy ve Çorum ili çevresinde rastlanan ve heykele yakın boyutlarda Kubaba tasvirleri bölgede Phrygleşmenin dinsel boyutuna dikkat çekmektedir. Yapının batısı, kuzeyi ve doğusunda gerçekleştirilen derinleşme çalışmaları esnasında bulunan delinmiş koyun parmak kemikleri, Kubaba heykelciği haricinde, yapının kutsallığına ve işlevine dikkat çeken önemli bir bulgudur (Dönmez, 2014b, 295).

Romalı yazar Apuleius (İ.S. 125-180), *Metamorphoses* adlı eserinde büyü etkisiyle hayatının bir bölümünde eşeğe dönüştüğünü anlatmış ve buna ek olarak heykelini de bizzat sırtında taşıdığı Romalıların 'Dea Syria' olarak adlandırdıkları 'Atargatis' adlı tanrıça için gerçekleştirilen törenlerde yaşadıklarını anlatmıştır. Yazar Apuleius, belirtilen tanrıça ile ilgili törenler esnasında zikir benzeri ritüeller sergileyerek kendilerinden geçen rahiplerin bedenlerini kan gelip bitkin düşünceye kadar koyunların parmak eklemlerindeki kemiklerin bağlı bulunduğu püsküllü kamçılarla dövdüklerinden bahsetmektedir. Oluz Höyük yerleşiminin 4. Mimari Tabakası'nın yaşanmasından yıllar sonra Roma Dönemi'nde gerçekleştirilen bir ritüel ve Oluz Höyük Kubaba Tapınağı bulguları ile aralarında bir ilişki kurmanın güçlüğüne bilinmesinin yanı sıra Dea Syria ayinlerinin Ön Asya ana tanrıça geleneklerinin temel alınmış olabileceği düşünüldüğünde, Kubaba Tapınağı ve çevresinde ele geçirilen delinmiş koyun parmak kemikleri bahsi geçen yazarın tanık olduğu ritüellerin benzerlerinin Oluz Höyük yerleşiminde tapınak çevresinde gerçekleşmiş olabileceği düşüncesini destekler niteliktedir. Bu kapsamda Oluz Höyük Kubaba Tapınağı ve çevresinde ele geçen delinmiş koyun parmak kemikleri ve aşık kemiğinin Kubaba ile ilgili olan ritüellerde kamçılara bağlanarak kullanılmış olabileceği tahmin edilmektedir (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 59).

Kızılırmak Kavsi içerisinde varlığının bulgularla desteklendiği Kubaba ile ilgili dinsel yaşamı mimari ve heykeltıraşlık eserler kapsamında yansıtabilen Oluz Höyük, önemli bir yerleşim olduğunu göstermeye başlamıştır. 2B Mimari Tabakası'nın kültür dolgusu içerisinde ele geçen törensel bir kap, yerleşimin Persleşmesinden sonra dahi Kubaba'ya dair dinsel yaşamın yerleşmede devam ettiğine dair önemli bir bulgu olarak yer almaktadır (Dönmez, 2014b, 296).

4.3. Pers Dönemi Kült Yolu

Mimarisi, çanak-çömlek ve küçük buluntuları ile Oluz Höyük, Ahameniş (Pers) kültürünü yansıtmaktadır. Yerleşimin 2. Mimari Tabakası araştırmalar sonucunda A ve B olmak üzere iki ana evreye ayrılmıştır. 2B Mimari Tabakası (İ.Ö. 425-300) mimari açıdan; A Açması'nda taş döşemeli anıtsal yol ve 2011 kazı döneminde giriş bölümü açığa çıkarılan küçük bir saray veya malikane olduğu tahmin edilen kompleks yapı kalıntısı ile karakterize olmaktadır (Dönmez & Yurtsever Beyazıt, 2014, 59).

Şekil 19. Pers Krallığı Dönemi Kült Yolu, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)

Güneybatı yönünden kuzeydoğu yönüne uzanan anıtsal yolun uzunluğu 28 m ve en geniş kısmı 8.50 m genişliğindedir. Yarı ya da tam işlenmemiş moloz taşlar ile inşa edilen yolun orta bölümünde yol boyu açık bir su kanalı uzanmaktadır. Yolun batı kenarına yakın bir noktada konumlanan dikdörtgen şekilli taş bir teknenin varlığı, bilinçli ve özenli bir şekilde inşa edilen yola kutsallık ve kült kapsamında arınma fonksiyonu ile anlamlandırılabilceğini göstermektedir (Dönmez, 2013b, 106).

Hellespontine Phrygiası satraplık merkezi olan Daskyleion kenti ile eşitliği tahmin edilen ve Oluz Höyük kült yolundan daha küçük boyutlarda bir benzerine sahip olan Hisartepa kazılarında anıtsal taş yol ortaya çıkarılmıştır. İnşa tekniği ve ortasında yer alan açık kanal ile Oluz Höyük kült yolunun benzeri olduğu gözlemlenen taş yol,

Hisartepeler yerleşiminin sakinleri tarafından “Kült Yolu” olarak adlandırılmıştır. Bir yapı kompleksine ulaştığı tahmin edilen Kült Yolu’nun hangi işlevde kullanıldığı bilinmeyen bir yapı ile bağlantılı olduğu konusu kazılar vasıtasıyla şimdiye kadar ortaya çıkarılamamıştır. Her iki yol kalıntısı karşılaştırıldığında; Oluz Höyük yerleşiminde bulunan kült yolunun boyutunun daha büyük olduğu, daha nitelikli ve taş tekne gibi mimari öğelerle daha işlevsel inşa edildiği görülmektedir (Dönmez, 2013b, 107).

Şekil 20. Hisartepeler (Daskyleion) Kült Yolu.

Kaynak: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/daskyleion>

4.4. Pers Dönemine Ait Apadana

Oluz Höyük 2018 dönemi kazılarında, Pers tipi sütun kaideleri ve Ateşgede kalıntılarının ardından, Pers mimarisinde karakterize olmuş bir yapı olan ‘Apadana’ ortaya çıkarılmıştır. Pers mimarisinde literatürde Apadanalar için; taht salonu, kabul salonu, kamu binası, sütunlu salon ve tören salonu gibi çeşitli tanımlar yapılmaktadır (Yiğitpaşa & Öztürk, 2020, 257). İran coğrafyasında doğan Apadana, Eski Pers dilinde çok direkli/çok sütunlu anlamına gelen anıtsal bir yapı çeşididir. Göçebe oldukları dönemde Perslerin büyük çadırları ayakta tutabilmek amacıyla kullandıkları direkleri Apadana’ya dönüştürmeleri, tarihsel bir sürecin temelini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Göçebe Perslerin yerleşik düzene geçmesi ile birlikte İran kültürü etkisini göstermiş ve Persler tapınaklar, saraylar gibi görkemli yapılar inşa etmeye başlamışlardır. Çadırın yapımından geliştirildiği tahmin edilen Apadana’nın geleneksel yapısında çatı, taş kaidelerin üzerinde yer alan ahşap direklerle taşınmaktadır (Dönmez & Saba, 2018, 17).

Şekil 21. Pers Dönemine Ait Apadana Taş Sütun Kaideleri, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)

Daha çok başkentlerdeki anıtsal yapılarda taş veya mermer sütun kullanan Persler, Apadana mimarisinde taşıyıcı eleman olarak ahşap direkler kullandıkları görülmektedir. Hammaddeye ulaşım kolaylığı, maliyeti ve şekillendirme konularında elverişliliği sebebiyle tercih edildiği tahmin edilen ahşap direklerin Oluz Höyük Apadanası'nda da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kazısı devam etmekte olan Apadana'nın 2018 dönemi kazıları ile birlikte üçerli olarak iki sıra halinde taş kaideleri ortaya çıkarılabilmiş fakat çatıyı taşıyan ahşap direklerin organik bir malzeme olması sebebiyle zamanla yok olduğu düşünülmektedir. Oluz Höyük Apadanası'nın kuzeydoğusunda gözlemlenebilen köşe şeklinde beliren temel kalıntısı, yapının özenle inşa edilen duvarlarının günümüze ulaşamadığını göstermektedir. Apadana, Ateşgede ve kült yolu beraber düşünüldüğünde Oluz Höyük, mimari yapısı ve kent dokusu ile Persler' in Anadolu'da kurduğu önemli bir yerleşimdir(Dönmez & Saba, 2018, 17).

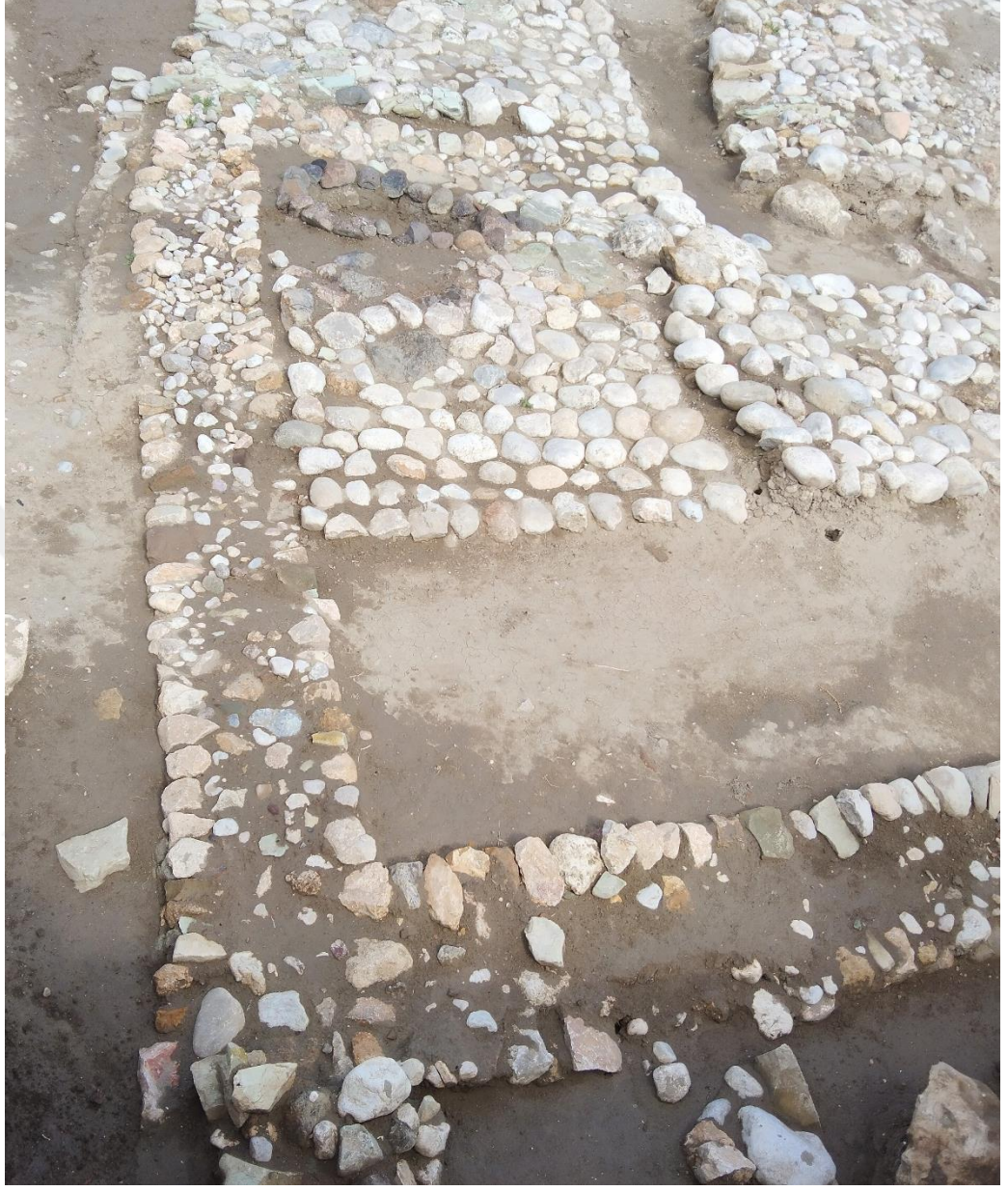
4.5. Ateşgede ve Zerdüşt Dini Kutsal Alanı

Oluz Höyük 2013 dönemi kazı çalışmaları esnasında Kutsal Ateş Çukuru'nun bulunması ile ortaya çıkmaya devam eden kalıntıların, 2017 dönemi çalışmaları ile birlikte bir Ateşgede ve Kutsal Alan'a ait olduğu belirlenmiştir. Sella, taş platform ve taş döşemeli mekanlardan oluştuğu gözlemlenen Kutsal Alan, kenarları yüksek ateş sebebiyle kızışmış ve bazı kısımları kararmış kaba yontu bir taş sırası ile çevrelenmiş Kutsal Ateş Çukuru ile karakterize olmaktadır. Ateşgede ise, kenarları bir sıra taştan oluşan Kutsal Ateş Çukuru ile düzgün işlenmiş ve kaba yontu taşların bir arada kullanıldığı taş döşemeli bir selladan oluşmaktadır (Dönmez & Saba, 2018, 16).

Şekil 22. Ateşgede ve Kutsal Alan, Oluz Höyük, Kaynak: Ceren Azat Arşivi (2021)

Oluz Höyük'te çok sayıda ele geçirilen taş kandil kaideleri, Kutsal Ateş Çukuru'nun mimarisini oluşturarak Ateş Kültü'nün önemli bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Ateşin açıkta yandığı bu kandiller parçalansa dahi atılmıyor, Ateşgede'nin bir parçası olmaya devam ediyordu (Dönmez, 2018, 206).

Şekil 23. Ateşgede Kutsal Alanı ve Kutsal Ateş Çukuru, Oluz Höyük, Kaynak:
Ceren Azat Arşivi (2021)

Oluz Höyük 2013 kazı dönemi esnasında Ateşgede ve Kutsal Alan kalıntılarının üstünün tümüyle taş ve toprak ile örtülü olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu durumdan, Ateşgede ve Kutsal Alan’a ait olan mimari öğelerin bilinçli bir şekilde tahrip edilip yıkılması ve daha sonra kullanılmaması adına taşlarla örtüldüğü çıkarımı yapılmıştır. Kutsal Ateş Çukuru çalışmalarında da benzer durumun gözlemlendiğinden söz

edilmektedir. Ateşgede ve Kutsal Alan tahribatının, M.Ö. 3. Yüzyıl sonlarında yerleşim sakinleri tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Benzer durumdan Pers Kült Yolu için de söz edilebilmektedir. Yolu güney bölümündeki taşların sökülerek farklı bir bölümde köşeli bir yapı inşa edilmesiyle Pers Yolu'nun işlevine son verildiği görülmüştür. Dinsel temelli olduğu düşünülen bu faaliyetlerin 2A Mimari Tabakası toplumu tarafından politik gelişmelerin bir koşulu olarak gerçekleştirildiği düşünülmektedir (Dönmez, 2018, 208).

2020 döneminde Ateşgede'nin güneyinde gerçekleştirilen genişleme ve derinleşme çalışmaları sonucunda bir kanal kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Kanalın girişinde bulunan toprak birikintisi içerisinde çeşitli hayvan kemik parçalarına rastlanmış olması, kanalın konumu da göz önüne alınarak Ateşgede için özel bir işlevi olduğu yönünde çıkarımda bulunulmuştur. Gideri iri bir taş ile kapatılan kanalın, kutsal ateş yanında gerçekleştirilen kurban ayinleri ile bağlantılı olabileceği tahmin edilmektedir. Kanalın yapısı ve giderinin kapatılmış olması, kanalın işlevinin kurban kanının yönlendirildiği ve biriktirildiği yönünde bulguları ortaya koymaktadır (Dönmez & Saba, 2021, 82).

Şekil 24. Ateşgede ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı. Kaynak: Dönmez (2018)

Şekil 25. Ateşgede ve Zerdüş Dini Kutsal Alanı (Yukarıdan Görünüm). Kaynak: Dönmez & Saba (2021)

Ateşgede ve Kutsal Alan'ın konumu Pers Yolu'na yakınlığı sebebiyle oldukça ilgi çekicidir. Bu iki önemli yapının yakınlığı, yolun yerleşime giriş işlevinin yanı sıra yerleşim içerisinde Ateşgede'ye ulaşım kolaylığını sağlaması sebebiyle kutsal bir anlama ve işlevselliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ateşgede'nin üstünün açık olma zorunluluğu bilgisini Strabon'dan edinmenin yanı sıra ateşin alevinin açık havada meydana gelebilmesi çalışmalara yardımcı olan bu iki bilginin örtüştüğünü göstermektedir. Ateşin dışarda yanma gereksinimi sebebiyle de ateş ile ilgili ritüellerin açık havada icra edilme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ateşe duyulan saygı vasıtasıyla gerçekleştirilen dini ritüellere ait bilgilerin Ön Asya coğrafyası kapsamındaki eksikliği göz önüne alındığında, Ateş Kültü'ne ait güncel bulguların Oluz Höyük Ateşgedesi ve Kutsal Alanı'ndan elde edilebilir olması yerleşimin önemini

ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra M.Ö. 5. Yüzyıla tarihlendirilen Ateşgede, Oluz Höyük ve Kızılırmak Havzasında konumlandırılan Kappadokia toplumlarının gerçekleştirdikleri Ateş Kültü törenlerine ve Erken Zerdüşt Dini ritüellerine ait bilgileri sunması sebebiyle bu kapsamda önemli bir konuma sahiptir (Dönmez, 2018, 207).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Seyahat etmek, insanların öğrenme, araştırma ve sanatsal etkinlikler vasıtasıyla pek çok alanda başarı, tanıma ve deneyim seviyelerinin artmasını desteklemektedir. Bu bağlamda turizm, güvenilir ulaşım ve konforlu otellerin ötesinde gerçekleştirilen bir sektördür ve bu noktada bir ülkenin sahip olduğu değerler tüm alanlarda değerlendirilmesi gerekmektedir (Goeldner & Ritchie, 2009, 268). Bir ülkenin sahip olduğu değerlerin tümünü kapsayan kültür ise turizm sektörü içerisinde işlevsel bir boyut kazanmaktadır. Kültürün bir araç olarak kullanıldığı kültür turizmi alanında kültürel olguların turistik ürün olarak değerlendirilmesi, turizm sektörünün çeşitliliği açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Kültür turizminin temelinde yatan fikrin kültüre dayalı olması ve kültürün de kümülatif olarak gelişmesi sebebiyle kültür turizmi temel olarak arkeoloji turizmi ile iç içe değerlendirilmektedir. Arkeolojik birikimler ve arkeolojik çalışmalar, kültür turizminin veri tabanını oluşturmaktadır. Bir yerleşim yerinden veya sit alanından elde edilen veriler, ziyaret edilen yörenin kültürel ve tarihi değerlerini ortaya koymaktadır.

Bir yerleşim yerinde farklı toplulukların çeşitli sebeplerle yıkılıp yeniden inşa edilmesi sonucu oluşan yığma tepeler höyük olarak adlandırılmaktadır. Mezopotamya’da ve İran’da olduğu gibi Anadolu’da da evler, Tarih Öncesi Çağlar boyunca kerpiçten yapıldığı için kültür katlarının zamanla üst üste yığılması ile topraktan büyük tepeler oluşmaktaydı. Bu tepelere Mezopotamya’da “Teli”, İran’da Türkçe’den geçen bir sözle “Tepe” denmektedir. Anadolu’daki bu tür yerleşimlere Türk halkı “höyük” adını vermişlerdir. Üst üste gelen uygarlık katlarıyla bu tepeler, yükseldikçe hem coğrafi hem askeri açılardan yaşamaya daha elverişli olmaktaydı (Akurgal, 2020, s. 25). Çeşitli medeniyetlerin, tahrip olmuş yerleşim yerlerini yeniden iskan etmesiyle oluşan höyükler, farklı kültürlerle de ev sahipliği yapması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Höyüklerin yapı katmanları çoğaldıkça, daha çok ve farklı kültürlerin buraya yerleştiğine tanıklık etmiş oluyoruz. Bu sebeple yapı katmanlarına aynı zamanda kültür katmanları da denilmektedir. Kültür katmanları iskan edildiği medeniyetten ve toplumdan izler barındırır ve bu kültür katmanları gün yüzüne çıkarıldıkça bölgenin geçmiş toplumlar ve günümüzde bölgeyi iskan eden toplumun kültür yapıları arasındaki bağı görmeye de yardımcı olabilmektedir. Bu

durum, kültür varlıklarına ve değerlerine önem veren insanların bölgeye olan merakını ve bölgeyi ziyaret etme heveslerini artıracaktır. Bu durumun sonucu olarak kültürlerin aktarımından ve çeşitlenmesinden meydana gelen höyükler, kültür turizminin ana temasını kendi içinde barındırması sayesinde, kültür turizminde önemli bir yer edinmeyi hak eden kültürel değerlerdir. Höyükler bu çeşitli toplulukların kültür ve yaşayış biçimlerini yansıtmaları sebebiyle turistler tarafından ilgi çekici hale gelmektedir. Bu durumun sonucunda ise kültür turizmine ilgi artmakta ve kültür turizminin sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir.

Türkiye'nin zengin kültürü ve tarihi değerleri sayesinde kültür turizmindeki rolü azımsanmayacak kadar önemlidir. Sayısız ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan ülkemiz için “Medeniyetler Beşiği” kavramı yerinde bir tanımlama olmuştur. Çeşitli medeniyetlerin yaşam alanlarından izler taşıyan höyüklerin, insanlık tarihi hakkında değerli bilgileri barındığı bilinmektedir ve bu höyüklerle verilebilecek örnekler arasında; Troya, Çatalhöyük, Alacahöyük ve Göbeklitepe gibi önemli merkezler bulunmaktadır. Her bölgenin ve kentin kültür turizmi kapsamında ayrı bir önemi olmasının yanı sıra bunlar arasında önemli bir kent olarak Amasya'yı da ele almak gerekmektedir. Amasya çağlar boyunca ev sahipliği yaptığı Hititler, Frigler, Kimmerler, İskitler vb. medeniyetlere ait kalıntılar ve eserlerle kültür turizmine katkı sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir.

Günümüzden yaklaşık 3500 yıl öncesine tarihlendirilebilen Amasya'nın tam olarak hangi tarihte ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Kent merkezi dışında il sınırları içerisinde büyük küçük pek çok höyükle karakterize olan Öntarih yerleşimine rastlanmıştır (Dönmez, 2014a, 9). Anadolu kentlerinin Asurlu tüccarlar ile ticari ilişkiler içerisine girmesi ile Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılan dönemde Anadolu çivi yazısı ile tanışmıştır. Koloni çağının etkilerinin devam ettiği süreçte, dağınık halde bulunan yerli halkın birliğini sağlayarak otorite kuran Hitit Devleti ortaya çıkmıştır. Hitit Devleti içerisinde önemli bir konumu olan Amasya kenti, çevre kentlerin vergilerinin toplanarak birliğin merkezi olan Hattuşaş'a iletilmesinden sorumlu bir kent konumundaydı. Deniz kavimlerinin saldırılarına maruz kalarak bu kavimlerin hakimiyetine giren Hititler Amasya kentini terk ederek Malatya çevresine yerleşmişlerdir. Bahsi geçen deniz kavimleri arasında olduğu bilinen Frigler, Hitit

Devletini yıkarak Gordion merkezli Frig Devletini kurmuşlar ve Amasya ve çevresini Frig Devleti egemenliği altına almışlardır (Özbey, 2010, 8).

Kafkaslar'dan Anadolu'ya akın eden İskit ve Kimmerler Frig hakimiyetine son vererek Amasya'yı istila etmişlerdir. Doğudan gelen güçlü Pers akınları sebebiyle İskit ve Kimmerler, Anadolu'daki hakimiyetlerini kaybetmişlerdir. Asurlardan alıp geliştirdikleri "Satraplık Sistemi" ile genişleyen devletin hakimiyetini korumayı amaçlamışlardır. Amasya ise 19. Satraplık merkezi olarak Pers İmparatorluğu'nda yerini almıştır (Yaşar, 1986, 146). Satraplıkların öncülüğünde Pontus Krallığı'nın kurulduğu dönemde Makedonya Kralı İskender'in Anadolu'ya hakim olarak Persleri yenilgiye uğratması ile çatışmaların ortasında kalan Amasya bu süreçten sonra şiddetli istilaların odağı olmuştur. Pontus Devleti'nin kurulması, Roma hakimiyetine girilmesi, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılarak Bizans Devleti'nin kurulması ve bu süreçte Türklerin Anadolu'ya girmesi ile Amasya uzun bir süre çekişmelerin ortasında kalmıştır (Özbey, 2010, 16). Emeviler ve Bizans hakimiyeti arasında sıkça yönetim değişikliğine maruz kalan Amasya, 1071 yılında Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya hakimiyeti vasıtasıyla Türkler'in eline geçmiştir. Bu dönemde Amasya yeniden beyliklerin egemenlik çatışmalarında yer almış ve Eretnalılar tarafından ele geçirilerek Vezir Kadı Burhaneddin egemenliği altına girmiştir (Özbey, 2010, 20).

Kadı Burhaneddin'in ölümü sonrası Amasya, I. Beyazıd tarafından Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır ve I. Beyazıd Amasya'ya gönderilen ilk Osmanlı valisi olmuştur. I. Beyazıd sonrasında; I. Mehmet, II. Murat, II. Mehmet ve II. Beyazıd Amasya'da valilik yapmışlardır (Özcan, 2015,72). I. Dünya Savaşı ile çöküş dönemini yaşamakta olan Osmanlı Devleti sonrası, Mustafa Kemal Atatürk'ün vesilesiyle Cumhuriyet'in kuruluşu yolunda önemli kararların alındığı Amasya, Milli Mücadele döneminin önemli bir merkezi olmuştur.

Çok çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Amasya'nın, bu medeniyetlerin yıkılıp üst üste yeniden inşa edilmesiyle oluşan çeşitli höyük oluşumlarına sahip olması en önemli noktadır. Bu medeniyetlerin çeşitliliğini ve eşsizliğini yansıtan en önemli höyüklerden biri de Oluz Höyük'tür.

Literatürde Oluz Höyük ile ilk tanışma Hans Henning von der Osten sayesinde olmuştur. Von der Osten, Orta Karadeniz Bölgesi kapsamında gerçekleştirdiği yüzey

araştırmaları esnasında Zile-Amasya yolu üzerinde yer alan Göynücek ilçesi yakınlarında tanıştığı Alman bir aile ve onların  iftliğinden bahsetmektedir. Von der Osten ve ekibi çiftlikte bir gece konaklarlar ve Alman aileden yörede bulunan arkeolojik yerleşimler ve kalıntılar hakkında bilgi edinirler. Fakat von der Osten bu ziyaret esnasında rahatsızlanır ve edinilen bilgileri değerlendirme fırsatı bulamadan Amasya'ya geçmek durumunda kalmıştır. Amasya'ya giderken Oluz köyü yakınlarında ovada bulunan höyükten bahseder ve sonucunda Oluz Höyük'  n araştırılmasına teşvik eder (von der Osten, 1927, 139). Yeşilırmak'ın önemli kollarından olan çekerek Irmağı'nın güneyinden geçtiği Geldingen Ovası'nda konumlanan höyük, 1997-1999 yılları arasında şevket Dönmez'in gerçekleştirdiği Amasya ili yüzey araştırmaları esnasında fark edilerek arkeoloji dünyasında tanıtılmıştır (Dönmez &  zdemir, 2010, 230).

Asur Ticaret Kolonileri'ne, Hititler'e, Ahameniş Krallığı'na, Frigler'e, Persler'e ev sahipliği yapan Oluz Höyük yerleşiminde özellikle Frig,Ahamenişve Pers varlığı yoğun olarak kendini göstermektedir. M. . 9. Yüzyıldan itibaren siyasi olarak güçlenen Frigler ana bölgeleri olan Kızılırmak'ın batısından yola çıkmış, doğuya ve güneye yönelerek kültürel temelleri hedefleyen bir Frigleştirme politikası yürütmüşlerdir. Bu durumun sonucu olarak çevrelerinde bulunan ve özellikle Hitit sonrası bölgeye gelen halkları etkileyerek,  zg n kimliklerini oluşturamadan, baskın kültür olarak kendini göstermiş ve bu halkları Frigleştirmiştir. Bu bilgiler ışığında 4. mimari tabaka dönemi yaşanırken Oluz Höyük, Kaşka  lkesi'nde Frig kültürü etkisi altında olan bir Geç Demir  ağı yerleşimiydi. 4. mimari tabakanın yaşandığı 100 yıllık sürecin yarısından sonra tarihsel olarak Ahameniş egemenliği varlığı bilinmesine rağmen, mimari ve çanak-çömlekteki benzeşiklik ve süreklilik yerleşik halkın Frig karakterinden hemen kopamadığına işaret etmektedir (Dönmez& Yurtsever Beyazıt, 2014, 58).

Oluz Höyük 4. Mimari Tabaka  alışmaları esnasında, büyük bir kısmı taştan inşa edilmiş ana kısmı taş temelli kerpiç duvarlı olan, 4A Mimari Tabakası'nda yapıda genişletme amaçlı eklemeler yapılması sebebiyle 4A ve 4B olarak iki evreli incelenebilen ve taban kısmında iri taşların kullanıldığı dikdörtgen planlı bir mekan ortaya çıkarılmıştır. Deprem sonucu yıkıldığı düşünülen ve iç mekanı duvarlarından düşmüş taşlarla dolmuş olan yapının içinde taştan şekillendirilmiş bir Kubaba (Matar Kubileya) heykelciğinin alt kısmının ele geçmesi, yapının kutsal bir mekan yani tapınak

oluşunu gözler önüne sermiştir. Üst kısmı eksik olan Kubaba heykelciğinin, ayakları örten uzun bir elbisenin etek kısmı ele geçirilmiş ve eteğin sol kısmı dikey, sağ kısmı yatay yivlerle bezelidir. Heykelciğin yanı sıra yapının temel seviyesini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen derinleşme çalışmaları esnasında delinmiş koyun parmak kemikleri ve aşık kemiği ele geçmiştir; bu durum ise, mimari tabakanın yaşandığı dönemden uzun bir süre sonra Roma Dönemi'nde Romalı yazar Apuleius tarafından eserinde bahsettiği, Kybele ile özdeşleştirilen, “Dea Syria” ayinlerinde zikir benzeri kendilerini kamçılama ritüeli gerçekleştirmelerini akla getirmiş ve Oluz Höyük'te tapınak çevresinde de böyle bir ritüelin gerçekleştirilmiş olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir (Dönmez, 2014, 295).

2B mimari tabakası (M.Ö. 425-200) Oluz Höyük'te gerçekleşen köklü değişimlerin ve yeni anlayışların gözlemlenebildiği bir tabaka olmuştur. Bu değişimlerin temelinde, bölgeye Pers kökenli bir topluluğun ya da zümrenin gelmesinin olduğu düşünülmektedir. 2. Mimari tabakada detaylarının tam belirlenemediği fakat varlığının ve etkilerinin gözlemlenebildiği ve Oluz Höyük'e çok yakın bir çevrede var olan bir sulak alan veya küçük bir göl bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu durum ise Perslerin su alanları çevresinde av hayvanlarının bulunduğu doğal ortama sahip paradeisos oluşturmak amacıyla, çevre yerleşimlerin aksine, Oluz Höyük'ü tercih etme sebepleri arasında gösterilebilmektedir (Dönmez, 2015, 92).

Bölgeye gelmeleri ile birlikte pek çok alanda yöreyi etkileyen Persler, yerleşimi kültürel açıdan etkileyecek Mecusilik inancı ile tanıştırmıştır. Güney Azerbaycan veya Horasan'da ortaya çıktığı ve yaklaşık M.Ö. 6. yüzyılın başlarında Anadolu topraklarına girdiği düşünülen Zerdüşt dininin kurucusu olan Zerdüşt'ün nerede doğduğu ya da ne zaman yaşadığı tam bilinmemesinin yanı sıra M.Ö. 800-550 yılları arasında olabileceği ortak kanılar arasındadır. Zerdüşt, İran'dan yirmili yaşlarında ayrılarak gerçeği bulma çabasıyla on yıl boyunca dolaşmıştır. Bu süreç, Ahuramazda'nın varlığını hissetmesi ve vahiyin gelmeye başlaması ile son bulmuştur. Vahiy ve öğretileri yaymak amacıyla İran'a geri dönen Zerdüşt, dinde tanrı heykellerine ve figürlerine tapınımı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Dini ritüellerde ateşin kutsallaştırılması ve heykellerin yerine temel unsur olarak kullanılmaya başlanması da bu durumun sonucu olarak düşünülmektedir. Hiç söndürülmeyen kutsal ateş “Ateşgede” adı verilen tapınakta

yanmakta, Magi adı verilen din görevlileri tarafından kontrol edilmekteydi ve bu görevliler ayinlerini bu ateşin etrafında gerçekleştirerek ilahiler okumaktaydılar. Dinin bütün pratiklerine ve kutsal kitap olan “Avesta”nın tüm bilgisine vakıf olan Magiler, Büyük İskender’ in Persleri alt ederek Mecusilik inancına ait belgeleri yok etmesi ile birlikte dinin sözcüleri olmuş ve sözel geleneği devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu durumun sonucu olarak ise ateşgedeler, Mecusilik inancının somut sayılabilecek detaylarının elde edilebilmesi sebebiyle arkeolojik ve tarihi anlamda önemlidirler (Dönmez, 2018, 201). Oluz Höyük 2B mimari tabakasında ortaya çıkarılma sürecinde bulunan Ateşgede ise bu dinin ve ritüellerinin erken dönemine ve ateş kültürüne ait bulgulara ışık tutması sebebiyle ön plana çıkmaktadır. 2013 döneminde Kutsal Ateş Çukuru’nun bulunması ile başlayan çalışma süreci, 2017 döneminde bu çukurun Ateşgede ve Kutsal Alan’a ait olduğunun görülmesi ile anlam kazanmıştır. Kutsal alan sella, taş platform ve taş döşemeli mekandan meydana gelirken; ateşgede ise sıra taş ile oluşturulmuş Kutsal Ateş Çukuru ve kaba yontu taş döşemeli bir selladan meydana gelmektedir. Kutsal ateş çukurunun mimarisini oluşturan taşlar arasında bulunan taş kandil kaidenin işlevsiz duruma gelse dahi atılmayıp tapınağın bir parçası olarak yerini alması, yine bu inancın ateş ile ilişkili tüm öğelerine sunulan kutsallığı ifade etmektedir (Dönmez, 2018, 206).

İran coğrafyasında doğan Apadana, Eski Pers dilinde çok direkli/çok sütunlu anlamına gelen anıtsal bir yapı çeşididir. Göçebe oldukları dönemde Perslerin büyük çadırları ayakta tutabilmek amacıyla kullandıkları direkleri Apadana’ya dönüştürmeleri, tarihsel bir sürecin temelini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Göçebe Perslerin yerleşik düzene geçmesi ile birlikte İran kültürü etkisini göstermiş ve Persler tapınaklar, saraylar gibi görkemli yapılar inşa etmeye başlamışlardır. Çadırın yapımından geliştirildiği tahmin edilen Apadana’nın geleneksel yapısında çatı, taş kaidelerin üzerinde yer alan ahşap direklerle taşınmaktadır. Daha çok başkentlerdeki anıtsal yapılarda taş veya mermer sütun kullanan Persler, Apadana mimarisinde taşıyıcı eleman olarak ahşap direkler kullandıkları görülmektedir. Hammaddeye ulaşım kolaylığı, maliyeti ve şekillendirme konularında elverişliliği sebebiyle tercih edildiği tahmin edilen ahşap direklerin Oluz Höyük Apadanası’nda da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kazısı devam etmekte olan Apadana’nın 2018 dönemi kazıları ile birlikte üçerli olarak iki sıra halinde

taş kaideleri ortaya çıkarılabilmiş fakat çatıyı taşıyan ahşap direklerin organik bir malzeme olması sebebiyle zamanla yok olduğu düşünülmektedir. Oluz Höyük Apadanası'nın kuzeydoğusunda gözlemlenebilen köşe şeklinde beliren temel kalıntısı, yapının özenle inşa edilen duvarlarının günümüze ulaşmadığını göstermektedir. Apadana, Ateşgede ve kült yolu beraber düşünüldüğünde Oluz Höyük, mimari yapısı ve kent dokusu ile Persler' in Anadolu'da kurduğu önemli bir yerleşimdir (Dönmez & Saba, 2018, 17).

Amasya ili kapsamında kültür turizmi ele alındığında, Amasya iline gerçekleştirilen turistik ziyaretlerin; cami, han, bimarhane, bedesten, hamam gibi geç döneme ait önemli eserlerin tarihi ve kültürel değerleri kapsamında gerçekleştirilmesi bölge ve ülke turizminde önemli bir yere sahiptir, fakat bölgenin tarihi ve kültürel değerleri sadece bunlarla sınırlı değildir. Bölge, erken dönem yerleşimlerine ve bu yerleşimlere ait eserlere de ev sahipliği yapmaktadır. Bu eserlerin kültür turizminde yerlerini almaları, bölge ve ülke turizmine katkı sağlayacağı ve bölgede bulunan diğer höyüklerin de kazılması konusundaki araştırmaları teşvik edeceği tahmin edilmektedir.

Prof. Dr. Şevket Dönmez tarafından kazılan Oluz Höyük sahip olduğu kültür değerleri ve kalıntıları ile turizm kapsamında kendini ön plana çıkarmaktadır. Kazıya yaptığım ziyaret esnasında saygıdeğer Prof. Dr. Şevket Dönmez ile Oluz Höyük'ün turistik açıdan hangi alanlarda ön plana çıkabileceği konusunda fikirlerini dile getiren Dönmez, höyüğün sahip olduğu Kubaba Tapınağı, Zerdüşt Dini Kutsal Alanı ve Ateşgede değerleri ile "İnanç Turizmi"nde önemli bir yere sahip olabileceği ve bu alana yönelik kültürel faaliyetler gerçekleştirmenin bölgeye turistik çekicilik sağlayacağı yönünde fikirlerini belirtmiştir. Kültür turizmi kapsamında Mecusilik inancına ait bölgedeki ilk tapınım merkezi ve kutsal alanı ile Pers dönemine ait önemli kalıntılarına sahip olan Amasya'nın bu turistik ürünler aracılığıyla alternatif turizm çeşidi olarak önemli ölçüde ilgi çekeceği tahmin edilmektedir.

Amasya'da bulunan yerel halkın desteği ve acentelerin gerekli tanıtım politikaları vasıtasıyla bu turistik ürünlerin kültür turizminde yer alması desteklenmelidir. Acenteler ile iş birliği halinde Amasya'da bulunan okulların höyüklere turlar düzenlemesi vasıtasıyla yaş sınırı olmadan Amasya'nın erken dönem tarihinin tanıtımı yapılabilir. Yerel halk ve okulların yanı sıra yabancı turistler için

de özellikle Persler’ in Anadoludaki maceraları ve varlıkları ile ilgilenen meraklılarını cezbedebilecek tipik bir satraplık merkezi olarak çok önemli bir yerleşme olduğu vurgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, A., Gökkaya, S. & Uğur, İ. (2018). Yerli Turistlerin Destinasyon İmajına İlişkin Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri: Safranbolu Üzerine Bir Çalışma. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 29-40.
- Akoğlu Kozak, M. & Kızılırmak, İ. (2006). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi: Kültür ve Turizm Müdürleri Görüşlerine Dayalı Bölgesel Yaklaşımlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5).
- Akok, M. & Koşay, H. Z. (1950). Amasya Mahmatlar Köyü Definesi. *Belleten*, 15(55), 481-485.
- Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK.
- Akurgal, E. (2020). *Anadolu Uygarlıkları* (3 b.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alıcı, M. (2018). Mecusilik. B. Adam içinde, *Dinler Tarihi* (s. 246-267). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Alp, S. (1963). Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli ile Diğer Hitit Eserleri. *Anadolu (Anatolia)*, VI, 91-126. doi:10.1501/andl_00000000067
- Amasya Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı. (2008). Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı: <https://www.oka.org.tr/yayinlar-ve-dokumanlar/yayinlar-ve-raporlar/amasya-marka-kent-stratejik-kalkinma-planı> adresinden alındı
- Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü. (1990). ICOMOS: <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> adresinden alındı
- Aslan, R. (2013). Troya: Mitolojiden Arkeolojiye Bir Kentin Öyküsü. F. Özdem içinde, *Aşklar, Savaşlar, Kahramanlar ve Çanakkale* (s. 203-217). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birecikli, F. (2010). Ana Hatlarıyla Friglerde Din. *Gazi Akademik Bakış*, 4(7), 215-232.
- Bonn, M. A., Joseph-Mathews, S. M., Dai, M., Hayes, S. & Cave, J. (2007). Heritage/Cultural Attraction Atmospherics: Creating The Right Environment For The Heritage/Cultural Visitor. *Journal Of Travel Research*, 45(3), 354-354. doi:10.1177/0047287506295947
- Boyd, S. (2002). Cultural and Heritage Tourism in Canada: Opportunities, Principles and Challenges. *Tourism and Hospitality Research*, 3(February), 211-233.

- Boyd, S. (2002). Cultural and Heritage Tourism in Canada: Opportunities, Principles and Challenges. *Tourism and Hospitality Research*, 3(February), 211-233.
- Bulut, İ. & Tuncer, B. (2019). Arkeo-Turizm Potansiyeli Açısından Çatalhöyük. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 278-292. doi:10.17719/jisr.2019.3351
- Bülbül, C. (2009). Eski Anadolu Tarihinde Frigler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(27), 79-95.
- Çelik, H. C. & Bakır, Z. N. (2020). Kitle ve Kültür Turizmi Bağlamında Jollytur ve Etstur Seyahat Acentelerine Ait İnternet Reklamlarının İçerik Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 33, 318-337. doi:10.31123/akil.695931
- Çıvgın, İ. & Yardımcı, R. (2010). *İlkçağ Tarihi*. Ankara: Maya Akademi.
- Çoban, A. & İleri, T. (2019). Turizm Kenti Olmaya Aday Amasya İçin Öneriler. *Uluslararası Ekonomi, Toplum ve Kültür Sempozyumu*. Amasya.
- Çoban, B. Z. (2018). Anadolu, Mısır ve Mezopotamya Dinleri. B. Adam içinde, *Dinler Tarihi* (s. 503-524). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Diaz-Andreu, M. (2013). Ethics and Archaeological Tourism in Latin America. *International Journal of Historical Archaeology*, 17(2), 225-244. doi:10.1007/s10761-013-0218-1
- Dönmez, Ş. & Abazoğlu, F. (2019). *Hitit Sonrası Kuzey-Orta Anadolu: Oluz Höyük'te Karanlık Çağ İle İlgili Yeni Bulgular*. Çorum: IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri.
- Dönmez, Ş. & Saba, M. (2018). Anadolu'da Zerdüşt İnancı ve Ateş Kültünün En Erken Temsilcileri Amasya-Oluz Höyük Ateşgedesi ve Apadanası. *Aktüel Arkeoloji*, 66(Kasım-Aralık), 14-17.
- Dönmez, Ş. & Saba, M. (2021). Oluz Höyük: Zerdüşt Dini Kurban Kültüne Dair Yeni Kanıtlar. *#Tarih*, 79(Ocak), 80-83.
- Dönmez, Ş. & Yurtsever Beyazıt, A. (2014). Oluz Höyük: Pontik Kappadokia'da Çokkültürlü Bir Yerleşme. F. Özdem içinde, *"Yar il Gezdiğim Dağlar" Amasya* (s. 51-71). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2001). 1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun-Amasya İlleri İ.Ö. 2. Binyılı Yerleşimleri. *Belleten*, 65(244), 873-904.

- Dönmez, Ş. (2005). 1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Amasya İli Demir Çağı Yerleşimleri. *Belleten*, 69(255), 467-497.
- Dönmez, Ş. (2008). Tunç Çağı'nda Orta Karadeniz Bölgesi ve Kelkit Havzası Yerleşmeleri. *Belleten*, 72, 413-430.
- Dönmez, Ş. (2010a). Oluz Höyük: Karadeniz'de Bir Hitit Kenti. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 18, 104-111.
- Dönmez, Ş. (2010b). Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış. *Anadolu Araştırmaları*, 19(1), 137-174.
- Dönmez, Ş. (2010c). Suluova'nın Öntarih-Tarihsel Dönemleri ve Tarihi Coğrafyası. C. Ekici içinde, *Tarihten Geleceğe Suluova* (s. 113-120). Ankara: Elma Teknik Basım.
- Dönmez, Ş. (2010d). Amasya İlinde Yeni Araştırmalar: Oluz Höyük ve Doğantepe Kazıları. *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri/ Acts of the VIIth International Congress of Hittitology* (s. 227-244). Ankara: Anıt Matbaa.
- Dönmez, Ş. (2011). Amasya İlinde Tahrip Edilmiş Bir Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı Yerleşmesi: Hamamözü-Paralı Tepe. *Anadolu Araştırmaları*, 18(2), 1-14.
- Dönmez, Ş. (2012). Oluz Höyük: Karadeniz'de Persler. *Aktüel Arkeoloji*, 5(25), 140-145.
- Dönmez, Ş. (2013a). Öntarih ve Klasik Dönemlerde Amasya: Güncel Arkeolojik Bulgular. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TUBA-AR*, 16, 21-47. doi:10.22520/tubaar.2013.0002
- Dönmez, Ş. (2013b). Oluz Höyük: Kuzey-Orta Anadolu'nun Krali Pers Merkezi. Ş. Dönmez içinde, *Güneş Karadeniz'den Doğar: Sümer Atasoy'a Armağan Yazılar* (s. 103-117). Ankara: Hel Yayıncılık.
- Dönmez, Ş. (2014a). Amaseia Antik Kenti. F. Özdem içinde, *"Yar ile Gezdiğim Dağlar" Amasya* (s. 9-27). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2014b). Kuzey-Orta Anadolu'da Yeni Bir Arkeolojik Keşif: Oluz Höyük Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı (Kızılırmak Kavsi İçinde Ana Tanrıça İle İlgili Güncel Buluntular). A. Özfirat içinde, *Scripta:Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar: Veli Sevin'e Armağan* (s. 289-298). İstanbul: Ege Yayınları.

- Dönmez, Ş. (2015). Oluz Höyük Kazıları Işığında Kuzey-Orta Anadolu (Pontika Kappadokia) Akhaimenid Varlığına Güncel Bir Bakış. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TUBA-AR*, 18, 71-107. doi:10.22520/tubaar.2015.0005
- Dönmez, Ş. (2016). *Anadolu ve Ermeniler: Kızılırmak Havzası Demir Çağı Toplumunun Doğu Anadolu Yaylasına Büyük Göçü/Anatolia and Armenians: Great Exodus of the Halys Basin Iron Age Community to the Eastern Anatolian Plateau*. İstanbul: Anadolu Öntarih Yayınları.
- Dönmez, Ş. (2018). Amasya- Oluz Höyük Ateşgedesi ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TUBA-AR*, 22(22), 199-214. doi:10.22520/tubaar.2018.22.001
- Dusinberre, E. R. (2013). *Empire, Authority and Autonomy in Achaemenid Anatolia*. United States of America: Cambridge University Press.
- Dülğaroğlu, O. & Atay, L. (2019). Troya Ören Yeri'nin Destinasyon Kişiliği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(1), 147-161.
- Er, Ö. & Bardakoğlu, Ö. (2016). Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürün Çeşidi Olara Değerlendirilmesi: Edirne Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 17(2), 95-111. doi:10.24889/ifede.286176
- Erdem, B. (2013). Kültürün Turistik Tüketime Etkisi. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6(11), 114-129.
- Ersun, N. & Arslan, K. (2011). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 31(2), 229-248.
- Eryılmaz, B. (2020). Yerel Halkın Turiste ve Turizme Bakışı: Amasya Örneği. *Journal of Tourism And Gastronomy Studies*, 8(2), 1381-1395.
- Fyall, A., Fletcher, J., Gilbert, D. & Wanhill, S. (2018). *Tourism: Principles And Practice*. United Kingdom: Pearson.
- Glatz, C. & Matthews, R. (2005). Anthropology of a Frontier Zone: Hittite-Kaska Relations in Late Bronze Age North-Central Anatolia. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 339, 47-65.

- Glatz, C. & Matthews, R. (2009). The Historical Geography of North-Central Anatolia in the Hittite period: Texts and Archaeology in Concert. *Anatolian Studies*, 59(2009), 51-72.
- Goeldner, C.R. & Ritchie, J.R.B. (2009). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Canada: John Wiley & Sons, Inc.
- Gorny, R. (1989). Environment, Archaeology and History in Hittite Anatolia. *The Biblical Archaeologist*, 52(2/3), 78-96.
- Gregory, T. E. (2019). *Bizans Tarihi*. (E. Ermert, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güterbock, H. (1961). The North-Central Area of Hittite Anatolia. *Journal of Near Eastern Studies*, 20(2), 85-97.
- Halaç, H.H. & Benzer, M. (2019). Küçük Yerleşim Yerlerinin Turizme Açılmasında Kültürel Mirasın Rota İle Kurgulanması. *Geomatik Dergisi*, 4(1), 23-29. doi:10.29128/geomatik.438618
- Halaç, H.H., Ulaş, E. & Karaçor, F. (2020). Çevrimiçi Ziyaretçi Yorumlarında Çatalhöyük Neolitik Kenti. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(3), 1506-1520. doi:10.30783/nevsosbilen. 895902.
- Hang, L. (2020). Relationship Between Cultural Heritages With Cultural Tourism Development. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(4), 431-453.
- Herodotos. (1973). *Herodotos Tarihi*. (M. Ökmen, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İren, K., Kasar, Ö. & Karaöz, Ç. (2021, 05 30). *Daskyleion*. Aktüel Arkeoloji: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/daskyleion> adresinden alındı
- Işık, A. (2020). Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı. *Mavi Atlas*, 8(1), 13-18.
- Kent, R. G. (1950). *Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon*. New Haven: American Oriental Society.
- MacDonald, R. & Jolliffe, L. (2003). Cultural Rural Tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(2), 307-322.
- Mckercher, B. & Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*. New York: The Hawort Pres.

- McKercher, B. & du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. United States of America: The Haworth Press.
- Meydan Uygur, S. & Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar  zerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Murat, L. (2008). Hitit Tarihi-Coğrafyasında Hakmış ve İştahara  lkelerinin Konumu. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27(44), 181-204. doi:10.1501/Tarar_00000000414
- Nedea, P. S., Andrei, M. & Pop, I. (2011). Diversity of Cultural Tourism in Turkey. *Anale: Seria Stiinte Economice*, 17(XVII), 349-357.
- Okumuş, F., Avcı, U., Kılıç, İ. & Walls, A. R. (2012). Cultural Tourism in Turkey: A Missed Opportunity. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 21, 638-658. doi:10.1080/19368623.2012.627231
-  zbey, A. (2010). Amasya İli Höyükleri. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. YÖK Ulusal Tez Merkezi Veritabanı.
-  zcan, S. (2015). Amasya'da Sancak Beyliği Yapan şehzadeler Döneminde Amasya şehri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(5), 69-95. doi:10.18498/amaufid.38374
-  zd l Kutlu, S & Türksoy, S. S. (2021). Kültür Turizminde Tarih  ncesi Arkeolojik Yerleşmeler ve Göbeklitepe  rneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(47), 303-319.
-  zd l, S. (2011). Çanak   mleksiz Neolitik  ağda Güneydoğu Anadolu'da Din ve Sosyal Yapı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26(1), 173-199.
- Özsait, M. &  zsait, N. (2002). Amasya-Merzifon Araştırmaları. *Anadolu Araştırmaları*, 16, 527-552.
- ÖZsait, M. (1990). *1988 Yılı Gümüşhacıköy  evresi Tarih  ncesi Araştırmaları*. Ankara: VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı.
- Poria, Y., Butler, R. & Airey, D. (2001). Clarifying Heritage Tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(4), 1047-1049.
- Prentice, R.C., Witt, S.F. & Hamer, C. (1998). Tourism as Experience: The Case of Heritage Parks. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 1-24.
- Richards, G. (2005). *Cultural Tourism in Europe*. United Kingdom: CABI Wallingford.

- Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe-The Stone Age Sanctuaries: New Results of Ongoing Excavations with a Special Focus On Sculptures and High Reliefs. *Documenta Prehistorica*, 37, 239-256. doi:10.4312\dp.37.21
- Sevin, V. (1982). Anadolu'da Pers Egemenliği. A. Dinçol, O. Belli, V. Sevin, M. Özsait, S. Onurkan, S. Eyice, . . . Z. Sönmez içinde, *Anadolu Uygarlıkları: Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi* (s. 310-332). İstanbul: Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat ve Sanayi A.Ş.
- Sevin, V. (1995). *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sevin, V. (2003). *Başlangıçtan Persler'e Kadar Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Shetrone, H. (2004). *The Mound-Builders*. The United States of America: The university of Alabama Press.
- Silberberg, T. (1995). Cultural Tourism And Business Opportunities For Museums And Heritage Sites. *Tourism Management*, 16(5), 361-365.
- Sönmez Okulmuş, N. (2021). Pers Yönetim Mekanizması ve MÖ. VI-IV. Yüzyılları Arası Doğu Anadolu Bölgesi. *Anasay*, 5(17), 225-253. doi:10.33404/anasay.969920
- Strabon. (2000). *Geograaphika/Antik Anadolu Coğrafyası: XII, XIII, XIV*. (A. Pekman, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şenol, E. (2017). Amasya Kentinin Cumhuriyet Dönemi Konutları. *Journal of International Social Research*, 10(54), 479-498. doi:10.17719/jisr.20175434612
- Şeren, A., Öğretmen Aydın, Z. & Babacan, A.E. (2017). Investigation of Probable Princes's Graves and Wall Remains In Alacahöyük Archaeological Site with Ground Penetrating Radar Method. *Yerbilimleri*, 38(1), 71-86.
- Tapur, T. (2009). Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 473-492.
- Tatarusanu, M. & Iatu, C. (2018). The Interpretation of The Cultural Heritage For Tourism In The Era of Globalization. *SEA-Practical Application of Science*, 6(16), 21-25.

- Timofeeva, L., Kadyrova, M. & Akhmetova, A. (2017). The Historic City As An Object of Cultural Tourism (On Example of Yelabuga). *Astra Selvensis*, 5(10), 177-184.
- Tosun, M. (2022). Pers/Akhaemenid Dönemi'nde Anadolu: Bölgeler Arası Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *OANNES: Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 379-416. doi:10.33469/oannes.1065641
- Tuncel, M. & Doğaner, S. (1989). Amasya'da Turizm: Coğrafi İmkanlar, Sorunlar ve Öneriler. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 47-68.
- Tuzcu, A. (2007). *Seyahatnamelerde Amasya*. Kayseri: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Türker, A. (2014). Devret Höyük 2013 Yılı Kazısı ve İlk Sonuçlar. *36. Kazı Sonuçları Toplantısı-1*, 363-382.
- Türker, A., Şarbak, A., Çırak, M.T. & Tırıl, C.G. (2018). Devret Höyük Ölü Gömme Gelenekleri ve Mezar Uygulamaları. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TUBA-AR*, 1(Özel), 107-137. doi:10.22520/tubaar.2018.os.01.007
- Uyanık, M. & Berk, F.M. (2016). Mekan-Şehir ve Medeniyet Bağlamında Çatalhöyük. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Ünal, A. (2020). Eski Anadolu ve Hitit Dinleri. *Aktüel Arkeoloji*, 97-113.
- Üreten, H. (2012). Amasya Müzesi'nde Sergilenen İki Buluntu Işığında Roma Dönemi'nde Amaseia: Neyi Biliyoruz? Neyi Bilmiyoruz? *Karadeniz Araştırmaları*, 35(35), 191-206.
- Von Der Osten, H. (1927). Explorations in Hittite Asia Minor. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, 43(2), 73-176.
- Wang, S., Fu, Y., Cecil, A. & Avgoustis, S.H. (2006). Residents' Perceptions of Cultural Tourism And Quality of Life- A Longitudinal Approach. *Tourism Today*, Fall(2006), 47-61.
- Ward, W. (2009). *The Hittite Gods in Hittite Art*. The United States of America: Gorgias Press LLC.
- Yaşar, H. (1986). *Amasya Tarihi*. (M. Aydın, Çev.) Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.

- Yiğitpaşa, D. & Öztürk, O. (2020). Yeni Verilerle Anadolu'da Pers Mimarisi Geleneği: Apadanalar. *OANNES: Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 241-276.
- Yurtsever Beyazıt, A. (2014). Güncel Arkeolojik Bulgular Işığında M.Ö. 2. Binyılda Amasya Bölgesi. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TUBA-AR*, 17, 83-98. doi:10.22520/tubaar.2014.0005
- Zadel, Z. & Bogdan, S. (2013). Economic Impact of Cultural Tourism. *UTMS Journal of Economics*, 4(3), 355-366.
- Zengin, B., Öztürk, E. & Salha, H. (2014). Amasya İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2014(2), 1-22.

TEŞEKKÜR

Tez konumun seçiminde bana birçok öneride bulunan ve sürecin her aşamasında yardımcı olup büyük özveriyle beni seçtiğim konuya hazırlayan, bilgimi derinleştirip ufkumu genişleten tez danışmanım Doç. Dr. Serap ÖZDÖL KUTLU'ya,

Değerli bilgilerini benimle paylaşan sayın Prof. Dr. Binnur Gürler ve Prof. Dr. Bekir Zakir Çoban'a,

Eğitim hayatımın her noktasında bana katkıda bulunan, desteklerini esirgemeyen; annem Hatice Kara, babam Aşır Azat, ablam Handenur Kırık'a, yüksek lisans eğitimini tamamlayarak doktora eğitimine devam eden ve yüksek lisans eğitimine dair bilgilerini benimle paylaşan eniştem Sercan Kırık'a,

Fikirlerine ve yardımlarına ihtiyaç duyduğum her an yanımda olduklarını hissettiğim arkadaşlarım; Menekşe Apaydın, Hande Ilgın, Hazal Bayram, Elif Saka, Beyza Kara ve Melisa Yılmaz'a,

Varlığı ile hayatıma değer katan hayat arkadaşım Engincan Gülap'a,

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı hocalarından Prof. Dr. Şevket Dönmez'e Oluz Höyük araştırmalarımnda değerli bilgilerini benimle paylaştığı ve saha araştırmalarım konusunda ihtiyaç duyduğum bilgileri toplayabilmem için kazı alanında bizleri ağırladığı için kendisine ve kazı ekibine

Teşekkürü borç bilirim.

ÖZGEÇMİŞ

Ceren AZAT, 2018 yılında Balıkesir Üniversitesi Turizm Rehberliği bölümünden mezun oldu. On Dokuz Mayıs Üniversitesi'nde 2019 yılında Pedagojik Formasyon belgesi alarak, aynı yılın Temmuz ayında Ege Üniversitesi Rekreasyon ve Turizm Rehberliği alanında Tezli Yüksek Lisans eğitimine kabul edildi. Çeşitli otellerin resepsiyon departmanlarında resepsiyon görevliliği ve seyahat acentesinde satış sorumlusu olarak hizmet sektörünün pek çok alanında rol aldı.

